

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Varannan-vecka-liv

En studie om växelvis boende och barns familjeskapande

Masterprogrammet i socialt arbete

Masteruppsats 30 hp

Författare: Rakel Berman

Handledare: Helena Johansson

ABSTRACT

Title: Every second week. A study on how co-parented children *do* family.
Author: Rakel Berman
Supervisor: Helena Johansson
Keywords: *Co-parenting, post-divorce childhood, children, childhood, doing family, negotiation*

The aim of the study is to explore children's day-to-day experiences of co-parenting. It focuses on how the children actively participate in the process of shaping family life and their own childhoods in the context of family change.

The study addresses the following questions:

- What characterizes co-parented childhood?
- What are the children's day-to-day experiences of co-parenting? How are they *doing* family?
- How do the children talk about their family and family life?

The study is based on a qualitative method and consists of semi-structured interviews with eight co-parented children aged nine to thirteen. The starting point is the view of children as social actors and hence involved in interactions, negotiations and the construction of their social worlds. Thus the theoretical framework is based on the sociology of childhood, as well as the theoretical concepts of *doing family, family practices* and *negotiation*.

These children's experiences take place in the context of late modern society where family life is being transformed by changes in family structures, due to for example high rates of divorce. After the parental separation the children have to find new ways of living, sharing their time between their two parents on a 50-50 basis. Co-parenting is one among several models of post-divorce family life, and is an arrangement increasing rapidly in Sweden. Since it is a rather new model, no templates exist of what it should be like. Accordingly, these children are engaged in shaping –and displaying– new ways of doing family and creating new kinds of family relationships.

The children conceptualize family in terms of relationships rather than blood ties or legal ties. Furthermore, in their view a family is based on practices and a common home (or in this case, one with each parent). According to these children, what is most important is the quality of the relationships. In line with this argument, what matters to them is being able to keep a close relationship with both their parents, which they stress is only possible as long as they share an everyday life.

Despite the fact that the children themselves construct families based on ties of love and affection, most of them with open boundaries, they still voice the concept of the nuclear family when it comes to spontaneous reactions or describing their possible future family. Thus there are large contrasts between the open family boundaries of their own families and the nuclear family norm, which after all is present in their narratives. This indicates a complex relationship between personal views and underlying norms.

One conclusion is that these children are pioneers as they are in the process of constructing new ways of doing family; co-parented family.

Tack

Först och främst vill jag rikta ett stort och varmt tack till de barn och unga som delat med sig av sina erfarenheter och reflektioner kring varannan-vecka-livet. Det var både lärorikt och spännande att ta del av era berättelser, och dessutom väldigt roligt att träffa er. TACK!

Ett stort tack vill jag också ge min handledare, Helena Johansson, för bra idéer och tilltro till mitt projekt. Dessutom har du svarat imponerande snabbt på mejl när jag skickat fråga efter fråga, ända in i det sista!

Utän er som hjälpt till i det intensiva sökandet efter informanter hade det inte blivit någon uppsats alls - tack alla ni som frågat bland vänner, bekanta, kollegors barn, släktingar, elever, grannar med flera.

Karin, finkusin och vän, du förtjänar ett tack för att du korrekturläst och för att du är en sådan bra person!

Till sist vill jag tacka mina närmaste; min egen familj. Robert, du har varit min mest entusiastiske supporter under hela uppsatsarbetet. Klara och Miriam, tack för att ni finns och för att ni har tvingat mig att fokusera på det viktiga i livet!

Rakel

Majorna den 31 maj 2010

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Abstract	ii
Tack	iii
Kapitel 1	1
INLEDNING	
Forskningsbakgrund	1
Studiens syfte	2
Frågor	2
Avgränsning	2
Några begrepp	2
Uppsatsens disposition	3
Kapitel 2	4
BAKGRUND	
Barnet i ett senmodernt samhälle	4
Växelvis boende	4
Familjens förändring i siffror	5
Förändringar i familjelagstiftningen	6
Sammanfattning	7
Kapitel 3	8
FORSKNINGSÖVERSIKT	
Litteratursökning	8
Barndomsforskning	8
Den nya familjen	9
”Familjens förfall”	10
Post-divorce childhood	10
Forskning om växelvis boende	12
Kapitel 4	15
TEORETISKA PERSPEKTIV	
Barndomssociologi	15
Att <i>göra</i> familj	18
Familjepraktiker	19
Förhandling som teoretiskt begrepp	20
Sammanfattning	21
Kapitel 5	23
METOD	
Val av metod	23
Urval	24
Om barnen	28
Intervjuerna	28
Bearbetning och analys av materialet	30
Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	30

Etiska överväganden	32
Kapitel 6	35
ATT GÖRA VARANNAN-VECKA-FAMILJ	
Barnen	35
Familjeskapandet	37
Varannan-vecka-liv i praktiken	42
Familjen som relation	46
Barnens roll i familjen	49
Varannan-vecka-familjen konstitueras genom förhandlingar	52
Reflexivitet, förändring och flexibilitet	55
Senmodernitetens pionjärer?	58
Kärnfamiljsidealet kontra verklighetens familj	59
Kapitel 7	64
SAMMANFATTNING OCH AVSLUTANDE DISKUSSION	
KÄLLFÖRTECKNING	70
BILAGOR	
Bilaga 1: Informationsbrev till föräldrar och barn	A
Bilaga 2: Annons, Sveriges Makalösa Föräldrar	C
Bilaga 3: Intervjuguide	D

GÖTEBORGS UNIVERSITET

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

KAPITEL 1: INLEDNING

Forskningsbakgrund

Ca 104 000 barn bodde växelvis¹ år 2003-2004, enligt den senaste undersökningen av levnadsförhållanden (SCB 2005). Idag är det 28 % av alla barn² till separerade föräldrar (att jämföra med 61 % som bor hos sin mamma³, vilket alltså fortfarande är den i särklass vanligaste boendeformen efter föräldrarnas separation) (SCB 2009, SCB 2006). Det är en siffra som har ökat stadigt de senaste åren. I mitten av 80-talet bodde endast 1 % av alla barn till separerade föräldrar växelvis, medan siffran hade ökat till 4 % i början på 90-talet och till 18 % tio år senare (Barnombudsmannen och SCB 2007, SCB 2004). De allra flesta av de här barnen bor varannan vecka i sina båda hem (SCB 2009). *Varannan-vecka-familjen*, som jag har valt att benämna den, utgör en viktig del av det samtida svenska familjelandskapet. Trots att det är en familjeform som ökar snabbt i antal, är den nästan helt outforskad i Sverige. Med denna studie vill jag bidra till att fylla en kunskapslucka.

I det senmoderna samhälle vi lever i har kärnfamiljen alltmer kommit att kompletteras med nya familje- och samlevnadsformer. En liknande utveckling har skett i hela västvärlden (se t ex. Morgan 1996, Silva & Smart 1999, Smart & Neale 2001). Familjer där barnen bor växelvis är alltså en av flera ”nya” familjemodeller; man skulle kunna kalla det en familjeform ”i görande” eftersom den inte disponerar någon färdig modell för hur den bör vara. Till skillnad från kärnfamiljer, som har att ta hänsyn till en mängd föreställningar och idéer om hur det ”ska” vara, så finns ännu inga färdiga mallar eller regler för hur varannan-vecka-familjen bör forma sitt liv. De här familjerna är således några av dem som går i bräschen för att skapa ett nytt slags familjeliv, då de konstruerar sin vardag och sin familj på ett nytt sätt. De är del(aktiga) i en förändringsprocess där nya familjeroller är under utveckling.

Varannan-vecka-familjen karaktäriseras av barnens rörelse mellan två hushåll. Barnen blir medelpunkten i familjesystemet och får rollen som den sammanhållande länken mellan två familjer, som ibland består enbart av föräldrarna men ibland också av bonusföräldrar, bonussyskon och nya småsyskon. Barnen är centrum i familjen i den bemärkelsen att det är med utgångspunkt i barnen som hela det länkade familjesystemet⁴ organiserar sitt liv.

Den här studien utgår från barnens perspektiv. Varannan-vecka-familjen är visserligen intressant att undersöka utifrån en mängd olika vinklar, såväl barnens som föräldrarnas erfarenheter är outforskade. Att jag har valt barnens perspektiv beror främst på att det finns ett tomrum att fylla – det är

¹ Begreppet definieras på sid 4.

² I SCB:s mätningar menas barn mellan 0-17 år.

³ Observera att siffran är från ULF 2004/2005, eftersom ingen aktuell jämförbar siffra finns att tillgå.

⁴ Termen *länkat familjesystem* används av Kristina Larsson Sjöberg (2000) för att beteckna barns tillhörighet i två hushåll, ett ”mamma-hushåll” och ett ”pappa-hushåll”, som är länkade till varandra genom det gemensamma barnet. I hennes avhandling handlade det inte om växelvis boende, men begreppet är relevant även för att beskriva dessa familjers koppling till varandra.

fortfarande sällsynt med studier där barnens röster är tydliga inom den svenska familjeforskningen. Barn och unga har rätt att göra sina röster hörda enligt barnkonventionen och svensk lagstiftning. Ändå "glöms de bort" i en mängd olika sammanhang. Inom modern barndomsforskning betonas att barn är aktörer och behovet av att inkludera gruppen barn i samhällsanalyser påpekas av bland annat James och Prout (1997) och Qvortrup (2005).

Vi har fortfarande begränsade kunskaper om barns egna erfarenheter av att växa upp i olika slags "nya" familjer (Bäck-Wiklund 2001). Eftersom varannan-vecka-familjen uppenbarligen är en familjeform som ligger i tiden, då allt fler väljer växelvis boende efter en separation, finns det all anledning att söka fördjupad kunskap om barnens upplevelser av olika aspekter av det växelvisa boendet.

Studiens syfte

Studien kommer således att handla om barnen i varannan-vecka-familjen. Dess syfte är att beskriva och analysera barnens erfarenheter i sin familj, med fokus på hur barnen medverkar till att utforma familjen och dess vardagspraktiker. Jag vill ta reda på hur barnen skapar sina liv i ljuset av de stora förändringar som har skett på familjearenan under senare år. Dessutom vill jag undersöka hur de reflekterar kring familj och varannan-vecka-liv. En utgångspunkt för studien kommer att vara modern barndomsforskning, där barnet betraktas som en *aktör* och *medskapare* av sitt sociala liv och samhället de lever i.

Förhoppningen är att denna studie kommer att generera nya insikter inom fältet. Dels på ett teoretiskt plan genom att öka kunskapen om en av de samtida familjeformer som är under framväxt, men också på ett praktiskt plan för att synliggöra en av 2000-talets familjekonstellationer och sprida barnens erfarenheter till professionella.

Frågor

Vad kännetecknar det växelvisa boendet?

Hur ser varannan-vecka-familjens vardagspraktik ut? Hur *gör* barnen familj?

Hur talar de om sin familj och sitt familjeliv?

Avgränsning

Barnen i undersökningen har föräldrar som själva kommit överens om det växelvisa boendet, till skillnad från de fall där tingsrätten fattat beslut om växelvis boende mot en förälders vilja.

Några begrepp

Växelvis boende. Med växelvis boende avses, enligt Socialstyrelsens definition, att barnet vistas ungefär lika mycket och har ett varaktigt boende hos båda föräldrarna (Socialstyrelsen 2004). De allra flesta bor en vecka i taget hos respektive förälder (ibid). I den här uppsatsen används begreppet *växelvis boende* parallellt med *varannan-vecka*, som är det ord barnen själva använder.

Barn. Jag använder barnkonventionens definition, vilket innebär att personer som är under 18 år kallas för barn. Deltagarna i studien är mellan nio och tretton år, och man skulle kunna invända att några av dem snarare är ungdomar. I uppsatsen refereras de ändå till som barnen eller de unga.

Bonusföräldrar är det ord jag använder för att beteckna föräldrarnas nya partners som (varannan vecka) bor tillsammans med barnen i studien. Själva använder de även synonymer som plastföräldrar, extraföräldrar och låtsasföräldrar.

Bonussyskon använder jag för att beskriva föräldrarnas nya partners barn. Alltså de barn som (varannan vecka) lever i samma hushåll som studiens barn, men inte har samma föräldrar.

Ombildad familj avser en familj där mor eller far lever med egna barn samt ny partner och eventuella gemensamma barn och/eller bonusbarn.

Varannan-vecka-familj kallar jag de familjer där ett eller flera barn bor växelvis.

Termerna *skilsmässa* och *separation* används synonymt.

UPPSATSENS DISPOSITION

Uppsatsen är disponerad på följande sätt;

I **kapitel 1** har studien och dess syfte och frågeställningar introducerats.

I **kapitel 2** presenteras en övergripande bakgrund inom området. Det inleds med att placera varannan-vecka-familjen i en vidare kontext; det senmoderna samhället. Därefter följer en beskrivning av växelvis boende som fenomen. För att sätta ämnet i ett sammanhang presenteras även familjestatistik som är relevant för uppsatsens tema, samt kortfattat om berörda delar av svensk familjelagstiftning.

I **kapitel 3** ges en kort överblick av tidigare forskning inom de stora forskningsfälten som berör den här studien. Framför allt riktas blicken mot barndomsforskning, familjefältet med ”den nya familjen” i fokus samt studier om *post-divorce childhood* och växelvis boende.

Kapitel 4 fokuserar på de teorier varifrån jag hämtat inspiration, samt diskuterar de teoretiska begrepp jag har valt att utgå ifrån i min analys. Kapitlet tar sin utgångspunkt i den så kallade nya barndomsociologin, med barns aktörskap i centrum. Därpå följer en redogörelse för de teoretiska begreppen *göra familj* och *förhandlingsbegreppet*, som kommit att få stor betydelse i analysen av det empiriska materialet.

Kapitel 5 beskriver hur jag har gått tillväga för att samla in data för att besvara uppsatsens frågeställningar. Här klargörs hur metodval, urval, datainsamling och analys gått till, samt diskuteras etiska överväganden och metodens styrkor och brister.

I **kapitel 6** introduceras slutligen det empiriska materialet. Här får vi möta barnen som berättar om sina erfarenheter av varannan-vecka-livet. Jag har valt att integrera analysen med empirin för att ge en mer sammanhängande bild.

I **kapitel 7** sammanfattas och diskuteras slutligen studiens huvudsakliga resultat.

KAPITEL 1: BAKGRUND

I följande kapitel kommer en övergripande bakgrund inom området att presenteras. Förändrade familjemönster, med växelvis boende som exempel, är intressant att diskutera i ljuset av de samhällsförändringar som ägt rum under de senaste 20-30 åren, och fått konsekvenser för hur vi ser på familj, separationer, vårdnad och barnens boende efter en skilsmässa. Några av dessa förändringar kommer att beröras i följande kapitel. Allra först riktar vi blicken mot en vidare kontext; *senmoderniteten*, som får utgöra en kuliss mot vilken vi betraktar barnens verklighet. Därefter beskrivs det växelvisa boendet kortfattat, dess framväxt och omfattning i Sverige. Slutligen tar vi en titt på hur familjeförändringarna ser ut i statistiken samt hur relevant familjelagstiftning förändrats de senaste årtiondena, för att ha detta som bakgrund då vi försöker förstå varannan-vecka-familjen.

Barnet i ett senmodernt samhälle

Samhällen förändras hela tiden, och människorna med dem. De senaste årtiondena har samhällsförändringen emellertid gått fort, vilket fått till följd att människors elementära vardagsvillkor förändrats (Bäck-Wiklund 2001). Vad är det då för slags samhälle vi lever i och vad karakteriserar vår samtid? Det senmoderna samhället kännetecknas av ökad individualitet och autonomi, mångfald och reflexivitet. Individerna är fria att forma sitt eget liv utifrån oändliga valmöjligheter. Inom familjedomänen blir detta tydligt då vi ser på förändrade familjemönster; idag finns en rad olika familjekonstellationer och samlevnadsmoder. Det betyder att människors vardagsliv och nära relationer kan se annorlunda ut nu än vad de gjorde för några årtionden sedan. Utvecklingen är liknande i de flesta västerländska samhällen, härom är samtidsforskare ense (se exempelvis Giddens 1991 och 1992, Beck 1992, Bauman 2000). Giddens (1995) menar att det senmoderna samhället medfört att båda könen tvingas konstruera nya reflexiva självuppfattningar med fler dimensioner än förut. Men detta är ingenting som berör endast vuxna, utan också barnens verklighet förhåller sig till dessa samhällsdrag. Den ökade individualiseringen riktar också blicken mot barnet som individ. Från att ha varit ett objekt för de vuxnas fostran, har barnet i högre grad fått status som ett subjekt och en aktör (Bäck-Wiklund 2001). Barndomssociologin, vilken är en av uppsatsens teoretiska utgångspunkter, har exempelvis växt fram i linje med denna utveckling. Under senare år har barnets ställning stärkts bland annat i form av Barnkonventionen på internationell nivå, men också genom politiska reformer på nationell nivå. Men samtidigt som barn har större möjligheter att påverka sina liv och göra egna val, har de också större krav på sig att göra detsamma (Nordenfors 2006).

Den senmoderna barndomen kännetecknas av att barnens erfarenheter av att vara barn skiljer sig helt och hållet från deras föräldrars. Så har det förvisso varit även för tidigare generationer, men kanske är förändringen ännu mera påtaglig för barn idag? Vad barndom innebär förändras, och det är barnen och deras familjer som är med och förhandlar och skapar nya mönster. (Bak 1996). Barn befinner sig idag i en rad sammanhang, kanske fler än vad de någonsin har gjort tidigare; familjen, skolan, fritids, grannskapet, olika fritidssysselsättningar, kompisgänget etc. Familjen är sålunda bara ett av många sammanhang där barnen befinner sig, om än mycket viktig. För barn som bor växelvis är även familjesamhörigheten uppdelad mellan två olika hushåll. Detta kanske kan sägas exemplifiera en senmodern familjekontext, med allt vad de innebär av förhandlingar, flexibilitet och ständig rörelse.

Växelvis boende

Den här uppsatsen handlar om barn som bor växelvis, eller *varannan-vecka* som barnen själva kallar det. I detta avsnitt kommer boendeformen att beskrivas mycket kortfattat och placeras i ett

sammanhang. Den forskning som finns på området redogörs närmare för i kapitel 3, där en forskningsöversikt presenteras.

Växelvis boende är en term som dykt upp under senare år, den användes för första gången på åttiotalet. Det innebär att barnet tillbringar ungefär lika mycket tid och har ett varaktigt boende hos båda föräldrarna efter deras separation (Socialstyrelsen 2004). Efter att det i slutet på sjuttioalet blivit möjligt för föräldrarna att få gemensam vårdnad om barnen efter sin skilsmässa, valde några att låta barnen bo halva tiden hos vardera föräldern. Efter hand har denna modell ökat, och idag är det mer än en fjärdedel av barn till separerade föräldrar som bor växelvis (SCB 2009). Men det är ingen omställning som skett utan debatt. Till en början följdes föräldrarnas beslut av protester från åtskilliga håll, såväl professionella som privatpersoner uttalade sig om att det var skadligt för barnen att pendla mellan två hushåll. Detta skulle leda till rotlöshet och otrygghet, menade man (SR 100427, Öberg & Öberg 2004). Sedan dess har växelvis boende debatterats i media med jämna mellanrum, och åsikter för och emot dess existens har yttrats. Kritiken har framför allt kretsat kring två punkter; dels har det hävdats att barnen blir rotlösa och inte känner sig hemma någonstans, dels att växelvis boende är till för att skipa rättvisa mellan föräldrarna vilket går ut över barnen som tvingas pendla fram och tillbaka mellan två hem. Från förespråkarnas håll har huvudargumentet hela tiden varit att barnen får behålla en nära och vardaglig relation till sina båda föräldrar. Sammantaget har företeelsen väckt oerhört mycket känslor genom åren. Idag är varannan-vecka-modellen vanligare, och debatten verkar mindre högljudd. Men då och då blommar den upp igen⁵.

Att bo växelvis behöver inte vara synonymt med att bo varannan vecka hos vardera föräldern, även om det är det absolut vanligaste arrangemanget (SCB 2009). Det finns också barn som bor längre eller kortare perioder hos föräldrarna. I den här studien bor emellertid alla deltagarna just varannan vecka hos sin mamma och sin pappa.

Den svenska forskningen som finns på området är mycket knapphändig, och liksom debatten om det växelvisa boendets vara eller icke vara, har dess fokus framför allt varit huruvida det är bra eller dåligt.

Ökningen av antalet barn som bor växelvis har skett i takt med att fäders engagemang i familjen har ökat. Sedan sjuttioalet har i Sverige förts en aktiv politik för att öka jämställdheten mellan kvinnor och män. Bland annat gjordes det möjligt för pappor att ta ut föräldraledighet i början på sjuttioalet, och på nittioalet blev föräldraförsäkringen delvis individualiserad, vilket innebar att två månader är reserverade för varje förälder. I linje med dessa och andra reformer tycks dagens pappor ha blivit mer barnorienterade än tidigare. De uttrycker att barnen är centrum i deras livsplan, även om Bäck-Wiklund och Bergsten (1997) noterar att denna barnorientering inte alltid omsätts i faktisk omsorg om barnen. I vilket fall ger den uttryck för en förändrad fadersbild där idealet är en närvarande pappa.

Familjens förändring i siffror

För att teckna kontexten kring varannan-vecka-familjen kan det också vara intressant att veta hur dagens svenska familjer ser ut, statistiskt sett. Om vi ser till samliv och familjemönster så har en närmast radikal förändring skett de senaste årtiondena. Fler människor lever som singlar och samboskap är lika vanligt som äktenskap (Olsson 2008). Likaså är det vanligt att ha barn tillsammans utan att vara gifta. Nativiteten var i början på 2000-talet den lägsta någonsin och människor väljer att

⁵ se exempelvis inlägg på Sveriges Radios hemsida efter att programmet Tendens haft växelvis boende som tema (SR 100427).

skaffa barn senare i livet (Bäck-Wiklund 2003). Antalet skilsmässor har ökat drastiskt, vilket innebär att många barn är med om att deras föräldrar skiljer sig. Fortfarande lever likväl majoriteten av barnen, 74 %, i heterosexuella kärnfamiljer (www.scb.se). Men det finns en allt större variation i familjemönstren. Idag ser vi en rad möjliga familjekonstellationer; ombildade familjer, enföräldersfamiljer, varannan-vecka-familjer, homosexuella familjer, par utan barn, med flera.

Det vanligaste sättet på vilket en familj förändras är genom föräldrarnas skilsmässa eller separation. Sett ur ett historiskt perspektiv har denna andel ökat kraftigt. Det var faktiskt inte förrän 1973 som skilsmässa blev tillåtet utan att uppge någon orsak. Därefter har antalet skilsmässor fortsatt att öka och idag slutar ungefär hälften av alla svenska äktenskap i skilsmässa, trots att ökningen har mattats av de senaste åren (SCB 2006). De flesta som skiljer sig är emellertid par utan barn eller par med vuxna barn (Olsson 2008). Trots det hade lite drygt en fjärdedel av alla svenskfödda sjuuttonåringar varit med om föräldrarnas separation år 2008 (SCB 2009a). Motsvarande siffra på trettioåret var knappt en procent (SCB 2006). Siffrorna skiljer sig stort mellan olika åldersgrupper. Bland yngre barn (1-5 år) lever nästan 90 % med båda sina ursprungliga föräldrar, medan detsamma gäller för 58 % av sjuuttonåringarna (www.scb.se). Johansson (2009) påpekar att familjemönstren ser olika ut i olika delar av landet. I somliga storstadsområden kan vi hitta klasser och förskolor där över hälften av barnen varit med om föräldrarnas separation.

Hur ser då familjekonstellationerna ut efter en separation? Jo, bland de 28 % av barnen som inte lever med båda sina ursprungliga föräldrar bor mer än hälften enbart med sin mamma och ytterligare ett par procent bor större delen av tiden med mamman. Omkring 10 procent av barnen bor hela eller större delen av tiden med sin pappa, medan 28 % bor växelvis. I åldersgruppen 6-9 år är det faktiskt fler barn som bor växelvis än som bor hos sin mamma (SCB 2009a). Ungefär 5 % av samtliga familjer är så kallade ombildade familjer, men denna siffra är ytterst osäker på grund av brister i befolkningsstatistiken. I statistiken kan man bara identifiera sambofamiljer där det finns gemensamma barn, vilket sannolikt innebär att antalet ombildade familjer kraftigt underskattas medan antalet ensamföräldershushåll överskattas (SCB 2007). Ett liknande problem gäller växelvis boende, som inte heller går att spåra i befolkningsstatistiken eftersom barnen endast kan folkbokföras på en adress. Däremot får vi en uppskattning om växelvis boende från ULF (Undersökningarna av levnadsförhållanden).

Slutsatsen vi kan dra av alla dessa siffror är att människor idag lever i, åtminstone sett ur SCB:s statistikers perspektiv, komplexa familjeformer. Många familjer är seriellt länkade till varandra, för att använda Johanssons (2009) term, som till exempel ombildade familjer eller varannan-vecka-familjer.

Förändringar i familjelagstiftningen

Att familjeroller är under förändring återspeglas också i lagstiftningen. År 1977 började en förändringsprocess inom familjerättsområdet, i och med en lagändring i föräldrabalken. Förändringen innebar att biologiska föräldrar för första gången kunde få ett gemensamt vårdnadsansvar⁶ för sina barn efter en separation eller skilsmässa. Därefter har möjligheterna att dela på vårdnaden ytterligare

⁶ Att ha **vårdnaden** om ett barn – det vill säga vara vårdnadshavare – innebär att ha ansvaret för att barnet får den omvårdnad, trygghet, försörjning, utbildning och uppfostran som det har rätt till. Att ha vårdnaden om ett barn betyder också att ha det rättsliga ansvaret för barnets person. Vårdnadshavare bestämmer i frågor som rör barnet, men ju äldre och mognare barnet är desto större hänsyn måste vårdnadshavarna ta till barnets egna önskemål. Föräldrar kan ha gemensam vårdnad även om barnet bor mest hos en av föräldrarna. (Socialstyrelsen nr 2006-114-32, www.barnperspektivet.se).

utökats. 1983 infördes en lag som påbjöd delad vårdnad efter en skilsmässa, dock endast om föräldrarna inte motsatte sig det. 1995 infördes uttryckliga bestämmelser om barns rätt att komma till tals i dessa frågor. Utredarna är skyldiga att undersöka barnens inställning och redovisa den för rätten. Domstolen ska, utifrån barnets ”ålder och mognad”, ta hänsyn till barnets vilja när de fattar beslut om vårdnad och umgänge. Från och med oktober 1998 kan domstol döma till gemensam vårdnad mot en förälders vilja (Föräldrabalken kap 6, www.famratt.com, Larsson-Sjöberg 2000). Lagändringarna från 1998 markerar ännu tydligare barns rättigheter vid en skilsmässa, samt understryks att båda föräldrarna bör ha lika stort (juridiskt) föräldraansvar även efter skilsmässan. År 2006 gjordes ytterligare förändringar i Föräldrabalken där barns rätt att komma till tals tydliggjordes. Domstol kan även fatta beslut om var barnet ska bo eller hur umgänget ska se ut i de fall då föräldrarna inte kan komma överens. (Regeringskansliet 2007).

Vid alla frågor som rör vårdnad om barn, barns boende och umgänge med barn gäller principen att barnets bästa skall komma i första hand. Innebörden i begreppet ”barnets bästa” är dock inte självklart. Begreppet har olika betydelse för olika människor, beroende på hur barnets behov uppfattas. Det beror alltså på vem som definierar, men förändras också över tid och med samhällets förändring i övrigt. I praktiken grundar sig rättens bedömning av vad som är barnets bästa på omständigheterna i det enskilda fallet. Numera tolkas vanligtvis ”barnets bästa” som att vårdnaden ska vara gemensam och barnet ska ha en nära och god kontakt med båda föräldrarna (Föräldrabalken 6, Hegstam 2004).

Sammantaget får förändringarna i den familjerättsliga lagstiftningen betydelse på två områden. Dels innebär det att mödrars och fäders föräldraansvar jämföras mer än tidigare var fallet. Dels blir barnperspektivet tydligare genom att syftet att tillgodose barnens behov i första hand betonas. (se Föräldrabalken 6:2).

Sammanfattning

I detta kapitel har kontexten kring varannan-vecka-familjen tecknats. Barnen som bor växelvis befinner sig i en tid och ett samhälle som präglas av reflexivitet, flexibilitet och förändring, vilket man kan säga även kännetecknar dessa barns situation i sina familjer. När vi ser på förändringar som skett i vårdnadslagstiftning under senare år, blir det tydligt att de följer tidens tendenser genom att de betonar barns rättigheter samt barns behov av båda sina föräldrar liksom föräldrarnas gemensamma ansvar för sina barn. I linje med detta har familjemönster förändrats med ett antal nya familjekonstellationer, varav varannan-vecka-familjen är en modell som har ökat i antal under senare år.

KAPITEL 2: FORSKNINGSÖVERSIKT

I följande kapitel ringas mitt intresseområde in. Jag kommer att ge en överblick över forskningsområden och särskilt utvalda studier som är av betydelse för min undersökning. Tanken är att placera mitt specifika område på ett fält, som sedan får utgöra bakgrunden för förståelsen av det empiriska materialet. Kapitlet tar sin början i mer övergripande forskning om barn och familjer med fokus på så kallade ”nya” familjer för att sedan smalna av och redogöra för forskning som handlar om *post-divorce childhood* och växelvis boende. Allra först ska jag emellertid redogöra för hur litteratursökningen gick till.

Litteratursökning

För att söka relevant ämneslitteratur har jag använt mig av olika sökmotorer; IBSS (International Bibliography of the Social Sciences), PsycINFO, Social Services Abstracts, Sociological abstracts och Google Scholar, samt Gunda och Libris.

Till en början var det svårt att hitta relevanta sökord, men med tiden lyckades jag ringa in mitt intresseområde på ett bra sätt. Det var till stor hjälp att söka vidare på bra träffars sökord och på så sätt hitta synonymer eller termer som jag själv inte hade kommit att tänka på. ”Växelvis boende” är som bekant ett synnerligen svenskt begrepp och det var därför inte självklart att hitta ”rätt” översättning. Inledningsvis använde jag följande sökord, i olika kombinationer: Shared parental responsibility, custody, postdivorce family, divorce/separation, living arrangements, separate household, family practices, doing family, family change, child*. I Google Scholar, Gunda och Libris användes också svenska sökord: växelvis boende, hälftenboende, göra familj, familjemönster, barn, barndom, familjeförändring, skilsmässa/separation, vardagsliv. Efter hand hittade jag fler begrepp som användes i engelska artiklar, varpå sökoden fick justeras för att göra nya sökningar som gav mer relevanta träffar. Ju mer jag läste inom området, desto fler synonymer fann jag. Exempelvis lärde jag mig att shared parenting, co-parenting, joint/ shared physical custody eller dual residency kan motsvara den svenska termen växelvis boende. Också post separation parenting, alternate living och alternating residence var användbara sökord. Överlag finns dock mycket ont om litteratur som berör just växelvis boende, men desto mer som tangerar familjeförändring.

Givetvis har jag därutöver frågat om tips och råd av min handledare och andra forskare inom familjefältet. Det som gav allra bäst resultat var faktiskt att läsa angränsande studiers referenslistor för att hitta artiklar och böcker som jag kunde ha nytta av.

Barndomsforskning

Traditionellt har sociologiska studier om barn hört hemma inom familjesociologin. Under 70-talet kritiserades emellertid familjeforskningen för sitt ensidiga vuxenperspektiv. Visserligen forskades om barn, men det var just *om* barn och inte *med* dem. Barnen sågs som objekt snarare än som aktörer. Som en kritik mot det här vuxenperspektivet uppkom en ny inriktning – barndomsforskningen. Det var sociologer och antropologer som först började konstruera ett självständigt forskningsområde som spände över flera discipliner (James & Prout 1996). Barndomsforskningen inriktades särskilt på att studera barns egna sociala världar, exempelvis lekplatser eller närmiljön, där barnen själva styrde sin aktivitet. Enligt Smart et al (2001) var det en strategi för att göra den nya inriktningen mera självständig istället för att införliva den med redan existerande discipliner. På så sätt blev barn hörda i ett sammanhang som tillhörde just dem. Dock kan påpekas att även familjen är en av barnens många kontexter. För de flesta barn är familjen ett socialt rum där de tillbringar stora delar av sin barndom.

James & Prout (1996) anser att familjen är den plats där barnet hittar sin identitet som barn. Därför är det viktigt att undersöka barns handlingar och strategier även inom familjedomänen. Följaktligen tog det därefter inte särskilt lång tid förrän barnen återigen studerades i en familjekontext inom sociologin, men den här gången var förutsättningen att de erkändes som handlande aktörer (James & Prout 1996, Brannen & O'Brien 1996, Smart et al 2001).

Vi kommer se närmare på barndomssociologin och dess begrepp i nästa kapitel, där uppsatsens teoretiska perspektiv redovisas.

Den nya familjen

Forskningen på familjeområdet är omfattande och spänner över ett brett fält som inbegriper åtskilliga inriktningar. Jag har valt att fokusera på den del av familjeforskningen som kommit att handla mycket om "den nya familjen", vilket syftar på de "nya" familjemönster och konstellationer som blivit allt vanligare under senare år, parallellt med att omfattande förändringar skett i samhället i övrigt.

Familjesociologin har blivit föremål för ett förnyat intresse de senaste två decennierna, efter ett antal år utan mycket uppmärksamhet. Smart & Neal (1999) föreslår att det delvis beror just på stora förändringar vad gäller familjeliv och familjerelationer. De pekar på det ökade antalet skilsmässor, fler sambo- förhållanden och rekonstruerade familjer. Men de menar också att det förnyade intresset hänger ihop med att familjen har blivit ett hett politiskt debattämne, eller snarare familjens (förmodade) förfall. Författarna befinner sig i en engelsk kontext där "family decline" har setts som orsak till en mängd sociala problem och därmed stått högt upp på den politiska agendan. Även i Sverige har det ökade antalet skilsmässor uppmärksamats, dock inte med samma moraliserande drag.

Inom sociologin ser man i regel förändrade familjemönster som en följd av eller reaktion emot andra sociala förändringar, medan vissa politiska inriktningar i England tvärtom utmålar familjen som ansvarig för sociala förändringar i samhället (Smart & Neal 1999). Kanske kan man se dessa tankegångar även på vissa politiska håll i Sverige, exempelvis resonemanget att "splittrade familjer" ger upphov till samhällsproblem⁷ (www.kdu.se).

Familjeforskningen har under senare år genomgått stora förändringar. Man har tvingats inse att familjen inte är statisk, utan snarare präglas av mångfald och förändring. Men "familjen" har en stark symbolisk innebörd. Den är viktig när människor beskriver sina personliga liv, oavsett om dess form och innehåll har förändrats (Höjer 2001). Trots dessa stora förändringar lever bilden av kärnfamiljen fortfarande kvar som ett slags diffust ideal i bakgrunden. Inom nutida familjeforskning börjar man mer och mer inse att det är en klyfta mellan *idén om familjen* och hur verkliga familjer lever sina liv på en mängd olika sätt. Man kan säga att familjen har erkänts vara socialt konstruerad istället för naturgiven. Det innebär att man kan se familj som något föränderligt; enskilda familjer kan förändras över tid, till exempel genom att nya barn föds, att någon dör eller genom skilsmässa eller migration. Det innebär också att familjemönster kan förändras, till exempel att rollfördelningen inom familjen kan bli mer jämlik, eller att "nya" familjemodeller blir vanligare (Silva & Smart 1999). I praktiken finns det inte längre någon fastställd mall för familjen. Istället förstår man familjen som ständigt påverkad av samhället runtomkring och de förändringar som sker där (Smart et al 2001). Emellertid bör tilläggas att förändringar av människors normer och värderingar går bra mycket långsammare än faktiska förändringar av levnadsmönster. Bara för att nya familjemodeller de facto existerar är det inte sagt att de räknas med eller ens accepteras.

⁷ se exempelvis KDU:s valkampanj 2010: "Lämna familjen i fred, Ska det vara så svårt?" (www.kdu.se)

De förändrade familjemönstren har blivit föremål för forskning under de senaste årtiondena. Som nämntes i föregående avsnitt har barnen återigen införlivats i familjeforskningen, men numera i rollen av aktiva subjekt istället för passiva objekt. Det har inneburit att barndomsforskning och familjeforskning har kunnat kombineras på ett givande sätt, utan att negligera barnens röster. Det har forskats en hel del om barnen *och* deras familjer utifrån många olika perspektiv. Denna nya forskning har dessutom börjat inse vidden av hur viktig familjen är i barns liv. Därmed inte sagt att familjen måste se ut på något särskilt sätt. Den nya barndomsforskningen börjar utmana bilden av att det skulle finnas en familjeform som är bättre än alla andra (ibid 2001).

”Familjens förfall” (family decline)

I många västländer har det funnits en utbredd idé om att ett av de största hoten mot en lycklig barndom är risken för föräldrarnas skilsmässa. I Sverige är inte denna åsikt (längre) fullt så vanlig, men i andra delar av världen uttrycks det fortfarande åsikter om att det är direkt skadligt för barn att föräldrarna separerar (Smart 2004a). Mot den bakgrunden är det inte konstigt att många förfasar sig över vad som beskrivs som ”familjens förfall”, vilket syftar på det ökande antalet separationer och skilsmässor och familjer som inte längre lever inom kärnfamiljens ramar. Det har skrivits en ansenlig mängd litteratur som fokuserat på negativa aspekter av att växa upp med skilda föräldrar, i synnerhet under en tidsperiod då skilsmässotalen hade börjat öka dramatiskt. Wallerstein (med Blakeslee 1989, med Kelly 1980) är en av de forskare som haft stor inverkan på debatten. Hon gjorde longitudinella studier med familjer från det att de befann sig mitt i skilsmässoprocessen och tio år framåt, utifrån ett psykologiskt perspektiv. Enligt hennes resultat får föräldrarnas skilsmässa mycket ofta allvarliga följder för barnen under en lång tid framöver, ofta i form av psykologiska eller psykosociala men också ekonomiska problem. På senare år har det å andra sidan tillkommit forskning som inte alls pekar åt det hållet, vilka däremot inte fått lika mycket medial uppmärksamhet. Smart (2003) menar att det har blivit en fix idé att skilsmässor är skadliga för barn. Hon anser att det i vissa sammanhang nästan inte är tillåtet att uttala åsikter om att ett barn kan vara med om en skilsmässa utan att ta skada, eller att föräldrarnas separation till och med kan få positiva effekter för ett barn. Smart poängterar att det är väldigt stor skillnad att växa upp som ”skilsmässobarn” idag, mot vad det var för 50 år sedan. Idag har i snitt en fjärdedel av de svenska barnen varit med om en föräldraseparation när de är 17 år. (SCB 2009). Om man jämför detta med hur det såg ut på 60-talet, så var det mycket ovanligare med skilsmässor då. De tidiga studierna om effekterna av skilsmässa gjordes alltså i en tid när icke-kärnfamiljer stigmatiserades. En annan skillnad är att forskarna idag har börjat ställa frågorna till barnen själva, istället för att som tidigare vanligtvis gjorts; fråga vuxna om hur de upplevt sina föräldrars skilsmässa som barn. Det kan också vara värt att notera att Wallersteins forskning skett i USA, alltså en kontext som skiljer sig markant från den svenska vad gäller socialförsäkringssystem, samhällsnormer etc. Dessutom insamlades det empiriska materialet på sjuttioalet, det är alltså lång tid tillbaka. Enligt Smart (2003) bekräftar nutida forskning vissa delar av det som även äldre forskning visat, till exempel att det är smärtefyllt att gå igenom en separation för de flesta barn (precis som för de flesta vuxna). Men med dagens metoder att fråga barnen själva har man också sett att andra faktorer bidrar än skilsmässan i sig. Till exempel har man funnit i ett flertal undersökningar att barn upplever det väldigt påfrestande att gå igenom stora förändringar utan att någon förklarar för dem vad som händer, precis som vuxna skulle upplevt en oförklarlig (eller oförklarad) förändring. Det har också framkommit från skilda håll att det som barn upplever som allra svårast är att hantera konflikter mellan föräldrarna (Smart 2003).

Post-divorce childhood

Det finns flera studier som handlar om barn som har varit med om föräldrarnas skilsmässa eller separation, med fokus på en rad olika aspekter. (se exempelvis Öberg & Öberg 1985, Bak 1996, Smart et al 2001). Nedan kommer jag att beskriva några av de undersökningar som behandlar familjeliv utifrån barnens perspektiv.

Begreppet *post-divorce childhood* har jag hämtat från Smart, Neale och Wade som introducerar det i sin bok *The Changing Experience of Childhood: Families and Divorce*. Eftersom jag inte funnit något motsvarande begrepp på svenska behåller jag den engelska termen, som fångar vad det handlar om på ett klart och enkelt sätt.

Smart et als forskningsprojekt

Smart, Neale & Wade (2001) har genomfört ett forskningsprogram som omfattar två olika projekt, vilka båda behandlar barns familjeliv efter föräldrarnas skilsmässa. Syftet med de båda projekten var att ta reda på hur barnen utformade sina liv i ljuset av familjeförändring. Dessutom önskade de undersöka om och hur nya idéer om barndom skulle kunna förändra synen på skilsmässobarn. Deras målsättning var även att föra in barnens perspektiv i den politiska debatten om skilsmässor. Det ena forskningsprojektet var utformat för att undersöka barns erfarenheter av många olika slags familjemönster efter föräldrarnas skilsmässa, medan det andra handlar specifikt om barn som bor ungefär lika mycket tid hos vardera föräldern (det vill säga motsvarigheten till växelvis boende). Om det andra projektet får vi veta mer i nästa avsnitt. Sammanlagt har de intervjuat 117 barn, ungdomar och unga vuxna i åldrarna 4-22 år. För mig har det varit mycket givande att ta del av deras forskning, i synnerhet då den gränsar till och ibland överlappar, området för min egen uppsats.

Smart et al har intervjuat ett mycket stort antal barn, från en mängd olika familjekonstellationer. Ett viktigt resultat av deras forskning är att det finns en mängd olika berättelser om barns erfarenheter efter föräldrarnas separation – familjelivet efter separationen innebär inte *en* slags barndom utan en mångfald.

Ett genomgående tema i deras forskning är att barnen tänker på familjen i termer av relationer. För dem är omtanke och respekt mycket viktigare än familjens struktur. Den stora vikten av relationerna påverkar vilka de inkluderar som medlemmar i sin familj, och har även betydelse för i vilken grad de vill inskränka, behålla eller utvidga familjegränserna över tid. Författarna konstaterar att barns uppfattning om relationernas stora betydelse inte är någon nyhet – det har man sett i klassiska studier från 80-talet (se exempelvis Wallerstein & Kelly 1980, Walczak & Burns 1984). Dessa värderingar gäller också barn i allmänhet, visar moderna studier (se Morrow 1998). Däremot kanske skilsmässan tjänar till att göra familjrelationerna mer synliga. Om man frågar barnen kan ”skilsmässofamiljer” vara såväl ”normala” som ”riktiga”, det är relationernas kvalitet som avgör. En lycklig familj är något man skapar och upprätthåller, just genom relationerna i familjen. Smart et al slår fast att vi behöver revidera betydelsen av en ”normal” eller ”riktig” familj, utifrån barnens reflektioner. När post-divorce families skildras framställs de ofta som konfliktfyllda och dysfunktionella, men barnens vittnesmål stödjer inte alls det antagandet. Istället framträder en bild av skiftande erfarenheter, både positiva och negativa.

Deras studie visar på att föräldrarnas skilsmässa ställer barnen ansikte mot ansikte med erfarenheter som får dem att omvärdera sina familjeförhållanden och se annorlunda på sitt familjeliv. Dessa nya erfarenheter kan medverka till att de känner sig mera självständiga än tidigare. För andra bidrog erfarenheterna av skilsmässan snarare till att barnen värdesatte sina föräldrar mer än de hade gjort

tidigare. När barnen hade börjat reflektera över sina familjer och sin egen position i dem, blev de också medvetna om sina egna möjligheter att vara med och påverka. Smart et al skriver om förhandling som ett sätt att ha inflytande över såväl familjearrangemang (till exempel var och hur de bor) som vardagslivet. Ökat inflytande kan i sin tur leda till större autonomi. Det krävs visserligen ingen skilsmässa för att barn aktivt ska delta i familjen och förhandla hur familjerelationerna ska se ut. I många avseenden är det kanske inte särskilt stor skillnad mellan familjeliv i skilsmässofamiljer och i familjer som bor tillsammans. Men säkerligen är det så att föräldrarnas skilsmässa bidrar till att skapa nya slags barndomar. Barnens föreställningar av familj och familjeband förändras med nödvändighet, och separationen gör det omöjligt för dem att ta familjen i sin forna form för given. Det tycks som om många barn reflekterar mer över sina familjeförhållanden och vad "familj" betyder för dem efter föräldrarnas separation (Smart, Neale & Wade 2001).

Barndom i länkade familjesystem

Larsson-Sjöbergs (2000) avhandling handlar om *länkade familjesystem*. Termen har Larsson-Sjöberg hämtat från Jacobsen (1987) och definierar de nya familjebildningar som uppstår efter en skilsmässa. När skilda eller separerade föräldrar träffar nya partners bildas nya familjer. Kanske kommer även nya syskon, som Larsson-Sjöberg benämner styvsyskon, med i familjesystemet. Dessa familjer länkas till varandra genom de gemensamma barnen. Barn med skilda och omgifna föräldrar har sin tillhörighet i två hushåll, skriver Larsson-Sjöberg, nämligen de hushåll där den biologiska mamman och pappan bor. Studiens familjer består av en kvinna med barn som gifter om sig eller blir sambo med en man, med eller utan egna barn. De flesta barnen bor alltså mestadels i mamma-hushållet och har en *pappa-på-distans*. Avhandlingen fokuserar just på *länkbarnen*. Hon studerar bland annat hur barnens familj konstitueras genom förhandlingar, och markerar förhandlingsrelationerna som finns både mellan de vuxna, mellan barnen och mellan vuxna och barn. Förhandlingsrelationerna visar sig vara både generations- och könsspecifika. Larsson-Sjöberg konstaterar att i processen att forma ett nytt familjeliv efter föräldraseparationen blir *lojalitet* och *rättvisa* viktiga principer.

Forskning om växelvis boende

Det finns väldigt sparsamt med forskning som behandlar växelvis boende i en svensk kontext. Det har gjorts några studier (se Öberg & Öberg 1985/2004, Tornstam 1996 -forskningsöversikt) som behandlar ämnet. Då är syftet huvudsakligen att utröna huruvida det är bra för barn att bo växelvis, eller att jämföra växelvis boende med andra boendeformer efter föräldrarnas skilsmässa. Psykologerna och familjeterapeuterna Bente och Gunnar Öberg var svenska banbrytare på området då de intervjuade ett stort antal barn vars föräldrar skilde sig på åttiotalet. Efter att det blivit möjligt för föräldrarna att få gemensam vårdnad efter skilsmässan ville de undersöka barnens situation utifrån en rad olika aspekter. Ungefär hälften av barnen som intervjuades var några av de första svenska barn som bodde växelvis. Tjugo år senare sökte makarna Öberg återigen upp två tredjedelar av barnen som nu blivit vuxna, och intervjuade dem om uppväxten och livet. Det visade sig att det gått bra för de allra flesta och forskarna fann inga belägg för att det skulle gå sämre för barn till skilda föräldrar än för andra. Makarna Öberg förespråkade att det skulle finnas flera vårdalternativ efter en skilsmässa, istället för att modern automatiskt skulle betraktas som den "naturliga" vårdaren. I sin första studie förutspådde de att växelvis boende skulle öka i framtiden, vilket de som bekant fick rätt i (Öberg & Öberg 2004). Socialstyrelsen har också gett ut en kunskapsöversikt som behandlar ämnet (Socialstyrelsen 2004). Den vänder sig både till yrkesverksamma och till föräldrar, med syftet att sammanställa kunskap om hur barn påverkas av växelvis boende. Rapporten bygger både på tidigare studier och på författarnas egna intervjuer. Författarna konkluderar att det inte går att säga generellt om växelvis boende är bra eller dåligt, utan att det blir vad föräldrarna gör det till. De menar att en

förutsättning för att det ska fungera är att föräldrarnas relation är någorlunda konfliktfri (åtminstone vad beträffar föräldraskapet) och att de bor så nära varandra att barnen kan gå kvar i samma skola. Slutsatsen av rapporten är att ”det kostar på för barn att bo växelvis, men under rimligt goda förutsättningar kan detta vara en bra lösning” (Socialstyrelsen 2004:9).

Växelvis boende tycks vara ett fenomen som ökar inte bara i Sverige utan även internationellt (se Smart et al 2001, Wade & Smart 2002, Kruk 2005, Smyth & Moloney 2008, www.justice.gouv.fr). Trots det har jag knappt funnit några studier som undersöker företeelsen utifrån barnens perspektiv. (Då menar jag genom att barnen själva får uttala sig – det finns flera studier om ämnet där vuxna uttalar sig om huruvida det är bra eller dåligt för barn).

Smart, Neale & Wade, som alltså får sägas vara pionjärer på området, har dock behandlat ämnet inom ramen för sitt projekt om post-divorce childhood. I sin undersökning har de intervjuat hela 65 barn om deras upplevelser av att höra till två hushåll och om hur de hanterar praktiska och emotionella ”övergångar” (transitions). Studien äger rum i en brittisk kontext, vilket naturligtvis på vissa sätt skiljer sig från en svensk. Detta bör finnas med i bakhuvudet då man ser på deras resultat.

Deras definition av *co-parenting* (som är den engelska termen de använder sig av) är: ”*a model of post-divorce parenting in which children move between their parents’ homes in order to preserve routine and everyday interactions between them and both their parents*” (Smart et al 2001:125). Hur det ser ut i praktiken kan variera från familj till familj, men gemensamt är att föräldrarna delar ansvaret för barnens (fysiska och emotionella) omsorg och uppfostran. Författarna betonar att begreppet *inte* anger att barnen bor exakt lika mycket i varje hushåll, utan att det framför allt markerar kvaliteten på relationen mellan barnet och dess föräldrar. En upptäckt som de gjorde under sin forskning var just att barnen inte mätte *co-parenting* i termer av tid. Det handlade snarare om en känsla om att höra ihop lika mycket med båda föräldrarna. (Här skiljer sig det engelska begreppet *co-parenting*, som talar om ett gemensamt föräldraansvar, ganska rejält från det svenska växelvis boende som bara fastställer själva boendet).

Deras undersökning visar att det finns en mängd olika erfarenheter av *co-parenting*. Barnen beskriver både bra och dåliga sidor med sin familjemodell. Medan det är en trygghet för vissa barn kan det för andra vara mycket påfrestande. För de flesta är det helt enkelt bra nog. Åsikterna kunde skilja sig både mellan syskon och mellan olika tidsperioder för en och samma person. Sett från barnens perspektiv var *inte co-parenting* i sig själv bättre eller sämre än att bo hos bara en förälder. Det som verkligen spelade någon roll var om de hade en god relation till sina föräldrar.

Barnen i deras forskningsprojekt beskriver en vardag full av rörlighet och skiftande vanor beroende på i vilket hushåll de befinner sig. Det krävs uppenbarligen en viss organisationsförmåga för att röra sig mellan två hem, antingen av barnen eller av deras föräldrar. Många var eniga om att det var svårt att vänja sig vid det nya livet i början, men menade att efter en omställningsperiod blev det till rutin. För att hantera rörlighet och ständiga förändringar uppfinner de olika strategier. En sådan strategi, som några av de äldre barnen beskrev, låg nära Goffmans idé om roller. De beskrev hur de anpassade sig till de olika hushållens annorlunda regler och rutiner genom att uppföra sig annorlunda i sina båda hem. Ibland till den grad att de nästan kände sig som två olika personer.

Både positiva och negativa känslor kommer till uttryck i intervjuerna. Många barn vittnade om att de kände sig älskade och involverade i två familjer, medan andra istället kände sig rotlösa. Även de barn som var tydliga med att de absolut inte skulle vilja ändra på arrangemanget kunde uppleva att det var

oerhört påfrestande ibland. Smart et al skriver om de ständiga förluster som utmärker co-parenting, vilka kan vara nog så smärtsamma för en del barn.

Många av barnen hade regelbundna fritidsaktiviteter, medan andra kände att de måste (eller ville) begränsa fritidssysselsättningarna för att kunna tillbringa mer tid med sina föräldrar. Att få för mycket av föräldrarnas tid och uppmärksamhet kändes igen av ett stort antal barn. Författarna resonerar kring att co-parenting paradoxalt nog kan minska barnens frihet och autonomi. De menar att ifall föräldrarna insisterar på att barnen skall spendera tid med dem och barnen har svårt att säga nej, så förlorar barnen tid att "bara vara barn". På så sätt skulle en del av barndomens frihet gå förlorad.

Författarna föreställer sig nutida familjeliv i termer av Morgans (1999) familjepraktiker. Morgan menar att familjen representerar en aktiv process snarare än en institution. För honom är det viktigt att inte förstå familjen utifrån biologiska band eller äktenskap. Istället menar han att det är betydelsen familjemedlemmarna tillskriver den som gör familjen, oavsett dess yttre form. Smart et al betonar just att det är *relationernas kvalitet* som är det avgörande för barnen, inte familjens struktur (Smart et al 2001).

KAPITEL 3: TEORETISKA PERSPEKTIV

I följande kapitel introduceras och diskuteras de teoretiska perspektiv som studien utgår ifrån. Utgångspunkten för uppsatsen är ett perspektiv där barn ses som aktörer. Detta synsätt, vilket har vuxit fram under senare decennier och dominerar inom barndomsforskningen, får inleda kapitlet.

För att belysa det empiriska materialet har jag dessutom valt att använda mig av några teoretiska begrepp. Målet är att begreppen skall hjälpa till att fånga varannan-vecka-familjens karaktär och kännetecken. Teoretiska begrepp är användbara för att ringa in och definiera fenomen. Dess avsikt är också att åskådliggöra materialet. Efter den inledande barndomssociologin följer en redogörelse för begreppet ”*göra familj*” (*doing family*) som kommit att få en stor betydelse för analysen av det empiriska materialet. Att *göra familj* innebär att familjemedlemmarna *aktivt utformar sitt familjeliv*. Det gör de utifrån individuella drag såväl som utifrån de sociala och kulturella sammanhang familjen befinner sig i. Familjen ses således som en social konstruktion, vars innebörd kan skifta både över tid och i rum. Detta område anknyter till Morgans *familjepraktiker*, vilket innebär just familjens många vardagliga handlingar och rutiner. Slutligen lyfts *förhandlingsbegreppet* fram som ett redskap för att hjälpa oss förstå hur varannan-vecka-familjen skapas bland annat genom ständiga förhandlingar.

Barndomssociologi

Hur barn betraktas får naturligtvis konsekvenser både för hur forskningsfrågan formuleras och för hur det empiriska materialet tolkas. Den här överblicken får ge en bild av sättet att betrakta barn och barndom inom större delen av forskningen som berör barn idag. Det är också det synsätt jag utgår ifrån i den här studien. Allra först ska jag dock kortfattat berätta om bakgrunden till barndomssociologins uppkomst.

Tillbakablick

I föregående kapitel nämndes att barndomsforskningen är ett relativt nytt forskningsområde. Tidigare har forskning om barn främst utövats inom psykologi, pedagogik och pediatrik. Barn studerades också inom sociologin, men då som en av familjens mindre viktiga beståndsdelar (Halldén 2007).

Smart et al (2001) pekar ut olika sätt som funnits att betrakta barn. Under olika historiska epoker har bilder av den ”naturliga” barndomen haft företräde. Barn har omväxlande betraktats som ”små djävlar”, ”vildar” eller som ”goda och oskuldsfulla” (James et al 1998, Smart et al 2001). Det dessa synsätt har gemensamt är övertygelsen om att det existerar en ”barndomens sanna natur”. Enligt Smart et al (2001) har dessa betraktelsesätt än idag inflytande på tänkandet bland såväl föräldrar som professionella och politiker.

En annan uppfattning, också den essentialistisk, ser barndom som ett stadium som ska passeras för att nå vuxen ålder. Detta synsätt har exempelvis tidigare dominerat inom utvecklingspsykologin. Utvecklingspsykologisk forskning har senare kritiserats för att se barn som ”blivande vuxna”, det vill säga som under utveckling snarare än som de barn de är just nu, aktiva subjekt i sig själva (*becomings* istället för *beings*). (Mayall 1994; Brannen & O'Brien 1995). Det här betraktelsesättet har haft stort inflytande på generationer av pedagoger och barnläkare, påpekar Smart et al (2001). Därefter blev socialisationsteorin den rådande teoretiska modellen för att betrakta barndom. Den förklarade, till skillnad från tidigare modeller, barns utveckling som beroende av omgivningens påverkan. Barnen tillägnar sig kunskap genom socialisering, det vill säga de imiterar omgivningens beteende och internaliserar de rådande värderingarna. På så sätt blir föräldrarna oerhört viktiga som barnens främsta rollmodeller. Även socialisationsteorin kritiserades så småningom, för att den skildrar barn som

passiva mottagare som genomgår en socialisationsprocess där omgivningens normer steg för steg införlivas i barnet.

Paradigmskifte

Dessa bilder av barn och barndom utmanades så småningom. Under de senaste decennierna har synen på barn radikalt förändrats. Ariès (1962) var före sin tid när han skrev att synen på barndom varierar mellan olika kulturer såväl som mellan olika historiska epoker (Smart et al 2001). Vad ett barn ”är” återspeglar vilken social och kulturell kontext barnet befinner sig i. Med detta perspektiv blir barndom socialt konstruerad istället för av naturen given, och därmed föränderlig och varierad.

Ibland talar man om ett paradigmskifte då ett nytt sätt att betrakta barn slog igenom och barndomsforskningen blev ett eget fält. Detta nya synsätt introducerades bland annat av James och Prout i antologin *Constructing and Reconstructing Childhood* som först utkom 1990 (Halldén 2007). De pekar ut sex utmärkande drag för det nya paradigmet:

1. Barndom ska förstås som en social konstruktion.
2. Barndom är en variabel för social analys, som inte kan särskiljas från andra variabler som klass, kön eller etnicitet.
3. Barns sociala relationer och kulturer är värda att studera i sin egen rätt.
4. Barn är aktiva och måste betraktas som sådana i skapandet av sitt eget sociala liv och i medskapandet av samhället de lever i.
5. Etnografi är en särskilt lämplig metod för att studera barndom. Den tillåter barnens röster att bli hörda.
6. Att proklamera ett nytt paradigm för barndomssociologi innebär också att delta i processen att rekonstruera barndomen (James & Prout 1997:8).

Dessa drag gäller fortfarande som barndomssociologins kärnpunkter. Om vi ska fördjupa oss något i innebörden, ser vi att de sex punkterna får implikationer för hur vi betraktar barn och barndom och hur vi väljer att studera barn.

Barndom som social konstruktion

Precis som Ariès uttryckte det redan på sextiotalet, så måste barndomen betraktas som konstruerad. Den skiljer sig åt beroende på vilken tid, vilken kultur och vilken social kontext man befinner sig i. Barn har funnits i alla tider och på alla platser, men de biologiskt givna egenskaperna tolkas på skilda sätt och ges olika betydelse i olika samhällen. På så sätt upplevs också barndomen olika beroende på hur den förstås av omgivningen.

Barndom som variabel för social analys

Barn är inte skilda från andra gruppstillhörigheter som klass, kön och etnicitet. Barn tillskrivs också betydelse beroende på dessa variabler. Det betyder att barndom inte är universell; det finns en mängd olika slags barndomar. Att barndom betraktas som en variabel för social analys innebär också att den konstituerar en egen social kategori; en grupp i samhället som är inordnad i ett hierarkiskt system. På så vis kan den jämföras med exempelvis klass.

Barn är värda att studera i sin egen rätt

Av föregående resonemang följer att barn är värda att studera i sin egen rätt, som en social grupp i samhället. Till skillnad från längre tillbaka i tiden studeras inte enbart utvecklingen till vuxen, utan även barndomen här och nu. Inte heller är det socialisationsprocessen som studeras, utan snarare barns vardagspraktiker och hur barndom levs i olika kontexter. Fokus är riktat mot barns liv och

villkor under barndomen. *Hur ska vi då studera barn?* James och Prout (1997) uttrycker sin förkärlek för en metod som de menar låter barnets röst höras; den etnografiska metoden.

Being eller becoming?

Tidigare betraktades alltså barn som passiva objekt för vuxnas uppfostran och omvårdnad, medan de enligt dagens synsätt ses som handlande subjekt som interagerar med omgivningen (James et al 1998). Nutida barndomsforskning betonar vikten av att se barn som *beings-in-the-present*, under alla perioder av sin barndom. Man talar om *being* eller *becoming*, vilket syftar på olika synsätt där barn ses som ”varande” till skillnad från den syn där barn ses som ”blivande” alltså på väg mot ett mål: att bli vuxna. Inom barndomssociologin har tonvikten på barnet som *being* snarare än *becoming* varit en av kärnpunkterna. Man betonar att barn är aktörer och påpekar behovet av att inkludera gruppen barn i samhällsanalyser. När perspektivet introducerades riktades skarp kritik just mot utvecklingsteorin och socialisationsteorin som företrädde synsättet där ”vuxenheten” var målet och barndomen endast en transportsträcka för att nå dit. Idag förs dock en diskussion där andra aspekter av begreppen lyfts upp. I den diskussionen förs fram att idén om åtskillnaden mellan *being* och *becoming* har spelat ut sin roll. Man menar att inte heller vuxna kan betraktas som *beings* i betydelsen ”färdiga”, utan både barn och vuxna genomgår ständigt processer som leder till förändring. Följaktligen betraktas både barn och vuxna som samtidigt *beings* och *becomings*. Detta blir än mer påtagligt i en senmodern tid som präglas av osäkerhet, förändring och flexibilitet och där vuxenlivet inte längre uppfattas som stabilt (Halldén 2007).

Aktörskap och kompetens

Barn är aktiva och måste betraktas som sådana i skapandet av sitt eget sociala liv och i medskapandet av samhället de lever i, säger James och Prout (1997). Det innebär att barn ses som subjekt istället för objekt. De är aktörer som själva iakttar, tolkar, bedömer och väljer att agera i relation till sin omgivning. Idén om barns aktörskap lyfter fram deras inverkan på sin omvärld. Barn är inte bara aktörer; de är kompetenta aktörer. Inom barndomsforskningen pratar man om *det kompetenta barnet* där tilltron till barnets egen förmåga vuxit sig allt starkare. Det innebär att man betraktar barn som reflexiva, självständiga och fulla av förmågor. Föreställningen om det kompetenta barnet har fått stor genomslagskraft i Sverige, såväl bland föräldrar som bland professionella. Idén om det kompetenta barnet är inbyggt i den nordiska kulturen, menar Brembeck et al (2004), och ger exempel som pedagogiken i skolan och förhandlingar i familjen.

Samtidigt som man talar om det kompetenta barnet, uppfattar man fortfarande barnet som starkt beroende av de vuxnas omsorg för att utvecklas positivt. Nordenfors (2006) konstaterar att ”vi befinner oss alltså i spänningsfältet mellan det kompetenta barnet, aktören som bidrar till sin egen utveckling och skapande av relationer, och det sårbara barnet som är i behov av vuxnas och andra barns omsorger för såväl sitt välbefinnande i vardagen som för att utvecklas i positiv riktning” (Nordenfors 2006:35). Hon framhåller också att ett barn kan beskrivas som kompetent i en kontext och som ömtåligt i en annan (Nordenfors 2006). Parallellt med föreställningen om det kompetenta barnet existerar alltså ett annat perspektiv, som handlar om *det sårbara barnet*. Det bygger på tanken att barn är beroende av vuxna på olika sätt, till exempel att de genom sin utsatta position är i behov av skydd. Brannen och O’Brien (1996) påpekar, med stöd av Hockey och James (1993) att föreställningen om beroende är socialt såväl som biologiskt konstruerat och delvis en metafor som tjänar till att separera barn från vuxna. De noterar att barns beroende av vuxna kan skilja sig nämnvärt mellan olika samhällen och kulturer. Solberg (i Brannen & O’Brien 1996) menar att när man talar om vad barn ”är” fokuserar man just på deras ”unga ålder” istället för på egenskaper eller kvaliteter. När man talar om vuxna ser man sällan ”vuxenhet” som ett särskilt karaktärsdrag. På detta sätt skapas en

dikotomi; vuxna ses som mogna och kompetenta per automatik, medan barn är omogna och på väg att bli kompetenta. Dock varnar Halldén (2007) för att barndomssociologin i sin strävan att förhindra synen på barn som ofärdiga riskerar att förneka den olikhet som trots allt finns mellan barn och vuxna. Hon menar att det är viktigt att studera vad barn behöver i egenskap av *varande (being)*.

Rekonstruktion av barndomen

Med barndomsforskningen framträder barnet som en aktiv medskapare av samhället de lever i, som tillhörande en egen social grupp och är värd att studera i sin egen rätt. Barndomsforskningen problematiserar samhällets syn på barn och har en ambition att ge barnen makt och förbättra deras villkor.

Numera är detta paradigm accepterat och kan snarast sägas utgöra det ”vanliga” sättet att betrakta barn (Halldén 2007). Smart et al (2001) markerar dock att tidigare modeller fortsätter att leva kvar vid sidan av de nyare. De menar att det rör sig om ett *teoretiskt* paradigmskifte, som alltså inte speglar en total omvandling av hur barndom förstås i allmänhet.

Att göra familj

Inom den senmoderna familjeteorin tillämpas ett nytt sätt att betrakta familj: familjen *är* vad familjen *gör*. Att göra familj – det innebär att familjens medlemmar *aktivt utformar sitt familjeliv*. Det sker genom en aktiv social process, till skillnad från den statiska institution som familjen tidigare betraktats som (Silva & Smart 1999). Utifrån ett barnperspektiv bör därmed familjen betraktas som en arena där barnen tillsammans med sina föräldrar är aktörer som aktivt utformar sitt familjeliv.

Genom att använda begreppet *göra familj* omvandlas substantivet familj till ett verb, vilket syftar till att understryka processen i familjeskapandet. På så vis kan man koncentrera sig mindre på dess struktur och istället se dess handlingar. Därmed sätter man fokus på familjens innehåll istället för dess form. Familj är ett ord som implicerar handling; ansträngning och tid, vardagsrutiner och samspel mellan familjemedlemmarna (Halldén 2007).

Med detta perspektiv betraktas inte ”familj” som något givet, utan som något som tolkas och vars innebörd oavbrutet förhandlas. Likaså markeras att familj inte är något statiskt, men måste förstås som något som konstrueras i en tid och på en plats av olika aktörer. Det handlar både om hur familj görs av familjemedlemmarna i deras olika sociala praktiker och hur familj konstrueras diskursivt (Halldén 2007).

Many facets of ‘doing’ family are like this – routine, regular actions and interactions, which are so embedded in daily life, or in regular cycles of activity, that there is no need to establish that they carry a meaning which makes them ‘family’ activities (Finch 2007:79).

Att göra familj kan dels handla om dessa vardagliga ting som skapar och förstärker banden mellan familjemedlemmarna. Ofta kan det handla om vardagsrutiner, som att äta tillsammans eller att föräldrarna läser en saga för barnen innan de somnar. Det kan också vara familjeritualer, som att ha fredagsmys eller göra utflykter tillsammans.

Det kan också handla om att dra gränser och bestämma vilka som hör till familjen och inte, och vilka rättigheter och skyldigheter familjemedlemmarna har (Sarkisian 2006). Familjens innebörd kan förändras över tid, eller kan skilja sig för de olika familjemedlemmarna; de kan på sätt och vis göra familj på olika sätt. Det är inte säkert att alla har samma uppfattning om vilka som hör till familjen.

Exempelvis för ombildade familjer är det inte ovanligt att det finns flera olika meningar om vilka som tillhör den egna familjen inom ett och samma hushåll.

Att *göra* familj innebär en möjlighet till förändring (Silva & Smart 1999). Å andra sidan påpekar Morgan att familjers praktik är fast förankrade i kultur och historia, det är sålunda inget som förändras över en natt (Morgan 1996, 1999). Det kan finnas strukturella eller kulturella krafter som påverkar hur man gör familj, till exempel kan ekonomiska förutsättningar styra. Med kulturella krafter menar jag exempelvis samhällets normer som inverkar på hur familjen uppfattas och uppfattar sig, och i förlängningen påverkar hur familjelivet gestaltar sig. Det har till exempel betydelse om en familj är en kärnfamilj, som majoriteten av Sveriges familjer, eller ifall den avviker på något sätt, som exempelvis en regnbågsfamilj.

Familjepraktiker

'Family' is a facet of social life, not a social institution, it 'represents a quality rather than a thing' (Morgan, 1996: 186).

Ett begrepp som är verksamt att använda när man undersöker hur familj *görs* är Morgans *familjepraktiker (family practices)*. David Morgan, brittisk familjeforskare som introducerade begreppet, beskriver hur familj konstrueras genom att iakttä dess praktiker. Att observera familjens *praktiker* innebär att iakttä dess vardagshandlingar, rutiner, ritualer och alla de göranden som konstituerar familjen. Genom att betrakta familjens praktiker kan vi förstå hur medlemmarna skapar sin egen familj. Via samma vardagliga handlingar formar barnen och de vuxna i familjen sina identiteter som barn och föräldrar, bonusföräldrar och bonussyskon och så vidare (Morgan 1996).

Morgan (1996) betonar att han valt begreppet just för att utmana föreställningen att familj är ett objekt; han vill istället framhäva att familjen består av relationer som är föränderliga. Termen *praktik* markerar att de utförs aktivt. Han förklarar vidare att familjepraktiker kan vara både könspraktiker, klasspraktiker, åldersrelaterade praktiker och så vidare. Med det menar han familjens praktiker kan belysa olika aspekter av familjelivet. Om mannen köper nya fälgar till bilen medan hustrun är ansvarig för att handla kläder till barnen, är det en könspraktik (tillika en konsumtionspraktik). Familjeliv är aldrig bara familjeliv utan alltid i samspel med andra områden i tillvaron. Han menar att själva överlappningarna och det som binder delarna samman är viktigare än de enskilda delarna.

Om det är någonstans familjelivet äger rum så är det just bland vardagens alla händelser, rutiner och vanor. Vardagen är i full gång, den pågår ständigt. I vardagens familjeliv skapas och upprätthålls relationer, förhandlas ansvarsområden och möts föreställningar och ideal (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997). Hur vi förstår vardagen är sällan uttalat, ofta löper den på utan att vi direkt lägger märke till alla dess ”självklarheter”. Det kan tyckas trivialt att studera vardagens till synes självklara göromål – men det är just genom att ge rutinerna olika innebörd som vi skapar mening. Genom att studera vardagshandlingarna kommer vi alltså åt själva meningsskapandet och förståelsen av livet (Bäck-Wiklund 2001).

Att studera familjepraktiker innebär alltså att studera vardagsliv. Det Morgan benämner *family practices* är nära besläktat med det Bäck-Wiklund kallar för vardagslivsperspektiv (Bäck-Wiklund 2001). Detta perspektiv nyttjas mer och mer inom familje- och barndomsforskning. Smart och Neale (1999) håller med Morgan om att dagens familjeliv behöver studeras genom dess praktiker, för att förstå familjen som föränderlig och formbar.

Förhandling som teoretiskt begrepp

Enligt Wikipedia menas med förhandling *”en överläggning för att nå en överenskommelse. Det är processen där de inblandade parterna löser dispyter, kommer överens om framtida åtgärder, förhandlar för individuella eller kollektiva fördelar eller försöka göra upp om utkomster som möter parternas gemensamma intressen”* (www.wikipedia.org).

Begreppet *förhandling* började användas inom familjeområdet i mitten på åttiotalet, och därefter har det successivt blivit erkänt som teoretiskt begrepp (Larsson-Sjöberg 2000). Förhandling behöver emellertid inte, som Wikipedia gör gällande, vara en öppen och uttalad överläggning, utan kan också vara något som sker icke-verbalt. Till exempel skapas överenskommelser om en rad olika saker, men utan att man nödvändigtvis märker hur det går till. Även den egna och familjens identitet, värderingar och gemensamma föreställningar kan ses som resultat av förhandlingar. Bäck-Wiklund och Bergsten definierar förhandling som *”en process där olika intressen jämkas samman”* (1997:87), vilket stämmer överens med sättet på vilket förhandlingsbegreppet används i den här studien. Då avser det både explicita och implicita förhandlingar.

Inom familjeforskning har begreppet förhandling framför allt använts när man studerar relationen mellan män och kvinnor, mellan föräldrar och när man studerar exempelvis arbetsfördelningen i parförhållanden (se Giddens 1995, Bäck- Wiklund & Bergsten 1997, Ahrne & Roman 1997, Björnberg & Kollind 2005, Grönlund & Halleröd 2008). Begreppet har också kommit att användas när man studerar hela familjen som delaktiga i förhandlingarna (se Larsson-Sjöberg 2000, Nordenfors 2006).

Förhandlingsfamiljen

Dagens familjer präglas av förhandlingar snarare än av föräldrarnas auktoritet över barnen, vilket var det rådande synsättet långt in på nittonhundratalet. Dencik (2008) menar att det är en följd av en allmän förändring av relationerna mellan människor (i västerländska demokratier), där auktoritär ledning undan för undan har ersatts av en förhandlingskultur.

En arena för förhandling som undersökts flitigt är arbetsfördelningen mellan föräldrarna. Men det finns även andra områden där ständiga förhandlingar sker. I själva verket skulle det mesta som rör familjen kunna göras till förhandlingsteman (Nordenfors 2006). Förutom arbetsfördelningen kan mer abstrakta områden som relationers innehåll och familjegemensamma värderingar bygga på förhandlingar. Denna sorts förhandlingar kommer att spela en viktig roll då det empiriska materialet analyseras.

Giddens (1995) ser förhandlingar som ett tecken på att en ny, jämställd och emotionellt grundad familj har vuxit fram. Denna familj består av individer som själva är fria att forma sina liv, varför förhandlingar blir nödvändiga för att jämkas samman ett fungerande familjeliv. I hans publikationer är visserligen barnen nästintill osynliga, men man kan tänka sig att det ovan nämnda lika gärna skulle kunna inbegripa barnen i familjen.

Bäck- Wiklund & Bergsten (1997) utvecklar tankegången när de beskriver familjen som *”en arena för förhandling, där familjemedlemmarnas olika värderingar, föreställningar och intressen jämkas samman och där det moderna familjelivets alla vardagliga ”måsten” omvandlas till familjerutiner och ansvars- och arbetsområden. Det är i detta vardagliga samspel ett fungerande familjeliv förhandlas fram och i den processen bortförhandlas samtidigt delvis individuellt familjeansvar och*

individuell autonomi” (1997:82). De menar att ett modernt föräldraskap kräver ständig förhandling för att skapa fungerande familjeregler.

Förhandlingarna som sker öppet i familjen kallas för *yttre förhandlingar*, och ses som resultatet av en förhandling med utgångspunkt i ”*den kulturella, materiella och relationella verklighet i vilken en människa befinner sig*” (Bäck- Wiklund & Bergsten 1997:85). De *inre förhandlingarna* sker inom individen och karaktäriseras av dess strävan att skapa mening och sammanhang. Så formas familjekulturen i samspelet mellan de förhandlingar som sker inom familjen och familjemedlemmarnas egna inre förhandlingsprocesser (Bäck- Wiklund & Bergsten 1997).

Ett ytterligare sätt att hjälpa oss förstå det här skulle kunna vara genom att tala om *familjegemensamma inre förhandlingar*. Det skulle man kunna benämna de outtalade förhandlingar som äger rum hela tiden, när familjens gemensamma värderingar och meningsskapande formas.

Finch och Mason (1993) betonar att samhällets normer och värderingar återspeglas och omvärderas i den egna familjen. På så vis kan man säga att familjens förhandlingar delvis utspelar sig i en samhällelig kontext. Mot denna bakgrund förhandlar familjen fram de gemensamma värderingarna som ska gälla just deras familj.

Man skulle således kunna uttrycka det som att förhandlingarna sker på flera olika nivåer – såväl på *individnivå* som på *familjenivå* och *samhällsnivå*. Alla dessa förhandlingar bidrar till hur familjelivet slutligen formas och hur familjen bygger sina gemensamma värderingar.

Barn som deltagare i förhandlingar

Idag betraktas också barnen som förhandlingsparter i familjen. Föräldrar och barn har emellertid inte samma position i förhandlingarna. Precis som i andra relationer mellan vuxna och barn, kännetecknas den av ett ojämlikt maktförhållande. Det betyder att barnen inte har samma möjlighet som föräldrarna att göra sin röst hörd eller att få gehör för sina idéer. Larsson Sjöberg (2000) beskriver hur föräldrar har makt att straffa eller belöna sina barn, medan barnen inte besitter samma utrymme. Å andra sidan, säger Nordenfors (2006), är vuxnas makt över barn inte absolut. Hon hänvisar till Punsch (2001) som menar att det handlar om ett ömsesidigt beroende som är föremål för förhandling. På samma vis som barnen är beroende av sina föräldrar, är föräldrarna på motsvarande sätt beroende av sina barn.

Förhandlingsbegreppet i den här studien

Hur kommer då förhandlingsbegreppet att användas i den här studien? Uppsatsen fokuserar inte så mycket på de direkta förhandlingarna som på dess innebörd och konsekvenser. Mer direkta förhandlingar diskuteras främst i förhållande till tidsfördelning i varannan-vecka-familjen. Däremot diskuteras resultatet av förhandlingarna under flera teman. Till exempel betraktas barnens förståelse av familj, vilken innebörd ”familjen” ges och vilken betydelse den tillskrivs som frågor för förhandling. Förhandlingsbegreppet kan också hjälpa till att förstå hur de unga resonerar kring vilka som tillhör familjen.

Sammanfattning

I detta kapitel har uppsatsens olika teoretiska perspektiv presenterats. Utgångspunkten är barndomssociologins syn på *barn som aktörer*, vilka är medskapare av sin familj. Genom att använda begreppet *göra familj* betraktas familjen som något som konstrueras i en tid och på en plats. Med en syn på barn som aktörer kan man urskilja familjen som en arena där barn och föräldrar aktivt utformar sitt familjeliv. Detta görs bland annat genom *handlingar* och *förhandlingar*, det vill säga genom

familjepraktiker och genom familjemedlemmarnas förhandlingar om hur familjelivet ska formas och vilken innebörd familjen ska ges.

Det senmoderna samhället och de förändrade levnadsvillkor som det fört med sig, bland annat i form av nya familjemönster, fungerar som en bakgrund och en kontext för empirin.

KAPITEL 4: METOD

I nedanstående kapitel visas hur jag har gått tillväga för att samla in och bearbeta det empiriska materialet. Kapitlet tar sin början i en skildring av metodval. Därefter behandlas urvalsförfarande, rekrytering och de svårigheter som är förknippade med dessa. De unga, vilkas berättelser uppsatsen vilar på, beskrivs, liksom hur datainsamling, bearbetning och analys av materialet har gått till. Avslutningsvis diskuteras etiska överväganden. Metodens styrkor och brister diskuteras kontinuerligt under varje avsnitt.

Val av metod

Utifrån mitt syfte och mina forskningsfrågor har jag valt en kvalitativ metod. För att besvara uppsatsens frågor krävdes en inblick i barnens vardagsliv och dessutom deras tolkningar och reflektioner kring detta. För att kunna undersöka hur de konstruerar sin familj och sitt varannan-vecka-liv bedömde jag att en kvalitativ metod var mest lämpad.

Ett kvalitativt förhållningssätt innebär, enligt Backman (2008), att man intresserar sig för hur individen tolkar och formar sin verklighet, till skillnad från ett kvantitativt perspektiv som betraktar den omgivande verkligheten som mer eller mindre objektiv. Följaktligen betraktas verkligheten inom det kvalitativa perspektivet som konstruerad. Kvalitativ metod innebär generellt sett få ”enheter” men stora mängder empirisk data.

Bland olika kvalitativa metoder har jag valt *individuella intervjuer*. Den kvalitativa forskningsintervjun är särskilt lämplig för att få en fördjupad kunskap om barnens egna upplevelser och perspektiv på sin egen verklighet (Kvale 1997). I den här uppsatsen har det varit betydelsefullt att gå på djupet i de ungas vardagsverklighet och få ta del av hur de ser på sig själva och sin familj. Barnens reflektioner och uppfattningar har varit en viktig del av det empiriska materialet, något man inte har möjlighet att fördjupa sig i med de flesta andra metoder.

Intervjuer en utmärkt metod för att fånga upp oväntade tankegångar och följa upp informanternas tankar och resonemang (Esaiasson et al 2007). Likaså har det den fördelen att intervjuaren på ett smidigt sätt kan klargöra och verifiera om svaret är riktigt uppfattat och på så sätt kontinuerligt kontrollera validiteten. Intervjuaren har även möjlighet att förtydliga frågan ifall den uppfattas som oklar, vilket inte är möjligt vid exempelvis enkäter.

Vid intervjuerna med några av de yngre barnen använde jag *vinjetter* som ett verktyg. Med vinjetter menas kortfattade historier som beskriver en (hypotetisk) situation eller händelse som försetts med karakteristika som forskaren anser är betydelsefulla för att bedöma en specifik situation (Finch 1987, Jergeby 1999). Det kan vara ett användbart instrument för att göra intervjuerna mer intressanta och mindre enformiga, genom att de kan levandegöra en fråga och göra den lättare att tänka sig in i. Enligt Hill (1997) passar vinjetter särskilt bra för att komma åt uppfattningar och attityder. Tanken var att använda metoden vid alla intervjuer, men i själva intervjusituationen märkte jag att barnen inte alls blev uttråkade under intervjun, tvärtom uppskattade de i allmänhet att berätta om sina egna erfarenheter. De verkade dessutom ha lätt att tänka sig in i de flesta frågor ändå, varför vinjetterna helt enkelt ansågs överflödiga i de flesta fall.

Min ambition var i inledningsskedet att komplettera de individuella intervjuerna med fokusgrupper, men svårigheten att få tag i deltagare gjorde att jag tvingades överge denna tanke. Till skillnad från

enskilda intervjuer fångar gruppintervjuer snarare hur gruppen kollektivt skapar mening än får en djupare individuell förståelse för var och ens egna erfarenheter (Tursunovic 2002). Fokusgruppintervjuer hade kunnat bidra med att utforska barnens attityder och hur de *kollektivt* konstruerar mening i begrepp som familj. En annan fördel som jag ser med gruppvisa intervjuer är just när man ska intervjua barn. Cele (2006) påpekar att en av fördelarna med gruppintervjuer är att barnen inte ska känna sig lika utsatta. Troligtvis känner barnen sig tryggare i att inte vara ensamma med en främmande vuxen, åtminstone om de känner varandra sedan tidigare. Känner de däremot inte varandra, kanske en gruppintervju tvärtom minskar tryggheten. Vid mina intervjuer, som alla utom en var individuella, märktes ändå ingen otrygghet av.

Fokusgrupper hade varit ett bra komplement dels för att ta reda på hur barn ser på växelvis boende mer allmänt, och hur de tänker och talar om familj, men också för att få kunskap om ett ämne som är relativt utforskat (Wibeck 2000). Det hade dessutom gett en bra grund inför utformandet av de enskilda intervjuerna. Som självständig metod hade den däremot inte räckt till för att uppfylla uppsatsens syfte, då den inte i tillräckligt hög grad kan fördjupa sig i var och ens erfarenheter.

En annan metod, som James och Prout (1997) förespråkar vid studier av barn och barndom, är den etnografiska. Med hjälp av en etnografisk studie kan forskaren verkligen gå på djupet i deltagarnas vardagsliv. Å andra sidan är det tveksamt om studien då hade fått några deltagare alls. En etnografisk studie hade krävt tillträde till hemmets sfär och till människors privatliv. Det hade dessutom fordrats mycket tid för att vinna familjernas förtroende inför en sådan ansats.

En avslutande kommentar om den valda metoden hämtar vi från Nordenfors (2006). Hon påpekar att forskaren får ta del av den intervjuades tolkning av sin situation i en särskild kontext. I den här studien intervjuades barnen i egenskap av att de bodde växelvis, det är alltså utifrån detta sammanhang de har berättat om sina liv.

Urval

Eftersom studien söker kunskap om barns erfarenheter av växelvis boende, torde det vara självklart att just barnen är studiens informanter. Inför studien söktes således deltagare mellan nio och tretton år som bodde växelvis och hade gjort det under minst två år. Den nedre åldersgränsen grundade jag dels på tidigare undersökningar som har erfarit att det varit svårt för yngre barn att behålla koncentrationen vid längre intervjuer (se exempelvis Bak 1996, Höjer & Nordenfors 2006). Det andra skälet för åldersgränsen baserades på vedertagna antaganden om att barn utvecklas, får fler förmågor och större ansvar med ökad ålder. Enligt Cederborg (2000) har barnens kognitiva utvecklingsnivå stor betydelse för barnets förmåga att berätta. I överensstämmelse med detta synsätt har åldern betydelse för barns förmåga att förstå och delta i ett samtal där man pratar om delvis abstrakta frågor, vara självreflexiv och uttrycka sig verbalt. Synsättet kan kritiserars då det förutsätter en biologisk utvecklingstrappa. Inom barndomssociologin problematiseras åldersbegreppet som en ”naturlig kategori”. Enligt detta synsätt handlar ålder inte bara om biologi, utan fungerar också som skapande av en åldershierarki och upprätthåller skillnader mellan vuxna och barn (Ottosen & Andersen 2002). De äldsta deltagarna i studien var 13 år. Åldersgränsen sattes för att för att undersökningsgruppen skulle vara barn – inte ungdomar. Jag ville undersöka varannan-vecka-familjen som uppväxtmiljö, varför jag valde att sätta gränsen där tonårsperioden tar vid med sina specifika frågor. Jag ville inte heller att åldersspannet skulle bli för stort i gruppen. Först var åldersgränsen satta till mellan tio och tolv år, men jag valde att justera den ett år uppåt och ett år neråt då det visade sig vara så svårt att hitta deltagare till studien.

Att barnen skulle ha bott växelvis under minst två år grundar jag framför allt på etiska orsaker. Skilsmässoforskning visar att den första tiden efter en separation är en turbulent tid för alla parter (se

exempelvis Rädna barnen 2007). Av etiska skäl ville jag inte intervjua barn som fortfarande kunde befinna sig i en sorgeprocess efter separationen. Dessutom fokuserar studien på vardagslivet, som kräver tid för att stabiliseras efter stora förändringar. Vid rekryteringen av deltagare till studien gjorde jag emellertid ett misstag. Under intervjun med ett av barnen visade det sig att han endast bott växelvis under ett år. Han var ett av de barn som tillfrågats genom en kontakt, och någonstans på vägen hade det skett ett missförstånd. Det visade sig att han inte ännu funnit sig tillrätta i varannan-vecka-livet, vilket talar för att tidsgränsen var motiverad. Vid denna intervju uteslöt jag några frågor som jag uppfattade att han inte ville prata om.

Undersökningen bygger på en kombination av snöbollsurval och det Trost (2005) benämner bekvämlighetsurval. Det vill säga att man tar de intervjupersoner man finner som uppfyller kriterierna. En utförligare berättelse om hur jag gick tillväga följer under rubriken *Rekrytering*. Ett problem med urvalet är, som vid de flesta kvalitativa undersökningar, att man får tillträde endast till en begränsad andel berättelser. Trost (2005) menar att det finns en risk att den självselektion man får innehåller individer som på något sätt skiljer sig från populationen i stort. De personer som intervjuas har själva valt att delta i studien och dela med sig av sina erfarenheter. Innebär det att deltagarna har berättelser som de är särskilt angelägna ska höras? Särskilt positiva eller särskilt negativa? Kan det vara så att de som inte vill delta har berättelser som på avgörande sätt skiljer sig från dessa? Det är omöjligt att få veta svaret på dessa frågor, men det är värt att vara medveten om att det kan finnas särskilda erfarenheter som inte kommer till tals.

Rekrytering (eller Om svårigheten att hitta deltagare)

Uppsatsen handlar om barn i varannan-vecka-familjer. Det är en familjetyp som inte är särskilt ovanlig idag, varför jag inte föreställde mig några större svårigheter att hitta intresserade deltagare till studien. Dock visade det sig snart vara oerhört svårt att ens nå fram till barnen, som omgärdades av en kedja med vuxna som ”skyddade” dem – så kallade *gate-keepers*. Ofta bygger kvalitativ forskning på att forskaren har tillgång till en eller flera kontaktpersoner för att förmedla kontakten till potentiella deltagare. Inom sociologisk och antropologisk forskning talar man om *gate-keepers* (grindvakter), eftersom de står i position att tillåta att forskaren får kontakt med eventuella deltagare (Miller & Bell, 2002). En etablerad forskningsetisk princip är att alltid kräva föräldrars medgivande då man intervjuar barn under 15 år, något som försvårade processen i det här fallet. I forskning med barn är det vanligt med *gate-keepers* i gestalt av vuxna som är i position att lämna tillträde alternativt begränsa eller till och med hindra att barn deltar i forskning. Maktrelationerna som omger barnen blir tydliga när man som utomstående vill komma i kontakt med barn i forskningssyfte (Sallnäs et al 2010). Nedan berättar jag hur jag gick tillväga i min jakt på hågade deltagare samt om min erfarenhet av *gate-keepers*.

Gruppen ”barn som bor växelvis” är ingen kategori som kan hittas i offentliga register, varför man får söka deltagare på annat sätt. Av praktiska skäl bestämde jag mig för att kontakta skolor och helt enkelt prata med lärarna och be dem om hjälp att hitta informanter. Jag valde att först ta kontakt med rektorerna med förhoppningen att få komma och informera om min studie på ett personalmöte. På så sätt hoppades jag få kontakt med lärare som kunde hjälpa mig vidare att få kontakt med varannan-vecka-familjer. Det visade sig dock vara lättare sagt än gjort, då rektorerna var mycket svåra att nå. Få av dem svarade i telefon eller på mail, eller ringde upp då jag hade lämnat meddelande. Efter många försök åtog sig några stycken att dela ut information till berörda lärare. Däremot fanns det ingen möjlighet för mig att komma personligen och informera om min studie på ett personalmöte, som jag först hade tänkt mig. Endast en rektor sa ja till det, men när väl mötet närmade sig och jag (som överenskommet) åter försökte ta kontakt för att få information om exakt tid och plats, fick jag varken

svar per telefon eller mail. Eftersom det uppenbarligen inte var så effektivt att gå via rektorerna, beslöt jag mig för att utesluta ett led av gate-keepers och istället fråga lärarna direkt. Dock är det inte helt enkelt att komma i kontakt med lärarna om man inte har någon naturlig ingång i "lärar- världen". Som utomstående får man inte självklart tag i varken mailadresser till lärarna eller telefonnummer till lärarrummet. Därtill är lärarna en upptagen skara som ofta är på språng utanför lektionstid, vilket gör dem oerhört svårfångade. De lärare jag väl fick kontakt med var däremot väldigt hjälpsamma. Ett par stycken av dem fick jag tag på genom att ringa skolan eller besöka den och då prata med dem personligen, de andra genom personliga kontakter. Bland de lärare som enbart fick information tilldelad från sin rektor var det ingen som hörde av sig. Slutsatsen är att det krävs *åtminstone* en personlig kontakt för att kunna gå vidare till nästa steg i rekryteringsprocessen: fråga barnen och deras föräldrar. Detta gjordes genom att lärarna skickade hem ett informationsbrev till föräldrar och barn (se bilaga 1), som de fick fylla i om barnen var intresserade av att delta i studien och föräldrarna gav sitt samtycke. Sammantaget har ett tämligen stort antal barn tillfrågats via skolan; närmare bestämt alla barn som bor växelvis i tolv klasser, fördelade på fyra skolor. Sammanlagt rör det sig om minst 35 barn och deras föräldrar som har fått information och förfrågan om att delta via sina lärare. Denna metod genererade slutligen *ett* barn som tackade ja till att delta. Därtill var det en oerhört tidskrävande metod, dels eftersom den passerade flera led för att så småningom nå fram till barnen (rektor, lärare, föräldrar, barn) men också för att information skulle skickas till hemmen och därefter tillbaka till läraren. Medan tiden gick utan att jag lyckades hitta några informanter och jag blev mer och mer modlös, funderade jag över orsaken till att ingen nappade. Efter hand uteslöt jag de kompletterande metoder (loggbok, teckningar och text om familjen) som jag först hade planerat, då jag grunnade på om upplägget kändes för betungande för barnen. Så småningom uteslöts även fokusgruppsmetoden, eftersom det visade sig helt orealistiskt att hitta flera barn som kände varandra eller åtminstone bodde nära varandra.

Parallellt med sökandet på skolorna hade jag en annons på organisationen Sveriges Makalösa Föräldrars⁸ hemsida (se bilaga 2), samt efterlyste föräldrar genom inlägg på två så kallade "familje-communities" (Familjeliv och Allt för föräldrar) där jag informerade om studien. I dessa fall vände jag mig alltså direkt till föräldrar för att fråga om de hade barn som var intresserade av att delta i studien. Denna metod genererade *inga* barn alls. Jag vet inte hur många människor som läst dessa annonser eller inlägg, och det är svårt att sia om varför den inte fungerade. Kanske var det helt enkelt för att jag är en okänd utomstående eller för att det krävdes att föräldrarna aktivt skulle ta kontakt med mig.

Slutligen bestämde jag mig för att istället försöka samla ihop intresserade respondenter via vänner och bekanta, ett annat slags så kallat bekvämlighetsurval. Några av dem ledde mig i sin tur vidare till andra personer de kände till, vilket kallas snöbollsurval. Däremot frågade jag inga barn jag kände, med tanke på att det skulle kunna påverka resultatet. Att ta kontakt med människor i det egna nätverket var okomplicerat. Dessa kontakter togs mestadels telefonledes och information om studien kunde ges i samband med förfrågan. Även att fråga "bekantas bekanta" var en relativt enkel procedur. Då kunde den första kontakten tas av "länken" mellan mig och barnet eller dess föräldrar. Om det fanns intresse från barnets sida samt föräldrarna sa ja, så kunde jag sedan höra av mig direkt. Denna procedur gick betydligt snabbare än att gå via skolor och lärare. Dessutom var de flesta som tillfrågades på detta sätt positiva till att delta, vilket kanske helt enkelt berodde på att jag inte var en helt okänd person utan det fanns någon som kunde gå i god för att jag var tillförlitlig.

⁸ Sveriges Makalösa Föräldrar är en organisation för ensamstående föräldrar, varibland många vars barn bor växelvis.

Svårigheter att hitta deltagare till undersökningar som rör familjen och det privata är ingen ny företeelse, i synnerhet inte då informanterna är barn. Flera etablerade forskare berättar om liknande erfarenheter (se t ex Sallnäs et al 2010, Smart et al 2001, Larsson Sjöberg 2000). Smart et al (2001) berättar exempelvis om stora svårigheter när det gällde att hitta deltagare till ett projekt om *post-divorce childhood*. De upplevde att föräldrarna i många fall var tveksamma eller direkt negativa till att låta sina barn delta, av flera och ofta oklara anledningar.

Det finns säkerligen flera olika anledningar till varför så få personer svarat på förfrågan om deltagande i den här studien, förutom att jag som person var okänd för föräldrarna. Men dessa motiv kan jag bara spekulera om. Ett motiv handlar säkerligen om en ovilja eller tveksamhet att blotta sitt privatliv. Enligt min erfarenhet handlar det då främst om *föräldrarnas oro*, medan barnen är mindre ängsliga för att visa upp det privata. En annan möjlig anledning, som jag troligtvis underskattat, handlar om skuld och skam. Fortfarande finns det normer i samhället som säger att skilsmässor är skadligt för barnen och på så vis skuldbelägger föräldrar (se exempelvis Smart et al 2001, Öberg & Öberg 2002, Smart 2004a, Sveriges Makalösa Föräldrar). Om föräldrarna är rädda för att deras skilsmässa fått negativa konsekvenser för barnen är det naturligtvis känsligt att intervjua barnen just om den direkta följden av separationen – det växelvisa boendet - även om syftet inte är att utröna huruvida det växelvisa boendet är bra eller dåligt för barnen. Ytterligare en förklaring till dålig svarsfrekvens kan vi finna i dagens stressade vardagsliv. Från upptagna rektorer längst upp i kedjan av gate-keepers till pressade föräldrar därhemma. Rektorerna skyddade sina överansträngda lärare, som i sin tur skyddade elevernas stressade föräldrar, som naturligtvis ville skydda sina barn. Vad ville de då skydda dem ifrån? Mera arbete, i denna redan överfyllda och pressade arbetsituation. Mera lappar? Mera information och ytterligare att ta ställning till för informations- översköjda och stressade föräldrar? Forskning vittnar om att många av dagens föräldrar ständigt upplever att inte hinna med, stress på jobbet och obalans mellan arbete och privatliv (se t ex Warberg & Larsson 2005, Larsson 2007). Att då ta ställning till ytterligare information är kanske inget som prioriteras.

En annan tänkbar anledning, som är symptomatisk för uppsatsens ämne, rör sig om kommunikationen mellan barnens föräldrar. Att diskutera barnets eventuella medverkan i en intervjustudie kräver att föräldrarna aktivt tar kontakt med varandra. Det är inget som kan tas upp vid frukostbordet eller i tvättstugan som för sammanboende föräldrar.

Men det är viktigt att lyfta frågan varför samt vilka personer det är som inte deltagit. Det är inte osannolikt att de personer som inte velat delta i studien på något vis skiljer sig från de som är med. I så fall finns det en risk för att resultatet blir snedvridet.

Om gate-keepers

Som nämnts tidigare kom jag under rekryteringsfasen i kontakt med åtskilliga sådana. När jag tagit mig förbi de första skyddande lagren (rektorer och lärare) gick informationen vidare till barnen och deras föräldrar. Informationen var utformad huvudsakligen för föräldrarna, medan de flesta barnen fått information muntligen av sina lärare. Därefter krävdes föräldrarnas samtycke för de barn som ville delta i studien. Det är oklart hur föräldrarnas inställning har vägts mot barnens vilja i det här fallet. Om anledningen till att så få personer svarat ja på förfrågan om deltagande är att de andra faktiskt inte vill delta, får man helt enkelt finna sig i det och göra det bästa av situationen. Beror det däremot på att barnen ”genom gate-keeping fråntagits sin möjlighet att medverka är det inte bara ett problem ur metodsynpunkt utan också utifrån ett medborgar- och demokratiperspektiv”, poängterar Sallnäs et al (2010: kommande). En vidare diskussion om gate-keeping ur ett etiskt perspektiv följer under avsnittet *Etiska överväganden*.

Om barnen

Sent omsider lyckades jag etablera kontakt med ett antal barn som bor växelvis; varannan vecka hos vardera föräldern. Jag har träffat åtta stycken barn i åldrarna nio till tretton år. Fem tjejer och tre killar har intervjuats, med en medelålder på drygt elva år. De flesta bor i eller strax utanför Göteborg, förutom ett barn som bor i en mindre stad. Alla utom en av dem har bott växelvis minst fyra år. Ett av barnen bor däremot varannan vecka hos sina föräldrar sedan endast ett år tillbaka. Den äldsta deltagaren har bott växelvis i hela tio år. Det innebär att hon och flera andra inte kommer ihåg så mycket från hur det var före deras föräldrar separerade. Idag har nästan alla åtminstone en bonusförälder, men hos många barn lever båda föräldrarna med en ny partner. Några har levt med sina bonusföräldrar länge, medan andra har "fått" dem ganska nyligen. Det betyder också att många av dem har bonussyskon eller nya småsyskon, ibland på båda föräldrarnas sidor.

Alla barnen i undersökningen har föräldrar som själva kommit överens om det växelvisa boendet, till skillnad från de fall där tingsrätten fattat beslut om växelvis boende mot en eller båda föräldrarnas vilja.

Intervjuerna

Intervjuguiden är utformad efter läsning av tidigare forskning om post-divorce childhood och växelvis boende. Vid konstruerandet av intervjuguiden (se bilaga 3) togs ställning till om intervjun skulle vara strukturerad eller ostrukturerad. Personligen föredrar jag att inte ha alltför strukturerade intervjuer, utan vill låta barnen ta upp vad de tänker på och associerar till i mesta möjliga mån. Å andra sidan vill jag kunna ingripa i interaktionen exempelvis om talutrymmet blir snedfördelat i de fall mer än en person intervjuas, eller ifall samtalet rör sig alltför långt bort ifrån ämnet. Dessutom vill jag ha en beredskap för att föra upp nya frågor till diskussion, ifall deltagarna är tystlåtna eller samtalet kommer av sig. Barn i tioårsåldern kan vara mycket diskussionslystna, men de kan också vara blyga och tystlåtna. Valet föll således på halvstrukturerade intervjuer, vilket enligt Kvale och Brinkmann (2009) betyder att intervjuguiden innehåller olika teman med förslag på underfrågor. Vid intervjuerna användes intervjuguiden olika beroende på hur samtalet utvecklade sig. Detta betyder att intervjuerna sinsemellan kunde gestalta sig tämligen olika. När deltagarna var mera frispråkiga kunde jag praktiskt taget överge underfrågorna och låta barnen tala fritt utifrån teman, medan det vid andra tillfällen krävdes mer styrda frågor och följdfrågor. Det är något som låter sig göras vid en mer strukturerad intervju (Wibeck 2000). Ibland tyckte ett barn att någon fråga var krånglig eller svår att svara på. I de allra flesta fall var detta precis i början på intervjun, och då lämnades frågan för att tas upp igen vid ett senare tillfälle när de kände sig lite mer hemma i intervjusituationen, eventuellt med en annan formulering. Under intervjun med ett syskonpar ingrep jag i interaktionen vid några tillfällen, då jag märkte att den äldsta avbröt sitt yngre syskon eller tog mer utrymme i anspråk.

Intervjusituationen

Hill (1997) menar att platsen för intervjun är betydelsefull; det ska vara en plats som är bekant och trygg för barnet, och vid en tidpunkt som är anpassad efter barnet. Trost (2005) tillägger att platsen dessutom bör vara ostörd.

Barnen fick själva välja plats för intervjuerna och ifall de ville bli intervjuade enskilt eller tillsammans med ett syskon eller bonussyskon. Efter deras önskemål ägde de flesta intervjuerna rum hemma hos dem. En intervju gjordes i skolan och ytterligare två hemma hos mig. Endast ett syskonpar ville bli intervjuade tillsammans, och ett barn hade med sig sin farfar som satt i rummet intill under intervjun. Alla intervjuer skedde utan någon vuxen närvarande, förutom jag själv. Ett par föräldrar frågade om

de fick vara med, men godtog min förklaring att jag ville ta del av barnens erfarenheter utan närvaro av någon annan som kunde påverka deras berättelse. I ett fall kom ändå bonuspappan och lillebror in i rummet flera gånger i olika ärenden, något som påtagligt störde koncentrationen och gjorde att vi tappade fokus. Det var en tydlig skillnad på flödet i intervjun när vi var ensamma och när bonuspappan befann sig i rummet. De flesta platser har för- och nackdelar. Förutom i ovannämnda fall verkade platsen för intervjuerna väl vald.

De kortaste intervjuerna varade ungefär 45 minuter, medan några barn var mera värtaliga och/eller orkade koncentrera sig under längre tid. Den längsta intervjun varade en och en halv timma. Föreställningen att barn i allmänhet har svårt att koncentrera sig en längre stund (se exempelvis Trost 2005) visade sig inte alls stämma i det här fallet.

För att öka känslan av trygghet börjades varje intervju med lite småprat. Därefter berättade jag om min undersökning och varför jag ville intervjua dem, varpå de som ville fick ställa frågor till mig. Det är svårt att avgöra ifall ”för- snacket” gjorde någon skillnad, men jag upplevde att de flesta barnen slappnade av och kände sig bekväma i situationen efter några minuters småprat. Därefter fick informanterna information om studien, dess upplägg och de etiska reglerna, samt tillfrågades om det gick bra att intervjuerna spelades in. Det var ingen som hade några invändningar. Vid intervjuer i allmänhet och intervjuer med barn i synnerhet, är det viktigt att noga förklara syftet med studien och barnens deltagande. Man bör vara tydlig med att förklara konfidentialitet och hur länge intervjun skall pågå (Mc Auley 1996). Detta gjordes i början av varje intervju. Jag var också angelägen om att noggrant berätta hur intervjun skulle gå till samt klargöra att barnen inte behövde svara på frågor om de inte ville och att de när som helst fick avbryta sin medverkan om de skulle ångra sig. Dessutom poängterade jag att det inte fanns något rätt eller fel svar på frågorna, utan att jag var intresserad av att höra *deras* åsikter.

Under intervjuerna försökte jag uttrycka mig klart och ställa tydliga frågor. Smart et al (2001) menar att forskaren måste vara noga med att låta barnen uttrycka sig i sin takt och med sina egna ord, och ta upp saker som de själva tycker är viktigt. Det kan tyckas självklart vid intervjuer med barn såväl som med vuxna, men kan vara svårt ibland då pauserna blir långa. Emellertid krävde frågorna ibland sin tid. Intervjuerna var rätt så konkreta till sin utformning, men ibland ställdes mer abstrakta följdfrågor. Jag upplevde det som att barnen svarade uppriktigt och utan att försöka anpassa sina svar efter vad de trodde att jag ville höra, men det kan jag naturligtvis inte veta. Jag försökte undvika att visa mina personliga uppfattningar vad gällde själva intervjufrågorna, även om jag uttryckte mig personligt då barnen berättade om något de upplevt som roligt eller svårt. Likaså försökte jag låta bli att ställa ledande frågor, men några gånger lade jag till min fasa märke till att jag gjorde det i alla fall.

För mig var det första gången att intervjua barn i den här åldersgruppen. Efter att ha läst om att intervjua barn (se exempelvis Bak 1996, Ottosen & Andersen 2002, SOU 2005:88) förberedde jag mig på att stöta på svårigheter, men jag upplevde det inte som svårare att intervjua barn än att intervjua vuxna. Visserligen blev det ibland omvägar och ganska långa utsvävningar från frågan som ställts, men jag blev imponerad över att allt som oftast finna mig tillbaka vid det ursprungliga ämnet och få frågan besvarad. Associationerna kunde ibland också leda vidare till annan viktig kunskap. Några av informanterna var oerhört verbala och reflekterande, medan andra svarade ganska kortfattat på frågorna utan att dela med sig av sina reflektioner.

Alla intervjuer avslutades med lite småprat, för att varva ner efter intervjun. Därefter tillfrågades informanterna hur de hade upplevt intervjun. Som tack för hjälpen fick alla deltagare varsin biocheck.

Det var ingenting som de visste om på förhand, således ingen ”morot” för att medverka. Under perioden då jag inte fick tag i några deltagare var det emellertid frestande att använda biochecken som lockbete, men jag kom fram till att det inte var etiskt riktigt.

För min del var det inte bara lärorikt utan också väldigt roligt att träffa alla öppna och kloka barn som delade med sig av sina erfarenheter. Det glädde mig särskilt att höra att även barnen uppskattade det – de flesta sade efteråt att de hade tyckt att det var roligt att bli intervjuade.

”Jag är glad att jag fick bli intervjuad. Du satte igång många tankar” skrev Linn i ett sms som hon skickade efter intervjun.

Bearbetning och analys av materialet

Intervjuerna spelades in och har därefter skrivits ut ordagrant i sin helhet (vilket innebär att även pauser, suckar, skratt och dylikt har markerats). Transkriberingen av intervjuerna skedde efter hand som jag gjorde dem. Att skriva ut intervjuerna var tidskrävande, men det var samtidigt en process då materialet började bearbetas. Därefter sammanfattades varje intervju för sig och olika ämnen markerades. Efter att ha transkriberat alla intervjuerna gjorde jag en sammanställning dels utifrån de olika frågeområdena och dels utifrån vad jag uppfattade som centrala teman som uppkom i intervjuerna. Kvale (1997) benämner detta *meningskoncentrering*. Denna ”ihopklumpning” av resultaten gav en god överblick av intervjuernas olika teman när de placerades tillsammans; på vissa områden visade sig bilden vara samstämmig medan på andra skilde sig upplevelsorna mera åt. Under hela arbetet lästes intervjuerna många gånger, parallellt med att jag läste teori. Jag har alltså ofta utgått från intervjuerna för att hitta centrala teman, men jag har även försökt att se på intervjumaterialet utifrån specifika teorier. Förutom att se på materialet utifrån mina teoretiska perspektiv, har tidigare forskning på området funnits med som en bakgrund då jag betraktat barnens berättelser. Analysarbetet tog sin början redan under intervjuerna och har sedan fortsatt parallellt med utskriften av intervjuer, läsande och skrivande. Att arbeta parallellt med teori och empiri brukar kallas för ett *abduktivt* förhållningssätt. Abduktion har drag av både deduktion och induktion, och kan förklaras som en metod som alternerar mellan teori och empiri, ”*varvid båda successivt omtolkas i skenet av varandra*” (Alvesson & Sköldberg 2008:56).

I nästkommande kapitel, då empiri och analys presenteras, återfinns rikligt med citat. De finns med för att barnens röster skall komma fram tydligare för läsaren, men också för att levandegöra texten. Under skrivandet har jag utgått ifrån olika temaområden som i texten representeras av citat från intervjuerna, vilka därefter tolkas och analyseras. Att jag valt att placera citaten först beror både på att jag vill tydliggöra att texten utgår ifrån barnens berättelser, samt att jag vill låta läsaren ta del av citaten utan att vara färgad av min tolkning. Jag har försökt att låta alla deltagare komma till tals genom citaten, men det är likväl så att några citeras mer än andra. Det beror på att vissa barn var mer pratsamma, men också på att några hade lättare än andra att uttrycka sig i ord. Citaten är ändå spridda på så vis att både skillnader och likheter blir tydliga.

Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Meningarna skiljer sig åt huruvida begreppen validitet, reliabilitet och generaliserbarhet är relevanta för kvalitativ forskning. De har kritiserats för att de baseras på kvantitativ forskning, där resultaten är mätbara (se exempelvis Fangen 2005, Trost 2005). Under följande avsnitt kommer jag att mycket kortfattat diskutera studien utifrån dessa begrepp, såsom jag tycker att de är tillämpliga för min studie.

Validitet

Med validitet menas en undersöknings giltighet, det vill säga huruvida den mäter det vi avser att undersöka. Man kan säga att kvalitativa undersökningar har högre validitet än kvantitativa, eftersom de ofta är mer flexibla (Djurfält et al 2008). Till exempel hade jag i intervjusituationen möjlighet att förklara eller förtydliga frågor, fråga om ifall svaret var otydligt eller ställa följdfrågor. Ett annat sätt att höja validiteten kan vara att utföra en pilotstudie. Inledningsvis var min intention att göra en pilotintervju för att kontrollera frågorna, men då det visade sig vara så svårt att få tag i informanter fick jag skjuta den tanken på hågen. Efter den första intervjun tog jag dock bort en fråga som inte kändes relevant och lade till en annan, på så sätt fick första intervjun verifiera att intervjuguiden fungerade.

Reliabilitet

Reliabilitet brukar anges som ett mått på ifall studiens resultat kan reproduceras av andra forskare som utför en likadan studie (Kvale & Brinkmann 2009). Att en annan forskare vid en annan tidpunkt skulle kunna utföra en exakt likadan intervju är endast möjligt i teorin. Vid en kvalitativ studie är man beroende av interaktionen mellan intervjuare och intervjuad. Trost (2005) poängterar att idén med att man ska få samma svar på en fråga om den ställs vid olika tillfällen bygger på en föreställning om att människor är statiska, istället för deltagare och aktörer i en process.

Med reliabilitet avses också studiens tillförlitlighet, och svarar på frågan *hur* vi mäter. Det kan till exempel handla om hur frågorna är formulerade (tydliga/otydliga) men också på mätinstrumentens pålitlighet, hur skicklig intervjuaren är och omständigheterna kring en intervju (Djurfält et al 2008/2003). Ett sätt att öka reliabiliteten kunde vara genom att standardisera frågorna och vara så objektiv som möjligt i intervjusituationen. Å andra sidan riskerar man då att istället förlora kreativitet och improvisation, och därmed missa intressanta riktningar (Djurfält et al 2008/2003). Man kan säga att en kvalitativ intervju förutsätter ett visst mått av icke-standardisering (Trost 2005).

Jag försöker i uppsatsens metodkapitel att redogöra så gott jag kan för omständigheterna kring min studie, för att läsaren ska kunna följa med i forskningsprocessen och själva kunna bedöma dess trovärdighet och relevans, vilket bland annat Kvale och Brinkmann (2009) förespråkar.

Generaliserbarhet

Kvalitativ forskning strävar i allmänhet efter kontextuell förståelse snarare än generaliserbara resultat. Så är fallet även här. Denna studie bygger på ett intensivt upplägg i och med att den inriktar sig på djupintervjuer med ett litet antal individer. Intervjupersonerna har inte valts ut genom slumpmässigt urval, och det finns inga anspråk på att generalisera resultaten till att gälla alla svenska barn som bor växelvis. Däremot kan valet att satsa på djup istället för bredd bidra till att intervjuerna kan tolkas jämförelsevis djupgående (Kvale 1997). Kvale talar om *analytisk generalisering* till skillnad från statistisk, vilket innebär en bedömning om resultaten kan ge vägledning för liknande fall. Detta förutsätter ett transparent tillvägagångssätt. Även om inte studiens resultat är statistiskt generaliserbara finns anledning att tro att barnens erfarenheter och uppfattningar återfinns även bland andra barn som bor växelvis. Framför allt säger resultatet mycket om de här barnens verklighet och visar på olika bilder av familj som existerar. Men det kan också antas ge viss vägledning till hur barn som bor varannan-vecka kan tänkas uppfatta sin situation (Nordenfors 2006).

Etiska överväganden

Att barns röster blir hörda inom forskningen är en viktig fråga. Många gånger har forskning om barn skett utan att barnen själva har tillfrågats om sina erfarenheter. Det är barnen som är experter på hur de ser på och upplever sina liv, därför är det dem vi måste vända oss till. Jag anser att det är en etisk fråga att barn själva får komma till tals. Däremot måste deras deltagande vägas i förhållande till andra aspekter; ligger forskningen i barnens intresse? Vill de delta? Finns det några negativa sidor med deltagandet?

Vetenskapsrådets forskningsetiska principer

Barns deltagande i forskningsprojekt väcker också andra etiska frågor. I Sverige har Vetenskapsrådet reglerat humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning genom att ställa upp ett antal *forskningsetiska principer*, närmare bestämt informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Dessa principer gäller forskning med barn såväl som med vuxna. För barn under 15 år gäller dessutom att vårdnadshavares samtycke krävs för deltagande i forskning (www.vr.se). Den här studien handlar om barn under 15 år, varför samtycke inhämtats från föräldrarna. Samtliga barn har fått de etiska principerna förklarade i samband med intervjun, och både barn och föräldrar dessutom fått informationen vid förfrågan om deltagande. I några fall har denna första introduktion skett av andra än mig själv, varför jag inte har full kontroll över att all information nått fram. I alla fall utom ett har jag dock talat med någon av föräldrarna före intervjun. För att dölja barnens identitet är deras namn fingerade och deras ålder presenteras inte. Ett dilemma som ofta uppkommer i studier med få deltagare är frågan om identifierbarhet. I den här studien aktualiseras spörsmålet då några av deltagarna har särskilda kännetecken som gör att de blir identifierbara för personer som känner dem och vet att de deltar i undersökningen. För små undersökningar som denna är det vanligt att personer som känner deltagarna väl kan känna igen dem genom citaten. I det här fallet har jag resonerat kring att ta bort vissa citat eller att ytterligare försvåra identifiering genom att blanda om utmärkande egenskaper som ålder, kön, syskonskap med mera. Jag bedömer dock att nackdelarna med det överväger fördelarna samt att det inte finns någon risk att barnen får illa på grund av att någon närstående skulle kunna identifiera dem.

Maktaspekten

En betydelsefull etisk fråga när man intervjuar barn är maktaspekten. Vid en barnintervju har man förutom den ojämlika relationen mellan intervjuare och intervjuad, även relationen vuxen – barn som inbegriper ett maktförhållande. En deltagare skall ge sitt samtycke till att medverka i en intervju, men för ett yngre barn kan det vara svårt att överblicka vad det innebär. Det kan också vara svårt att säga nej, när man blir tillfrågad av en vuxen att vara med i en undersökning (Cele 2006). Det är omöjligt att bedöma graden av frivillighet i barnens deltagande. För att undvika att de skulle känna sig pressade att delta i min studie lät jag barnens lärare fråga om de var intresserade av att vara med. Lärarna skickade i sådana fall hem information till föräldrarna, alternativt överlämnade den direkt, och föräldrarna fick tillsammans med barnen fylla i en intresseanmälan om de ville vara med. I de flesta fall har första kontakten emellertid tagits av vänner eller bekanta till mig. Ibland har barnen tillfrågats först, men i några fall har föräldrarna ombetts att fråga sina barn. Huruvida lärare eller föräldrar påverkat barnen till att ställa upp (eller inte ställa upp) i projektet kan jag inte uttala mig om. Det är svårt att bedöma vilken roll det spelar vem som frågar barnet, olika personer skulle kunna påverka barnet åt endera hållet. Så vitt jag vet har ingen utsatts för påtryckningar att delta, åtminstone verkade alla barnen nyfikna och nöjda med situationen. Däremot vet jag att det finns barn som först uttryckt intresse för att delta till sina lärare, men vars föräldrar inte gett sitt samtycke. Om det betyder att barnen ändrat åsikt eller att föräldrarna inte velat att de deltar kan jag inte yttra mig om.

Gate-keeping, barns aktörskap och behov av skydd

Hursomhelst leder det oss in på en annan mycket viktig aspekt. Frågan har berörts tidigare men den behöver lyftas ytterligare, nämligen om barns aktörskap och gate-keeping. Att se barn som sociala aktörer innebär bland annat att man tillskriver dem en självständighet och en förmåga att fatta egna beslut. Samtidigt hindras de att fatta egna beslut genom att man kräver föräldrarnas samtycke om de är under 15 år. Problemet aktualiserades under mitt långa sökande efter informanter. Att kräva föräldrarnas samtycke sker av hänsyn till barnen, men det innebär också att föräldrarna får en slags "vetorätt" att bestämma om deras barn får delta eller inte. Det kan ibland innebära att det i första hand blir föräldrarna som avgör huruvida barnen får delta i en undersökning eller ej. Barnen har möjlighet att säga nej även om föräldrarna samtycker, men de kan däremot välja att delta enbart så länge det inte strider emot föräldrarnas vilja. Om man vänder på perspektiven kan man diskutera det utifrån ett demokratiskt perspektiv (se James et al 1998, Sallnäs 2010). Implikationen av att se barn som aktörer visar sig följaktligen inte vara uppenbara; Sallnäs et al (2010) poängterar att retoriken om barns aktörskap måste ses i relation till barns beroendeställning till vuxna. Små barn är beroende av sina föräldrar för sin överlevnad, medan äldre barn kan vara ekonomiskt eller känslomässigt beroende (Nordenfors 2006). Reglerna om att kräva vårdnadshavares samtycke vid intervjuer finns till för att skydda barn som de vuxna inte anser mår bra av att delta i forskningsprojekt. Det är en viktig regel, samtidigt som den ställer frågan om barns kompetens och aktörskap på sin spets. Om vi ser barn som självständiga aktörer blir det komplicerat att samtidigt "omyndigförklara" dem genom att kräva föräldrarnas samtycke för att de ska få delta i forskning.

Å andra sidan bör vi ha i åtanke att föräldrarnas agerande kan handla om legitimt skydd, det vill säga att det finns risk att barnen skulle fara illa av ett deltagande. Självklart måste principen att ingen ska fara illa på grund av sin medverkan komma i första hand, men det är samtidigt viktigt att som Sallnäs et al (2010) lyfta frågan att det ibland finns en motsättning mellan barns rätt att bli hörda och deras rätt att bli beskyddade.

"... problemet med att se barn som sociala aktörer och i linje med det göra dem till informanter om sina liv och det beskydd vuxna kan, vill och bör ge dem" sammanfattar Sallnäs et al (ibid) med följande kommentar: "Om detta leder till att man avstår från att genomföra forskning innebär det att vissa grupper av unga som är svåra att nå, inte får sina förhållanden belysta" (Sallnäs et al 2010: kommande)⁹.

Avslutande reflektioner

Det är viktigt att fråga sig hur ovanstående faktorer kan ha påverkat sammansättningen av deltagarna i den här studien. Liksom tidigare berörts frågar jag mig om det är en särskild grupp barn vars erfarenheter inte kommer fram, vars röster inte blir hörda? Det kan tänkas att de barn som velat vara med i studien, vars föräldrar gett sitt godkännande, har mer positiva erfarenheter än de som tackat nej. Det handlar trots allt om att dela med sig av sitt privatliv, vilket man kanske inte är villig att göra om man har huvudsakligen negativa erfarenheter? Faktum är att de här barnens erfarenheter till största delen är positiva; de är nöjda med sitt familjeliv, har det bra i övrigt och känner sig inte stigmatiserade på grund av sin familjemodell. Å andra sidan finns också negativa erfarenheter representerade bland barnens berättelser, varför det inte vore rättvisande att säga att endast en slags upplevelser blir synliggjorda. Dessutom ska man akta sig för att ifrågasätta barns berättelser för att de ger en mer positiv bild än vad som förväntas. Förväntningar behöver inte bygga på kunskap, utan kan lika gärna

⁹ Sallnäs syftar i sin artikel på barn i samhällsvård, men resonemanget kan lika gärna tillämpas på barn som av andra anledningar är svåra att nå.

baseras på förutfattade meningar eller föreställningar om hur något är. Larsson Sjöberg (2000) påpekar att när det gäller barn och ungdomar, kallar vi ofta oväntat ljusa berättelser för "idyllisering" och ifrågasätter dem. I det här fallet rör sig uppsatsen inom ett område som omgärdas av föreställningar och idéer om hur det bör vara och vad en "god" barndom innebär.

Det väcks också andra tankar när det handlar om studier med ett uttalat barnperspektiv. I nästan alla undersökningar som involverar barn är det likväl (den vuxne) forskaren som planerar studien och som bestämmer vilka frågor hon eller han vill undersöka. Så också i den här studien. Utifrån detta faktum kan man diskutera huruvida den anlägger ett verkligt barnperspektiv. Kanske hade man kunnat involvera barnen mer i själva designen av studien. I det här fallet handlar det snarare om en studie som undersöker barnens perspektiv, men utifrån en vuxen tolkningsram.

KAPITEL 6: ATT GÖRA VARANNAN-VECKA-FAMILJ

I följande kapitel presenteras det empiriska materialet varpå det analyseras. Jag har valt att integrera analys och empiri för att ge en mer sammanhängande bild.

Kapitlet tar sin början i barnens berättelser om sitt familjeliv, för att därefter diskutera dessa med hjälp av teori och tidigare forskning.

Rubriken på kapitlet refererar till hur barnen själva konstruerar sina familjer, genom vardagens praktiker såväl som genom att förhandla och omförhandla relationer. Förhandlingstemat löper som en röd tråd genom hela kapitlet.

Kapitlet kommer att presenteras utifrån olika teman där några av huvuddragen då barnen *gör* varannan-vecka-familj undersöks, utifrån olika aspekter.

Barnen

För att undersöka barns upplevelser av att bo växelvis hos sina föräldrar har jag träffat åtta barn i åldrarna nio till tretton år. Det är tjejer och killar, som bor i stan eller utanför och som har många olika egenskaper och intressen. Men alla har de ett gemensamt; de bor varannan vecka hos sin mamma och varannan vecka hos sin pappa. I övrigt ser deras familjesituation olika ut; några har bonusföräldrar och bonussyskon, en del har nya småsyskon och andra inte, några har bott växelvis så länge de kan minnas medan andra har bott så kortare tid. Det är utifrån deras familjemodell jag har intervjuat dem, med syfte att förstå hur barnen skapar sina liv i varannan-vecka-familjen.

För att ge läsaren en djupare inblick följer nedan en lite fylligare skildring av en av berättelserna. Vi låter Linn¹⁰ berättelse inleda kapitlet.

Porträtt

Linn är 13 år. Hennes föräldrar skildes för nästan tio år sedan, så hon är den av barnen som har bott växelvis längst. När föräldrarna levde tillsammans bodde de i en förort till Göteborg. "Nästan mitt i skogen", beskriver Linn. Linns mamma bor kvar i samma område med sin nye man och deras två gemensamma barn, och så Linn varannan vecka. Hennes pappa flyttade för ett par år sedan till en mer central stadsdel, eftersom både han och Linn trivdes bättre där. Nästan med detsamma flyttade också hans flickvän in hos dem. Linns skola ligger nära mamma-hemmet, så de veckor hon bor hos sin pappa har hon nästan en timmes resväg.

När Linn beskriver sina familjer ingår både plastmamma och plastpappa, trots att hon inte tycker så mycket om sin plastpappa. Ändå är det självklart för henne att han tillhör familjen. Hon är tydlig med att hon har två olika familjer, som inte hör ihop. Familjen är viktig, tycker hon. Det är föräldrarna hon går till när hon vill prata om viktiga saker, dem kan hon berätta allt för. Med bonusföräldrarna är det skillnad, de är inte lika nära. Kanske hade det varit skillnad om hon hade bott med dem sedan hon var liten, funderar hon. Det viktigaste med familjen är att man tycker om varandra och att man är tillsammans. Gemenskapen beskriver Linn som mycket viktig. Hon tillbringar också mycket tid med sina familjer, mer än sina kompisar tror hon.

Hon beskriver sina båda familjer som ganska olika varandra; hos pappa tränar de mycket och köper alltid ekologiskt, medan hos mamma är det mer det billigaste som gäller. Där tittar de ganska mycket

¹⁰ Linn är ett fingerat namn, liksom de andra namnen som nämns i texten.

på tv, i synnerhet hennes plastpappa. Där har hon också sina yngre syskon som hon tycker mycket om. Hos pappa finns det inte lika mycket regler, och han är mindre orolig än mamma. När Linn är hos mamma är hon mer hemma med familjen, medan hon umgås mer med sina kompisar när hon är hos pappa. Men det beror nog mest på att mamma vill att man ska träffas mer. Å andra sidan hittar hon på mer grejer ihop med sin pappa, till exempel brukar de springa tillsammans eller gå och bada ihop. På somrarna brukar de alltid åka på en festival tillsammans, vilket hon verkligen uppskattar. De bor också olika, Linns båda familjer. Hos mamma bor de i hus på landet, medan hos pappa bor de i lägenhet i stan. Hon har eget rum på båda ställen, men just nu håller de på och bygger om i mamma-hemmet så för tillfället delar hon rum med sin lillasyster. Också matvanorna skiljer sig; hos pappa äter de vegetariskt, men inte hos mamma. Sammantaget är det ganska stor skillnad mellan de veckorna när hon är hos sin mamma och hos sin pappa.

Linn berättar hur hon nästan alltid har längtat lite efter den föräldern hon inte är hos när det är dags att "byta". Hon längtar efter den ena när hon är hos den andra, men samtidigt tycker hon att det är roligt att vara där. I samtalet slås hon av att föräldrarna förmodligen längtar ännu mer än vad hon själv gör, vilket känns ganska skönt. Ibland känner hon att hon vill vara hos båda samtidigt, fast hon skulle absolut inte vilja att de levde tillsammans igen. Dels tycker hon inte att de passar ihop, dels tycker hon att det är bättre att bo varannan vecka hos dem. Hon tycker att det räcker att träffa dem varannan vecka – då har hon hunnit sakna dem, och vill umgås mer med dem. Linn träffar sina föräldrar mer nu än vad hon hade gjort om de hade levt tillsammans, tror hon. Då hade hon nog inte heller uppskattat dem lika mycket, säger hon. Om hon hade fått välja helt hur hon skulle ha det, då skulle hon ha fortsatt bo varannan vecka, men hennes föräldrar skulle ha bott jättenära varandra i stan.

Linn berättar att hon inte har bott varannan vecka hos föräldrarna hela tiden sedan skilsmässan. När hon var mindre bodde hon två dagar i taget hos varje förälder, men när hon blev äldre ville hon ändra till varannan vecka därför att en kompis hade det så. Det tycker hon är bättre, eftersom man hinner vänja sig mer vid det stället man är på. På det stora hela är hon väldigt nöjd med hur hennes familjeliv är upplagt. När jag frågar henne om hon är med och bestämmer svarar hon nej, men samtidigt framkommer det att hon säger till om hon inte är nöjd eller om hon vill ändra på något som gäller henne själv, och då hittar de oftast en lösning tillsammans. Mycket av varannan-vecka-livets vanor är rutinerade och inget som diskuteras. Till exempel "byter" de alltid på måndagar efter skolan. Då tar Linn med sig sin väska med lite kläder och träningsgrejer. Nuförtiden har hon dubbel uppsättning av det mesta.

Familjerna har också skapat särskilda rutiner för var man ska fira födelsedagar och andra högtider, också det enligt principen varannan gång. Men i själva verket blir det ofta så att hon firar allting dubbelt, en gång med mamma och en gång med pappa. Det är ingenting som hon upplever som extraordinärt, utan "så är det om man har skilda föräldrar". Det är alltså inget hon är ensam om, utan det är tvärtom ganska vanligt.

Det visar sig också att i hennes bekantskapskrets är det inte särskilt ovanligt att bo växelvis, det är ingen som tycker att det är konstigt, tror Linn. Hon har många kompisar som bor varannan-vecka. "Nästan alla jag känner", säger hon först. När hon räknar efter kommer hon fram till att nära hälften av hennes klasskompisar har skilda föräldrar, och av dem tror hon att de flesta bor varannan-vecka. En kompis, däremot, bor hos sin mamma och träffar bara sin pappa varannan långhelg. Så skulle Linn absolut inte vilja ha det.

När jag frågar om hon tänker sig någon egen familj i framtiden, så har hon svårt att svara. Hon har inte tänkt så mycket på det, men vet i alla fall att hon vill ha barn och någon att leva tillsammans med. I själva verket har hon inte funderat så mycket på hurdan familj hon skall ha, utan mer på hur den skall vara. Hon beskriver att de skall bo tillsammans, hitta på mycket roliga saker och ha kul tillsammans och att hon skall leka mycket med sina barn.

Linns berättelse stämmer i många hänseenden överens med de andra barnens. Visserligen finns det flera områden där barnen har olika uppfattningar och erfarenheter, men det finns också många gemensamma mönster.

Det är egentligen bara en berättelse som tydligt bryter av mot de andras på de flesta punkter. Det är Eriks berättelse. Det finns två stora skillnader mellan hans situation och de övrigas. Till skillnad från de andra deltagarna har Erik endast bott växelvis under ett år. Det märks tydligt under intervjun att han, i motsats till de andra, inte riktigt varken har vant sig vid eller accepterat sin familjesituation. Han skulle helst av allt önska att hans föräldrar fortfarande bodde tillsammans och allt var som före skilsmässan, fast utan bråk. Några av frågorna gör honom illa berörd, och jag aktar mig för att pressa honom på svar. Det finns ytterligare en viktig skillnad mellan hans situation och de andras; hans föräldrar har svårt att samarbeta. Tidvis är deras konflikter så stora att de inte klarar av att prata med varandra. Deras kommunikation sker via e-mail eller med barnen som budbärare. Det är naturligtvis en mycket påfrestande situation för Erik. Att det ofta är mer konflikter direkt efter separationen vittnar flera av barnen om, men det är ingen annan som berättar om att föräldrarna inte alls har kunnat kommunicera med varandra. Tvärtom minns några att skilsmässan föregicks av mycket bråk, men att det blev bättre efteråt.

Familjeskapandet

Rakel: Vad är en familj egentligen?

Amanda: Ja, när man bor tillsammans, är med varandra och...

Anton: ... och skrattar mycket...

Linn: De som bor tillsammans, de man är närmast, de man tycker om.

Enligt barnen i studien är det framför allt tre kriterier som avgör vad en familj är. Det första handlar om *relationer*, eller snarare om *goda relationer* och *känslomässiga band* som kännetecknar en familj. Det vill säga att man känner kärlek, omsorg och omtanke om varandra. Man kan kalla det för ett **emotionellt kriterium**. Det andra handlar om att man bor tillsammans och att man har en gemensam platstillhörighet. Det är ett **fysiskt kriterium** som talar om att man delar ett hem, en fysisk plats där man har sitt rum och sina saker. Det tredje handlar om vad man *gör*, det vill säga om aktivitet; till exempel att man delar vardagen (äter ihop, hjälper varandra med läxor, tittar på tv), gör särskilda "familjesaker" (firar högtider, gör utflykter, åker på semester) eller att man helt enkelt tillbringar tid tillsammans. Det handlar i mångt och mycket om vardagliga rutiner som manifesterar samhörighet. Detta tredje utmärkande drag kallar vi för ett **aktivitetskriterium**.

Vi kommer att återvända till dessa teman senare i kapitlet. Först skall vi titta närmare på hur barnen som bor varannan-vecka konstruerar sin egen familj diskursivt samt vilken mening de tillskriver den.

Vilka ingår i familjen?

Ja hos mamma är det ju mamma och Angelo, det är min bonuspappa, och så mina syskon då, Elena och Emilio, och på pappas sida så är det han och Malin [bonusmamma] och så min lillebror Love som är två år.

Nina

Barnen beskriver genomgående sina stora familjer, som inkluderar både föräldrar, bonusföräldrar, helsyskon, halvsyskon och bonussyskon. Ja, utom i ett fall; Erik som varken har bonusföräldrar eller bonussyskon. Han har också svårt att tänka sig att någon annan skulle kunna tillhöra familjen i framtiden.

Frågan om vilka som ingår i familjen blir till en fråga om hur begreppet familj definieras. Hur vi definierar familj bestämmer vilka som inkluderas respektive exkluderas i familjen, säger Cheal (2002). Här handlar det således om hur familjen görs språkmässigt. Barnen skapar familj genom att definiera vilka som hör till. Om vi ser till personerna de inkluderar i sin familj följer de genomgående de tre kriterier de själva ställt upp; emotion, boende och aktivitet. Deras familjemedlemmar är de med vilka de har en god och nära relation, bor tillsammans med (åtminstone hälften av tiden) och gör saker med. Inom samhällsvetenskapen talar man om *familjegränser (family boundaries)* vilka separerar familjemedlemmarna från icke-medlemmar (Cheal 2002). James och Prout (1996) menar att alla sociala sammanhang på olika sätt reglerar gruppstillhörighet genom gränser mot omgivningen, så också familjen. Gränserna kan variera i öppenhet, från att vara helt slutna där inträde eller utträde är starkt kontrollerat till att vara öppna för förändringar. Enligt Cheal kan familjegränserna vara fysiska, som hushållets väggar, eller mentala, som till exempel interaktionsprocesser där vissa inkluderas i familjeaktiviteter och andra inte. Man kan säga att dessa gränser motsvaras av det *fysiska kriteriet* och *aktivitetskriteriet*, som vi tidigare talat om, som faktorer för att avgöra vad en familj är. Det är dock inte så enkelt som att hushållets väggar utgör gränsen för de här barnen – de tillhör ju två hushåll. När de säger att boendet är centralt så syftar de på sina *båda* hem.

De flesta av de här barnen drar familjens gränser på ett förhållandevis fritt sätt. De anpassar sig inte efter någon kärnfamiljnorm när de definierar sin egen familj. Man tycks kunna vara familj på många olika sätt, barnen har inte så strikta regler för vem som kan höra till familjen eller vad som kan vara en familj. I deras värld är familjen något föränderligt, även till sin struktur. Det innebär att de också visar ett öppet synsätt vad gäller att deras egen familj kan förändras. Till exempel pratar de tämligen odramatiskt om att man "får" en bonusförälder när ens föräldrar träffar nya partners. Det är självklart för alla barnen att räkna sina bonusföräldrar och bonussyskon till familjen, även för Linn som inte tycker om sin bonuspappa. Familjegränserna kan således betecknas som öppna. Undantaget är Erik, som inte har några bonusföräldrar eller bonussyskon, och har svårt att tänka sig att öppna familjens gränser för en eventuell ny partner. Hans familjegränser skulle snarare betecknas som slutna.

Man tänker "nej då skulle jag inte fått Melker och Ella och Karl [småsyskonen] och då skulle vi inte fått träffa Lena och Anders [bonusmamma och bonuspappa]". De känns ju också som min familj och dem vill jag ju inte vara utan. Jag vill ju liksom att de ska bo med mig också.

Amanda

I de öppna familjestrukturerna hade barnen ingen önskan att gå tillbaka till tiden före föräldrarnas separation, då de levde tillsammans med både sin mamma och pappa. De påpekade att de inte kunde

tänka sig att mista viktiga familjemedlemmar som de fått tack vare föräldrarnas skilsmässa, som bonusföräldrar och nya småsyskon.

Bonusföräldrarnas roll

Det känns ju som att om mamma inte är hemma så tar ju Anders [bonuspappa] hand om oss. Och samma sak hemma hos pappa. Det är ju ofta så att pappa åker ut med jobbet och då får Lena [bonusmamma] ta hand om oss. Det känns ju... alltså man får ju lika mycket kärlek av dem [bonusföräldrarna] som man får av sina biologiska föräldrar.

Amanda

... de känns ju också som en vanlig pappa. [om bonuspappor]

Anton

Bonusföräldrar, plastföräldrar, extraföräldrar, låtsasföräldrar eller bara deras förnamn... Benämningarna skiljer sig åt, men alla ser dem som en självklar del av familjen. Som vi tidigare sett beskriver nästan alla barnen vad man kan beteckna som öppna familjegränser. Men den inkluderande familjesynen betyder inte att bonusföräldrarna har samma roller som de biologiska föräldrarna.

Rakel: Är de som en extra mamma eller pappa?

Petter: Nejnej, det är de ju inte. Det är på ett annat sätt. De är min familj, men inte på samma sätt. De jag pratar med är ju mamma och pappa, alltså om viktiga saker. När det verkligen är något viktigt. Jag pratar ju med de andra [bonusföräldrarna] också såklart, men inte på samma sätt. Med Thomas [bonuspappa] pratar jag mycket fotboll till exempel.

Ovan beskriver Petter hur hans bonusföräldrar har en annan roll än de biologiska föräldrarna. Man kan se det som ett exempel på hur familjemedlemmarnas positioner i familjen har förhandlats fram.

*Såhär, jag tror jag aldrig har sagt pappa till honom [bonuspappan], kanske när jag var lite yngre och inte fattade, för jag tycker, eller jo man får ju göra hur man vill, men jag tycker inte att man ska säga pappa till sin bonuspappa, för att den pappa man har är den **fasta** pappan. Det är ingen som kan ta över honom, utan det är så /.../Såhär; för att, jag vet inte men när jag börjar gråta eller nånting, då vill jag gärna berätta det för min pappa först för det är ju liksom han som tar hand om mig, och det gör ju min bonusmamma med, men... jag har bara en känsla av att det känns mer rätt att säga det till dem [föräldrarna] och så sen säga det till dem [bonusföräldrarna].*

Nina

På samma sätt positionerar Nina sin bonuspappa i förhållande till sin "fasta" pappa. Alla som har bonusföräldrar är eniga om att dessas roller skiljer sig jämfört med de biologiska föräldrarnas. De har bestämda åsikter om hur bonusföräldrarna ska förhålla sig, i synnerhet hade de det i början då bonusföräldrarna flyttade in i familjen. Det är en stor förändring när en ny partner blir en del i hushållet. Då måste familjerollerna omförhandlas. Många av barnen har erfarenhet av flera sådana "omorganisationer" av familjen – först skilsmässan då kärnfamiljen ersattes av två enföräldershushåll,

och efterhand då den ena eller båda föräldrarna träffat nya partners (några av dem med egna barn) och familjen återigen har fått struktureras om.

En eller två familjer?

Rakel: Ser du det som att du har en familj eller två?

*Nina: Sådär: Min pappa han är ju bra kompis med min mamma, de bråkar inte och det är jag glad för, men de **träffas** inte så mycket, det är bara när jag har gjort någonting som de ringer till varandra ja och lite så. Man kan säga att jag har **två** stora familjer.*

R: Du ser det som att du har två familjer?

N: Ja. Två familjer som tycker om en och så.

Det är två familjer, det finns inget samband mellan mammas och pappas familj.

Molly

De flesta barnen ser det som att de tillhör två familjer, att de har en familj med sin mamma och en familj med sin pappa. Själva befinner de sig i mitten, med dubbel familjetillhörighet. De förklarar det som att deras föräldrar inte har någonting gemensamt förutom just dem, deras barn. De är, som Nina beskriver, den enda gemensamma länken som kopplar samman deras båda familjer. Det finns inget annat som binder dem samman. Att barnen själva länkar samman föräldrarna, vilket kan tyckas stort, räcker uppenbarligen inte för att de skall tillhöra en gemensam familj.

Å andra sidan ser Erik, Amanda och Anton det som att de tillhör en enda familj. Erik svarar på frågan:

***En.** Alltså, jag har tänkt på det, men det **känns** ju ändå inte som att jag har två familjer...*

Erik

De kan inte förklara varför det är så, utan det handlar om en känsla. Det *känns* som att de har en familj och inte två. För Erik består den av mamma, pappa och en syster, det vill säga samma personer som före separationen. För Amanda och Anton har familjens antal fördubblats; de har fått en bonusmamma och en bonuspappa samt tre småsyskon sedan föräldrarnas skilsmässa.

När Nina resonerar kring sin dubbla familjetillhörighet poängterar hon att den har en positiv innebörd; att ha två familjer betyder att ha två familjer *som tycker om en*. Det är ett exempel på hur hon aktivt förhandlar sin egen familjs position genom att koppla sin dubbla familjetillhörighet till en positiv värdering.

Ett utvidgat familjesammanhang?

Man har många som älskar en! I Angelos familj, i pappas familj, i Malins familj... så är det många som gillar en!

Nina

Flera av barnen framhåller att de har fler personer som bryr sig och som tycker om dem än vad barn har som bara hör till en familj. Deras utvidgade nätverk innehåller ibland både bonusföräldrar och

bonussyskon samt bonusmorföräldrar, bonusfarföräldrar och bonuskusiner. I andra familjer utmanas gränserna mellan barnens två hushåll.

För mina kusiner, eller jag har ju bara fyra kusiner, och jag känner nästan att de är med i min familj...

Emma

Brannen (2000) noterar att barn i separerade familjer ofta definierar familjens gränser långt utanför hushållets gränser. Det är inte bara definitionen av familjen som är inkluderande, utan även dess praktik (Brannen et al 2000). Som exempel kan nämnas Emma som ovan inkluderar sina kusiner och sin farmor och farfar, vilka hon har en mycket nära relation till, i sin familj. Hon illustrerar genom att berätta hur de inte bara firar högtider tillsammans, utan dessutom ofta gör utflykter och tillbringar större delen av semestern ihop.

Och vi har faktiskt gjort så att Melker [lillebror på mammas sida], så att han inte skulle undra vart vi tog vägen – han måste ju ha undrat vart vi tog vägen när veckan var slut- så han fick sova över hos pappa.

Amanda

Kanske kan man kalla det för normbrytande, när Antons och Amandas treårige lillebror på mammas sida får följa med sina äldre syskon hem till deras pappa och sova över? Man skulle kunna se det som ett tecken på ett slags utvidgat familjesammanhang, där gränserna mellan barnens två hushåll inte är absoluta. Åtminstone inte i den omfattning att deras lillebror inte kan göra ”studiebesök” och ta del av syskonens andra familjeliv, där han vanligtvis inte finns med.

Ett annat exempel hämtar vi från Emmas familj. Emma har två äldre systrar; en helsyster och en halvsysster. Emmas halvsysster var ganska liten när hennes biologiska pappa flyttade, så stora delar av sin uppväxt bodde hon med sin mamma och sin bonuspappa (det vill säga Emmas båda biologiska föräldrar). Sedan de skilde sig har alla tre systrarna bott växelvis hos dem, även om Emmas halvsysster och hennes pappa inte är bundna till varandra med biologiska band. Det visar på att den öppna och inkluderande familjesynen också tillämpas i praktiken.

I materialet kan skönjas flera bilder av familjer som kännetecknas av att gränserna inte är så snäva. I dessa familjer finns det ett utrymme för att inkludera fler personer och gränserna är inte statiska. Genom att familjen redan har varit med om en omstrukturering i och med skilsmässan, verkar det som om den är mera öppen för förändring.

Det är barnen som skapar sin familj

Konstruktionen av familjen och familjerelationerna åskådliggör tydligt barns aktörskap. I deras redogörelser för vilka som ingår i familjen visar de hur de resonande och reflekterande motiverar vilka som tillhör deras familj. Dessa resonemang är inte hämtade ur intet, utan de förhåller sig hela tiden till de ideal och föreställningar om familj som finns. Samtidigt som de förhåller sig till en *samhällelig* familjediskurs har de ett eget sätt på vilket de talar om sin familj, sitt familjeliv och relationerna. Hur de talar om sig själva och de andra familjemedlemmarna, hur de skapar sin egen identitet och familjeidentiteten bildar tillsammans med familjens praktiker stommen i hur de gör familj.

Om vi skulle be de vuxna i familjerna att definiera sin familj skulle vi förmodligen få andra svar, deras familj skiljer sig från barnens.

Det betyder att olika samhällsfunktioner kanske skulle utformas på ett helt annat sätt om barn tillfrågades. Kanske skulle familjepolitiken ha sett annorlunda ut och olika familjemodeller varit mer accepterade?

Varannan-vecka-liv i praktiken

While marriages can be cancelled and remade, families cannot; they live on in the persons of the children who move quietly across the boundaries of new partnerships and families. (Beck & Beck-Gernsheim, 1995:149)

Citatet ovan, hämtat från *The Normal Chaos of Love*, kritiseras av Smart et al (2001) för sin vuxen-centrerade syn på familjeliv efter en separation. De ifrågasätter huruvida familjens essens (om det nu finns en sådan) verkligen är barnen, i egenskap av att de förkroppsligar föräldrarnas tidigare förhållande. Hursomhelst så kan man inte påstå att de ”*move quietly across the boundaries of new partnerships and families*”. De rör sig på många olika sätt – med glädje eller sorg, entusiastiskt eller ilsket - men inte särskilt tyst och lugnt. I synnerhet rör de sig inte passivt; tvärtom är de fulla av idéer, önskemål och krav på hur familjelivet skall formars (Smart et al 2001).

Att döma av resultatet i den här uppsatsen, kan även påståendet att familjer inte kan göras om (be remade) ifrågasättas. Barnen visar genom en mängd olika exempel att familjer faktiskt ”görs om”; den yttre formens förändring medför en omförhandling av innehållet. Som vi skall se längre fram medverkar barnen aktivt till att skapa nya familjeidentiteter och omdefiniera familjens roll. På samma sätt lever de ut sina egna tolkningar av vilka som ingår eller inte ingår i den egna familjen.

Vardagslivet

Rakel: Vad är en familj egentligen?

*Amanda: Det känns som om man är med varandra varje dag liksom och träffas och äter middag och lunch och frukost och kvällsmat och tittar på tv varje dag, **det** känns mer som en familj...*

När jag frågar barnen vad en familj *är*, svarar många med att berätta vad familjen *gör*. Det är följaktligen också vad man *gör* tillsammans som utmärker en familj. Som nämndes inledningsvis är ett av familjens kriterier just dess *aktivitet* eller dess *görande*.

Det kan handla om att man firar högtider tillsammans, att man reser, åker på utflykter eller hittar på roliga saker med sin familj. Allra tydligast är det kanske, som Amanda säger, just när man gör det vardagliga ihop; äter, tittar på tv och umgås. Det vi kallar för vardagsrutiner. Som nämnts tidigare är det just genom att se närmare på vardagens rutiner som man kan undersöka hur människor skapar mening (Bäck- Wiklund & Bergsten 1997). Amanda ger exempel på hur familjens måltider blir en symbol för gemenskap och samhörighet. Att äta tillsammans varje dag och titta på tv, betyder att man också skapar en känsla av att höra ihop. Framför allt verkar det handla om att man *är* med varandra och bryr sig om varandra; också vardagens rutiner blir till symboler för den viktiga familjerelationen.

Två olika liv?

På många punkter liknar vardagslivet i varannan-vecka-familjen det liv som de flesta svenska barn och ungdomar lever, med stressiga morgnar, skola, fotboll med kompisarna, läxor, gemensamma familjemåltider och fredagsmys framför tv:n. Men i ett hänseende skiljer det sig fullständigt: särdraget för varannan-vecka-livet är att det levs i två olika hushåll. Man kan säga att de här barnen har två olika vardagsliv, som ibland ser relativt lika ut till sin struktur, men ibland skiljer sig avsevärt.

Som vi tidigare såg, beskriver Linn hur livet i hennes två familjer ser olika ut på de flesta punkter. Varannan vecka bor hon i hus på landet med sin mamma, två yngre syskon på sin mammas sida och sin bonuspappa som hon inte gillar. Då är hon äldst bland tre syskon, har nära till skolan och tillbringar den mesta tiden hemma. Varannan vecka bor hon istället i lägenhet i stan med sin pappa och hans flickvän, och är alltså enda barnet. Där äter de ekologiskt och vegetariskt, tränar mycket och Linn träffar sina kompisar mycket mer än veckorna när hon är hos sin mamma. Från pappa har hon ungefär en timmes resväg till skolan.

Molly beskriver också olika vardagsliv:

Det är lösare regler hos mamma. Allting är väldigt olika, till exempel här [hos pappa] lagar man alltid mat jättelänge, medan hos mamma kan man göra något jättesnabbt, typ värma en pan pizza. Det är helt olika liv. Här är vi ju så många också. Jag hjälper till ganska mycket, det gör jag egentligen hos båda, fast av olika anledningar. Hos mamma så gör jag det för att hon är själv, typ hjälper till med tvätten och så. Och här är vi ju så många, så då hjälper jag till mer för det.

Molly.

Mollys två familjer ser helt olika ut; den ena veckan bor hon med sin mamma och femåriga lillasyster, för att nästa vecka bo i en familj om sex personer. Då ingår förutom hennes pappa och lillasyster också två äldre bonussyskon och en bonusmamma. Hon beskriver det som "helt olika liv", vilket hon är mycket nöjd med. Att bo varannan-vecka kräver uppenbarligen stor flexibilitet av barnen, en egenskap de alla verkar inneha. Om det är drag de har tränat genom att röra sig mellan två hushåll kan jag inte svara på.

Andra barn upplever inte att deras liv skiljer sig så mycket till sin yttre struktur från vecka till vecka. Visserligen kan tider och regler skilja sig åt, men de tänker inte på det i termer av skillnader. Några svarar att det är likadant i båda hushållen, men vid närmare utforskande visar det sig att vanorna skiljer sig markant. Kanske är det så att barnen är så vana vid sina olika vardagsliv att de inte lägger märke till skillnaderna? Eller betyder det att de inte tillmäter skillnaderna någon betydelse?

Barnen visar på en anmärkningsvärd förmåga till anpassning. De rör sig obehindrat mellan sina båda hushåll, och skiftar utan problem från ett regelsystem till ett annat. Flera framhåller att det är en av fördelarna med att bo varannan-vecka, att det är fullt av kontraster. Det är just de stora kontrasterna som Molly uppskattar mest i varannan-vecka-livet, förutom att hon får bo med båda sina föräldrar. Hon har väldigt svårt att tänka sig att bo på samma ställe hela tiden. Detta kan vi se i ljuset av senmoderna kännetecken som ständig förändring, flexibilitet och instabilitet. Molly sammanfattar det så här:

Jag är lycklig i min familj. Det bästa är väl att jag trivs, och att jag byter varannan vecka.

Molly

Detta är kanske några av de kompetenser som kännetecknar barn i vår tid, menar Brannen (1999). ”Barn i ett senmodernt samhälle utvecklar strategier att röra sig mellan olika kontexter och gestalta sina liv efter rådande omständigheter” (Brannen 1999:140). Det stämmer väl in på de här barnens sätt att utforma sina liv.

Ett sätt att skapa sammanhang och ordning i en växlande vardagsverklighet kan vara genom att skapa rutiner och ritualer i vardagslivet. Exempel på hur det görs får vi i nästa avsnitt.

Rutiner och ritualer

Rakel: Vad gör en familj?

Molly: Typiska såna här familjeregjer, man åker på semester ihop, firar olika högtider tillsammans och så. Det känns mer självklart att man ska vara med familjen.

Inom antropologin talar man om ritualer som ett *kulturuttryck*. Med det menas symboliska uttryck som kan sägas vara observerbara kulturbärare, exempelvis historier, humor, myter, legender, jargong och olika slags ceremonier och ritualer (Bang 1994, Larsson Sjöberg 2000).

Om man betraktar familjen som bärare av sin egen kultur, sin *familjekultur*, kan *rutiner* och *ritualer* ses som ett uttryck för denna. Rutiner är uttryck för en känd ordning och dess symboliska innebörd. *Rutiner* är en slags vardagspraktiker, som ger mening åt vardagslivet. Bech-Jørgensen (1994) benämner dem träffsäkert som ”en symbolisk ordning av självklarheter”. Det är genom den ordningen vi förstår tillvaron. Vardagen byggs upp av rutiner, som tillsammans skapar mening. De kan vara svåra att sätta fingret på, just därför att de utförs hela tiden och ofta är så självklara att de tas för givet. *Ritualer*, å andra sidan, utmärker särskilda händelser, och är en aktivitet med symboliskt värde. De utförs för att markera en händelse med speciell innebörd, ofta med synliga symboler eller ord (Larsson Sjöberg 2000). Födelsedagsfiranden är ett exempel på en ritual som är betydelsefull i många familjer. Familjeritualer kan vara ett sätt att förstärka gemenskapen i familjen. Dencik (2008) menar att ritualer fungerar som en bekräftelse för familjens samhörighet. Han skriver i ett tidigare verk (1987, i Larsson Sjöberg 2000) att ritualer kan fylla en viktig funktion i ett samhälle där familjelivet är individualiserat och familjemedlemmarna tillbringar största delen av tiden på skilda håll. Så blir fredagsmyset en symbol för familjens samhörighet och en viktig förstärkare av familjeidentiteten. Det blir ett sätt att visa, både för sig själva och för andra, att ”detta är vår familj, och vi gör så här” (Larsson Sjöberg 2003). För familjer som lever i samma hushåll endast varannan vecka, kan tänkas att sådana familjeritualer tillskrivs ett än större värde. Kanske har de än större behov av att manifesteras sin familjetillhörighet eftersom de inte bor i samma hushåll hela tiden? Kanske blir det extra viktigt att visa att man är en familj när man avviker från normen om hur en familj ”bör” se ut? Finch (2007) introducerar begreppet *displaying family* i en artikel i tidskriften *Sociology*. Hon föreslår att begreppet kompletteras *doing family*. Eftersom många familjer idag inte kan definieras med hjälp av en standarddefinition, krävs att familjetillhörigheten aktivt demonstreras. *Displaying family* innebär att förmedla till varandra och till relevanta andra att ens handlingar är familjeaktiviteter och därmed bekräfta att man är en familj.

Till vardagens rutiner i varannan-vecka-familjen hör till exempel väcknings-proceduren på morgonen, måltiderna, läxhjälpen efter skolan, det gemensamma tv-tittandet på kvällen och god natt- sägandet. Rutinerna ger en känsla av kontinuitet och förutsägbarhet, i och med att de upprepas ungefär på samma sätt varje dag. Det för också med sig en känsla av sammanhang (Bäck-Wiklund & Bergsten

1997). Hos de flesta av de här barnen skiljer sig emellertid rutinerna åt från vecka till vecka. Vad betyder det för kontinuiteten och förutsägbarheten i deras liv? Som vi såg i tidigare avsnitt reflekterade några av dem över sina ”olika liv”, medan andra knappt lade märke till skillnaderna. När jag frågar dem om det är svårt att hålla reda på vad som gäller i de olika hemmen ser de på mig närmast som om jag vore lite trögfattad – det är självklart att man vet vilka rutiner som gäller var. Kanske blir rutinerna ännu mer betydelsefulla när man bor varannan-vecka, i kraft av att de markerar både tid och plats.

Vi brukar ringa och säga godnatt. Och så ibland komma till mamma och prata med henne. Och samma sak med pappa.

Emma

Ibland kan rutinerna ha ett så starkt symbolvärde att de nästan liknar ritualer. Ett exempel på det är Emmas vana att varje kväll ringa och säga godnatt till den föräldern hon inte är hos. Det är en stark symbol för deras familjetillhörighet och bekräftar deras relation genom en enkel kvällsrutin.

I några hushåll hade man särskilda familjetraditioner; ritualer som upprepats under en tid och blivit till traditioner. Amanda och Anton berättar om hur de varje år klär granen tillsammans hemma hos mamma. De har också en årlig tradition i december, då de träffas hemma hos sin farmor och spelar något som de kallar julklappsspelet, vilket de detaljerat redogör för. Då skall alla kusinerna vara med, farmor och farfar och så hela familjen på pappas sida. Genom den här traditionen betonas vilka som ingår i den vidare familjekretsen – på pappas sida. Efter en separation blir det viktigt att återskapa rutiner och ritualer på ett nytt sätt som passar den nya familjesituationen. Så skapas en *ny* familjegemenskap, skild ifrån den tidigare. Ritualerna ger en trygghet och kontinuitet till det omorganiserade familjelivet (Larsson Sjöberg 2000).

Högtider som jul, nyår, påsk, midsommar och födelsedagar är också tillfällen som ofta blir till ett slags familjeritualer. De har en status som ”familjehögtider”, och som sådana är de viktiga på en symbolisk nivå för att stärka familjens identitet som familj (ibid). Även om varannan-vecka-familjerna firar högtiderna ungefär som alla andra, så gör kontexten att de får delvis nya innebörder. Till exempel kan nämnas att alla barnen firar dubbla födelsedagar, en med mamma och en med pappa. Det är olika personer som deltar vid de olika tillfällena, och på så sätt understryks barnets dubbla familjetillhörighet.

Vi återkommer till firandet av familjehögtider senare i kapitlet, då med fokus på förhandlingar.

“Bytet” som rutin och ritual

Ett exempel på en rutin eller ritual som är specifik för varannan-vecka-familjen är ”bytet”, det vill säga när barnen flyttar mellan sina båda hushåll.

Amanda: Ja man vet liksom att på söndagar klockan fem då ska man ha packat väskan för nu ska man åka hem till pappa. Och att rummet ska vara städat innan söndag för att vi ska hem till pappa liksom och sånt.

Rakel: Har ni såna särskilda regler?

Anton: Ja men nu brukar vi städa på lördagar istället.

Amanda: Men att väskan ska vara packad innan klockan fem på söndagar och så.

R: Kommer han...

Amanda: Ja, eller så kör mamma oss.

Anton: Men pappa brukar mest komma hit.

R: Hur känns det på de dagarna när man byter då?

Amanda: Inte alls jobbigt. Man vet liksom att man kommer hem och säger hej till Karl [lillebror på pappas sida] och Lena [bonusmamma] och så. Ja, och Karl har ju längtat efter oss i alla fall.

R: Ja, det förstår jag.

Amanda: Han typ står i fönstret och väntar på oss!

Amanda och Antons familj har utvecklat en rutin för hur ”överlämnandet” går till, i vilken till och med klockslag ingår. Det går alltid till på samma sätt, möjligtvis med den skillnaden att det inte alltid är pappa som kör och hämtar eller lämnar. Dessa rutiner ger en känsla av förutsägbarhet; man vet att varje söndag klockan fem är det dags att byta.

Bytet är ett exempel på en rutin som fått så starkt symbolvärde att det närmast liknar en ritual. För några av barnen är bytesdagarna förknippade med starka känslor, som förväntan över att få träffa föräldern man inte sett på en vecka, medan andra skildrar den närmast som en vanlig dag.

Barnen beskriver två olika sätt att organisera bytena. Dels finns det de som gör som Amanda och Anton, det vill säga blir skjutsade av sina föräldrar som då också träffas och ”lämnar över” barnen. Men de flesta gör helt enkelt så att åker eller går hem till föräldrarna själva, ofta direkt efter skolan på ”bytesdagen”. Då sker inget överlämnande eller kontakt mellan föräldrarna.

Bytet är den rutin eller ritual som, till skillnad från de tidigare nämnda, binder samman barnens båda hushåll istället för att särskilja dem. I synnerhet när föräldrarna deltar vid hämtning eller lämning blir kopplingen mellan de båda familjerna tydlig. Som berörelsepunkt mellan de barnens två familjer får bytena ett stort symboliskt värde (se även Larsson Sjöberg 2000).

Familjen som relation

*Det **känns** om man är en familj. Det kan vara olika samband mellan dem som är med i en familj, behöver inte vara just släktband men det kan vara det. Det viktiga är att man bryr sig om varandra.*

Molly

Det som gör en familj till en familj handlar mycket om känslor och känslomässiga band. Samtliga barn är överens om att relationernas innehåll är det viktigaste för en familj. En god relation beskrivs exempelvis i termer av kärlek och omsorg, gemenskap och trivsel. Molly illustrerar detta i inledningscitaten. Hon skiljer på släktband och andra band mellan familjemedlemmarna, och konstaterar att de känslomässiga banden är det som verkligen betyder någonting.

Biologiska kontra sociala band

Jag tycker inte man måste ha sin riktiga familj för att älska någon. Utan jag tycker man kan älska någon även om de inte är ens riktiga.

Nina

Nja, det är la egentligen inte så viktigt [biologiska band], huvudsaken är väl att man bryr sig om varandra.

Erik

De flesta barnen tycker spontant att både biologiska och sociala band är viktiga. Men när vi utforskar ämnet vidare visar det sig att de allra flesta ändå tycker att de biologiska banden kommer i andra hand. Det är inte det som avgör om man är familj eller inte.

Idag räcker således inte längre de biologiska banden till för att bära upp en relation. Inte heller samhällets förväntningar eller juridiska band är tillräckliga för att barnens relation till föräldrarna skall kännas värdefull. Molly, som inledde avsnittet, slår fast att det *känns* om man är en familj. *Känslan* av att vara en familj kan inte framtvingas med hjälp av juridiska eller biologiska band, utan de är oberoende av varandra.

Om inte relationen är tillräckligt god så räknas den inte. Så säger barnen i Smart et als studie (2001) och så säger barnen i den här undersökningen. Visserligen har barnen i den här studien alla goda relationer till båda sina föräldrar, så det finns inga exempel på vad som händer när relationen inte längre håller måttet. I Smart et als forskningsprojekt som innefattade ett stort antal barn, fanns däremot flera exempel på barn som hade av sagt sig kontakten med en av sina föräldrar, eller som känslomässigt avskärmade sig från den ena föräldern då relationen inte räckte till (Smart et al 2001).

Familjen är betydelsefull

Rakel: Är familjen viktig för dig?

Erik: Ja det är den väl för alla?

Alla barnen tillskriver familjen stor betydelse. De flesta spenderar mycket tid med sina familjer. Den känslomässiga närheten upplevs som mycket viktig i alla barnens berättelser. Det varierar hur mycket tid de tillbringar med sina familjer, men de har gemensamt att deras båda familjer spelar en central roll i deras liv. Liksom i andra studier (Brannen 1996, Brannen et al 2000, Smart et al 2001, Mayall 2002) framkommer att unga människor känner en stor samhörighet med sina familjer och att de värderar närhet och känslomässigt stöd från föräldrarna högt. Det är således inte specifikt just för barn som bor växelvis, utan kan sägas gälla för barn i allmänhet.

Ett framträdande drag är hur barnen tar ett aktivt ansvar för sina familjerelationer. Genom sättet på vilket de talar om sina familjer framgår att det handlar om en *ömsesidig* relation. En familj ska till exempel *tycka om varandra, bry sig om varandra, vara med varandras, hjälpa varandra, lyssna på varandra och hitta på roliga saker tillsammans*. Det är alla exempel som implicerar ömsesidighet. Barnen visar också sin omsorg om familjen genom handling på olika vis; ett sätt är att genom att hjälpa till hemma. Finch och Mason (1993) menar att omsorg innefattar tankar, känslor och personlig anknytning såväl som praktiska göromål.

Barns position som beroende av sina föräldrar kan ibland dölja faktum att de, precis som föräldrarna, tar ansvar för att bära upp relationerna i familjen (Smart et al 2001). Ofta talar man om att föräldraskap innefattar ett "omsorgsarbete" (se t ex Finch & Mason 1993, Smart et al 2001, Nordenfors 2006). Men det är viktigt att notera att omsorg inte alls är något som sker ensidigt från ett håll i en relation. Också barnen bidrar till familjens omsorg genom att på olika sätt visa att de bryr sig

om föräldrar och syskon, samt genom att hjälpa till med olika sysslor i hemmet. Att barnen tar ansvar för relationerna till sitt (ofta stora) familjenätverk visar på en stor kompetens hos dem.

Längtan

Om man kan säga att det finns någon negativ konsekvens av starka band till föräldrarna, så är det saknaden de veckorna man är ifrån varandra.

... alltså det blir att jag längtar, jag vill vara hos båda samtidigt, för jag längtar efter den andra när jag är hos en, och samtidigt så tycker jag det är roligt att vara där/.../ Man längtar hela tiden lite efter den man inte är hos.

Linn

Saknaden. Det är det sämsta med att bo varannan-vecka.

Molly

Barnens känsla av saknad och längtan efter den för tillfället icke-närvarande föräldern sätter fingret på en av de allra svåraste sidorna av varannan-vecka-livet. De allra flesta av barnen upplevde ibland att de saknade och längtade efter den föräldern de inte var hos för tillfället. Detta är något de delar med barn till skilda föräldrar i andra studier (Smart et al 2001, Robinson et al 2003). För några av barnen handlade det om en ofta närvarande känsla. Inte hela tiden, men då och då kommer tankarna på den frånvarande föräldern. För andra var det något som kom mer sällan. Molly och flera med henne beskrev det som den sämsta sidan av att bo varannan-vecka. Men det vägdes klart upp av att de fick ha kvar ett nära umgänge med båda sina föräldrar. Det var ingen som ens övervägde att träffa en förälder mindre för att slippa ständiga separationer. Faktum är att just separationerna inte upplevdes som särskilt jobbiga, utan det var själva frånvaron av en förälder som var det svåra. Att vara mer hos den ena föräldern skulle ju snarare öka känslan av saknad – då skulle man ju träffa den andra ännu mindre, som Petter uttryckte det. Kanske kan man se det som att saknaden är priset de måste betala för att få träffa båda sina föräldrar?

Ibland uppfann barnen strategier för att hantera sina känslor.

Emma: Jag brukar nog längta.

Rakel: Är det något särskilt du längtar efter?

E: Nej jag brukar bara längta.

R: Vad gör du då?

E: Jag går till dem.

I Emmas fall kunde hon enkelt slinka över till den andra föräldern om hon saknade den. För andra, vars föräldrar inte bodde så nära, var det svårare.

Om jag är hos min pappa och det händer en sak och jag börjar gråta, då kanske jag inte bara pratar med honom utan då kanske jag ringer till min mamma och lite så.

Nina

Nina brukar istället ringa och prata ifall hon längtar efter sin mamma eller pappa. Hon var en av dem som pratade ganska ofta i telefon med den föräldern hon inte var hos, som ett sätt att känna sig nära även de veckorna när de inte träffades varje dag.

Ibland ringer jag, ibland försöker jag tänka på något annat.

Molly

Molly berättade hur hon brukade gå undan och försöka tänka på något annat när hon längtade efter ”den andre föräldern”. Ibland satte hon sig och läste för att få tankarna på annat håll.

Å andra sidan uttrycker Linn:

Jag tror nog att de [föräldrarna] faktiskt längtar mer!

Linn

Hon reflekterar klarsynt över att föräldrarna ju också lever ett varannan-vecka-liv där de måste vara utan sina barn varannan vecka. Föräldrarnas längtan är för henne en bekräftelse och ett tecken på att hon betyder väldigt mycket för båda sina föräldrar. På liknande sätt uttrycker många att småsyskonen saknar dem mycket när de är hos den andre föräldern.

På så sätt kan längtan också vändas till något positivt. Även om inte alla barnen är lika medvetna om föräldrarnas saknad som Linn, så vittnar deras egen längtan om att relationen till föräldrarna är betydelsefull.

Man skulle kunna uttrycka det som att separationen blir ständigt närvarande i varannan-vecka-familjen; att vara med en förälder innebär att inte vara med den andra. Å andra sidan är det ingen av de här barnen som upplever att längtan överskuggar allt annat. Inte ens de barnen som beskriver att de ”hela tiden längtar lite” efter den de inte är hos, uppfattar det som ett stort problem. Det kan jämföras med Smarts et als (2001) undersökning som visade att barn som regelbundet träffade båda sina föräldrar vanligtvis inte upplever längtan som särskilt betungande, medan de barn som hade mycket liten kontakt med en förälder ofta led av det.

Barnens roll i familjen

Larsson Sjöberg skriver i sin avhandling (2000) om *länkade familjesystem*. Med det menar hon de familjer som, efter föräldrarnas skilsmässa, fortfarande är länkade till varandra genom de gemensamma barnen. Larsson Sjöberg använder begreppet då (åtminstone) mamman har gift om sig och bildat en delvis ny familj. Barnen har då sin tillhörighet både i mammans och i pappans hushåll. Begreppet länkat familjesystem syftar dels till att fånga barnens hushållsöverskridande familjetillhörighet, dels att de båda hushållen är länkade till varandra genom förhandlingsrelationerna mellan de vuxna, mellan barnen samt mellan vuxna och barn. Vi återkommer till förhandlingsrelationerna i nästa avsnitt.

Även om familjerna i den här studien skiljer sig ifrån dem i Larsson Sjöbergs, finner jag hennes begrepp användbart för att beskriva familjerna i den här uppsatsen. Varannan-vecka-familjerna är i allra högsta grad länkade till varandra genom de gemensamma barnen som bor varannan vecka i vardera hushållet, och kan alltså betecknas som en annan typ av länkade familjesystem.

Länken mellan två hushåll

Barnen får i de här familjerna en viktig roll som den sammanhållande länken mellan de båda hushållen. Ibland rör de sig mellan stora familjenätverk, ibland små. Oavsett storleken, så är barnens familjer större än föräldrarnas. Barnen är centrum i varannan-vecka-familjen i den bemärkelsen att det är med utgångspunkt i barnen som hela det länkade familjesystemet organiserar sitt liv.

Larsson Sjöberg (2000) menar att barn i länkade familjesystem får ta ett stort ansvar för relationsarbetet inom familjen på grund av att de är länken mellan de två hushållen. I familjerna hon beskriver bor barnen mestadels hos sin mamma och hennes nya partner samt ofta partnerns barn och nya småsyskon (halvsyskon), och hos sin pappa varannan helg. Hon såg ett mönster där mödrarna tog ansvaret för att organisera och administrera familjen, medan papporna och styvpapporna drog sig undan av osäkerhet på sin roll. Relationsarbetet föll mellan stolarna och det blev barnen som tog ett stort ansvar för relationerna till sina föräldrar. I synnerhet gällde det vidmakthållandet av relationen till pappan, som de inte bodde med permanent.

I varannan-vecka-familjerna ser det annorlunda ut. I och med att de båda föräldrarna har motsvarande roller – de har lika mycket ansvar och lika mycket tid med barnen – så blir organisation och administration ett gemensamt (eller delat) ansvar. Kontakten med båda föräldrarna är given, då den är reglerad genom uppdelningen av boendet. Det krävs därför inget arbete för att bibehålla relationen, den är så att säga inbyggd. Däremot faller ansvaret för relationernas kvalitet på alla parter. Som vi såg i föregående avsnitt har barnet och föräldern ett gemensamt ansvar för sin relation, en relation som är mycket betydelsefull för barnen i den här studien.

Centrum i varannan-vecka-familjen

Linn: Det är nog det att när jag har varit ifrån den ena föräldern, och så kommer jag till den andra då, t ex om jag kommer till pappa, då har ju han längtat efter mig, ja och då kanske han vill göra något roligt, som idag så ska vi gå på bio, och så på helgen om jag inte ska vara med nån så kanske vi hittar på någonting speciellt. Men om mina föräldrar hade bott tillsammans, då kanske det inte hade blivit så ofta som det hade hänt någonting speciellt såhär, så då blir det mer att då vill man hitta på något roligt eller speciellt när man har varit ifrån den tycker jag.

Rakel: Ja... Är det lite så att de sparar de roliga grejerna tills du kommer menar du?

L: Ja, eller hos pappa, så berättade min låtsasmamma att hela veckan när jag inte hade varit där, då hade de - min pappa är vegetarian - och då hade de ätit linsgryta, och sen när jag kom då hade de gjort lax och potatis och så, så det var typ jättegott ... (skratt).

Linn

Barnen är väl medvetna om att de är speciella och efterlängtrade. Det uttrycks bland annat genom att deras föräldrar ”sparar” roliga aktiviteter till den veckan när barnen är där eller att de hittar på något extra kul tillsammans den dagen barnen kommer.

Det ligger något väldigt gott i att barnen känner sig så efterlängtrade hos båda sina föräldrar. Det blir explicit att de är det viktigaste föräldrarna har, genom att barnen själva blir ”vinsten” som föräldrarna tvingas dela. Detta uttrycks till exempel då man skall ”dela upp” högtider som jul och nyår – den som får ha barnet vinner. Insikten om att man är efterlängtd ger en god självkänsla. Det kan för många upplevas som ett konkret bevis på att de är älskade och inkluderade i sina familjer.

Autonomi

Vi är kanske lite mer vana än andra att vara ifrån vår familj, lite vanare att sova borta och lite mer självständiga.

Molly

Precis som Molly uttrycker det, så är varannan-vecka-barnen generellt sett kanske mer självständiga i förhållande till barn som bor i ett hushåll. De är ofta tränade i att ta ansvar, för stort som för smått. Till exempel är det barnen som sköter de praktiska arrangemangen vid ”bytena”, det vill säga de tar ansvar för att planera och packa sina saker.

Ofta sker också förhandlingar som kanske annars skulle ha ägt rum mellan sammanlevande föräldrar istället mellan barn och förälder. I synnerhet verkar det vara fallet då det inte finns några nya partners med i bilden. Då tar istället barnet mera rollen av förhandlingspart vid beslut som ska fattas i familjen. som exempel berättar Linn att hon var med och bestämde att hon och pappan skulle flytta från landet till stan.

I Eriks fall, som visserligen är ett undantagsfall bland de här barnen, var det periodvis han och systemen som skötte hela kontakten mellan föräldrarna.

Ibland krävs det också mer självständighet av barnen som bor växelvis än av andra barn i samma ålder på grund av praktiska omständigheter, till exempel då de har en lång resväg till skolan varannan vecka. Både Petter, Linn och Nina åker själva en lång väg kommunalt mellan hemmet och skolan varannan vecka.

Varannan-vecka-barnen är inte ständigt omgivna av en sammanhållen familj, vilket måhända bidrar till att de blir mer självständiga än andra barn i förhållande till sina familjer. I och med att barnen är länken mellan två separata hushåll som ofta inte har någon vardaglig kontakt, så är det ingen av föräldrarna som delar *hela* barnets familjeliv (jmf Larsson Sjöberg 2000). Föräldrarna har heller inte samma överblick över *hela* barnens liv, som de skulle haft om barnen bodde hos dem på heltid. Ibland har föräldrarna kontakt med varandra under veckorna och får på så sätt del av vad som händer när barnet är hos den andre föräldern – men ofta inte. Det betyder att barnen själva är de som är ansvariga för att berätta om föregående veckas innehåll när de skiftar hushåll – i den mån de vill. Ur ett omvänt perspektiv medför det att barnen inte heller delar familjelivet fullt ut i någon av sina hem. Ibland finns det flera syskon som rör sig mellan hushållen tillsammans, men ibland är barnen själva om det. I deras fall innebär det att de inte delar hela sitt familjeliv med någon annan. Det kan innebära en frihet, men det skulle också kunna innebära att barnen känner sig mer ensamma i förhållande till barn som hör till ett hushåll. Kanske lever de här barnen på så vis mera individualiserade liv i förhållande till andra i deras ålder? Man skulle kunna säga att varannan-vecka-livet innebär en tidig inskolning i ett individualistiskt samhälle.

Föräldrarnas konflikter

I vissa fall får barnens roll som länk mellan hushållen negativa konsekvenser för barnen, till exempel då föräldrarna inte själva klarar av att kommunicera med varandra.

Rakel: Om du fick önska något för din familj, vad skulle du önska då?

Erik: Att mina föräldrar kom överens bättre kanske.

R: Hur skulle det vara då, om de gjorde det? Vad skulle det göra för skillnad?

E: Det hade varit bättre.

R: Hur?

E: Lättare, för att då slipper jag och Tove [syster] prata emellan.

Ibland finns det konflikter mellan föräldrarna. Barnet som länk mellan hushållen befinner sig mitt emellan, det vill säga mitt i konflikten. Det händer att barnen då får ta ett stort ansvar för kommunikationen mellan föräldrarna, vilket exemplifieras i Eriks fall. För Erik upptar det mycket energi att ständigt befinna sig i konfliktzonen. Under hela vårt samtal anades föräldrarnas osämja som en bakgrund mot vilken han hela tiden förhöll sig. Han beskrev det som bäst i familjen ”när det inte fanns några speciella problem”, vilket han förklarade som att föräldrarna kunde komma överens. Det framkom att det fanns perioder i hans familj, då föräldrarna kom bättre eller sämre överens. Ibland klarade de inte av att prata med varandra, men av och till kunde de kommunicera via e-mail. Eriks upplevelse av varannan-vecka-livet överskuggades till stor del av hans erfarenhet av föräldrarnas konflikter, och han hade därför svårt att se några positiva sidor med det annat än att det ibland kunde vara skönt med lite omväxling. Trots det kunde han på inga villkor tänka sig att träffa någon av föräldrarna mindre.

Varannan-vecka-familjen konstitueras genom förhandlingar

Den moderna familjen präglas i stor utsträckning av planering och organisering. Det är ett typiskt karaktärsdrag som återfinns i västerländska familjer, enligt nutida familjeforskning. Vardagens alla sysslor och måsten ska samordnas med lönearbete, barnomsorg och familjemedlemmarnas olika aktiviteter. Individerna i familjen har sina egna individuella projekt som ska samordnas med de gemensamma familjeprojekten (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997). Det är därmed allt fler områden som kräver förhandling (Beck & Beck Gernsheim 2002).

Barnen har kanske fotbollsträning, matcher, spelar piano och går till fritidsgården förutom att träffa sina kompisar, medan föräldrarna försöker hinna med sociala kontakter och egna intressen samt dessutom har krav på sig att hålla hemmet snyggt, kroppen i trim och göra karriär. Planering och organisering blir nyckelord i den moderna familjen. Man kan säga att *”det moderna familjelivet får karaktären av en ständig problemlösningsprocess och en kontinuerligt pågående förhandling”* (Larsson Sjöberg 2003:86).

Förhandling är alltså ett centralt tema i varannan-vecka-familjen. Det är också ett av sätten på vilket familj görs. David Morgan (1996) framhåller att familjen skapas just genom handling och förhandling.

Om förhandlingarna tidigare hölls inom ramen för kärnfamiljen, flyttas de efter föräldrarnas separation ut och sker mellan två olika hushåll. Förhandlingsarenan blir alltså hushållsöverskridande. Även om förhandlingarna inbegriper samma personer, förändras deras positioner. Över tid kan de komma att förändras ytterligare och nya förhandlingsparter kan tillkomma, till exempel nya partners och syskon.

Varannan-vecka-familjen är utan tvivel en arena för förhandling. Det ligger i varannan-vecka-familjens ”natur” att den bygger på ständiga förhandlingar. De båda hushållens liv överlappar varandra. De måste hela tiden ta hänsyn till varandra och samordna planering, i och med att

länkbarnet tillhör båda hushållen. För att vardagslivet ska fungera måste olika länkade familjesystem (föräldrarnas båda hushåll, samt eventuellt en längre kedja av familjesystem ifall föräldrarnas nya partners även de är länkade till andra familjer genom gemensamma barn) komma överens om olika saker. Det kan alltså bli ganska komplexa förhandlingar med många parter inblandade. Tydligast är den rad förhandlingar som äger rum kring praktiska frågor, närmare bestämt frågor kring hur umgänget ska se ut, inköp, fritidsaktiviteter, uppfostran med mera. (När ska barnet vara hos vilken förälder? Hur ska bytena gå till? Var ska julen firas? Vem köper nya vinterskor? Vilken skola skall barnet gå i?). Det finns en mängd praktiska frågor som ständigt måste tas omhand. Men det finns också förhandlingsområden som inte är lika påtagliga. Barnen deltar i förhandlingar både om nya familjenormer och om värderingar, men också om hur relationer skall formos (till föräldrar såväl som till bonusföräldrar och bonussyskon). Dessa mer abstrakta förhandlingsområden ska vi se närmare på under nästa rubrik.

Gemensam familjekultur förhandlas

När familjens struktur förändras genom en skilsmässa eller genom att föräldrarna träffar nya partners, krävs att den nya familjen hittar ett gemensamt sätt att vara familj och förhålla sig till varandra. Det är ett exempel på när förhandlingar sker mindre påtagligt. Då måste barnen och föräldern tillsammans med ny partner och dess eventuella barn mejsla fram en ny gemensam familjekultur. Kanske måste man omförhandla konkreta familjeregler som bordsskick, läggtider och tid vid datorn, såväl som gemensamma familjevärderingar. Den gemensamma familjekulturen formos i samspelet mellan de förhandlingar som sker inom familjen och familjemedlemmarnas egna inre förhandlingsprocesser (Bäck- Wiklund & Bergsten 1997). Beck och Beck Gernsheim (2001) kallar detta för en organisatorisk sammanslagning, då man fogar samman två familjekulturer inom ett hushåll.

De förhandlingar som handlar om att forma gemensamma familjevärderingar, förhållningssätt och skapa mening är mycket mer abstrakta och svåra att sätta fingret på. I samtal och samspel gör människor världen begriplig för sig själva. De skapar sin identitet och förklarar och ställs till svars för sina handlingar och motiv inför andra (Magnusson 2006). Dessa förhandlingar sker ofta outtalat, och ibland även oreflekterat, i samklang med både inre individuella processer och yttre faktorer som institutionaliserade föreställningar och omgivningens attityder.

Finch och Mason (1993) betonar att samhällets normer och värderingar återspeglas och omvärderas i den egna familjen. Man kan säga att samhällets normsystem såväl som omgivningens föreställningar finns med och påverkar förhandlingarna inom familjen. På så vis sker förhandlingar i relation till föreställningar om hur det "ska" vara.

Ett sätt att förhandla sin familjs roll i relation till föreställningar är, som flera av barnen gör, att lägga märke till andra barn i deras närhet som bor växelvis och därmed förklara det som någonting vanligt och normalt. Några av dem uttrycker till exempel att "nästan alla" deras kompisar bor växelvis. På så sätt normaliserar de sin egen familj och positionerar sig själva inom ramen för det allmänna. De inkluderar så att säga sig själva.

I en förhandlingsfamilj förutsätts familjemedlemmarna vara aktörer (Larsson Sjöberg 2000). Familjeförhandlingar är enligt Moxnes (2003) ett uttryck för barnets individualisering och en demokratisering av föräldra- barn relationen. Förhandlingarna handlar enligt henne om att erkänna barnet som individ. Förhandlingstemat bygger således på en tilltro till barns aktörskap. Intervjuerna visar på att de här barnen i allra högsta grad är med och förhandlar om hur familjelivet ska utformas. De är aktiva och kreativa deltagare som medverkar i skapandet av en "ny" familjeform efter

föräldrarnas separation. Ett exempel på mer konkreta förhandlingar som de deltar i, är de som gäller tid och fördelningen av den.

Tid som förhandlingstema

Nina: Vissa saker bestämmer jag själv. Men ganska mycket tillsammans med min familj, så de tycker att det passar. Ibland kanske jag vill bestämma att jag åker till pappa den dagen, men då kanske pappa säger 'nej vi ska iväg då, vi kanske åker till våra kompisar så du kan inte komma den dagen', så då måste vi göra så.

Rakel: Så om ni inte tycker samma, vad händer då?

N: Då får vi skjuta upp det lite.

Här berättar Nina hur det kan gå till när hon vill åka några dagar tidigare än planerat till sin pappa; då förhandlar hon med sin pappa om när hon kan komma.

Ett av de allra tydligaste teman för förhandling mellan barnets båda hushåll visade sig vara uppdelandet av tid. Varannan-vecka-familjerna löser ofta ”uppdelandet av viktig tid” genom att skapa (förhandla fram) nya rutiner och regler för hur umgänget ska se ut, till exempel på högtider och födelsedagar. Hur de kommer överens kan se ganska olika ut hos barnen. Hos de flesta är det föräldrarna som har kommit fram till olika lösningar, men det kan också vara barnen som påverkar hur det ska vara. Flera säger som Petter om planerandet av var högtider ska firas:

Petter: Det bestämmer mamma och pappa. Jag blandar mig inte i, det får de bestämma. De brukar bestämma bra.

Rakel: Skulle du vilja vara med och bestämma?

P: Nej jag tycker det är skönt att de gör det, sånt orkar jag inte med.

Här är det de vuxna som sköter förhandlingarna och uttalar sig i barnets namn, det vill säga företräder barnet. Barnen formulerar det som att det är skönt att slippa bestämma och ta ansvar för sådana avgöranden. Om de däremot *inte* är nöjda med föräldrarnas beslut, då säger de ifrån. Under intervjuerna kommer flera av barnen på att de faktiskt är med och bestämmer (förhandlar) hur det ser ut fastän de inte har tänkt på det så. Det kan vara som Linn till exempel, som påpekade för sina föräldrar att det verkade bättre som hennes kompis hade det, och därefter ändrade de antalet dagar som hon var hos vardera föräldern. Eller Nina som brukar kompromissa med sina föräldrar om att byta tidigare eller senare än planerat.

Varannan-gång-principen

Vi gör varannan gång, firar jul och nyår, och varannan gång har födelsedagskalasen.

Nina

Citatet ovan kunde vara hämtat från vem som helst, alla familjer fördelade helger och högtider på liknande vis. I barnens berättelser kan man skönja något som jag kallar för *varannan-gång-principen*. Man skulle också kunna kalla det för en *rättvisprincip*. Det innebär att när barnen skall dela sin tid mellan båda föräldrarna, är det viktigt att den blir rättvist fördelad. Det kommer till uttryck när de ska dela upp högtider och födelsedagar, vilket nästan alltid sker enligt en varannan-gång-princip. Viktiga helger jämförs och kvittas mot varandra, vilket betyder att om julen firas hos mamma så firas nyår

med pappa och vice versa året därpå. Trots att nästan alla barnen uppgav att de tillbringade varannan jul hos vardera föräldern, firade varannan födelsedag och så vidare, verkade det inte vara en viktig regel för alla. Snarare gavs intrycket av en rutin som ansågs självklar. Frågan är vad som lett fram till denna "självklara ordning"?

Wade & Smart (2003) såg ett liknande mönster bland sina barn som bodde växelvis. De resonerar kring den rättvisa uppdelningen vid växelvis boende som ett slags rättvisesystem på alla nivåer. De frågar sig ifall det inte innebär en objektifiering av barnen själva, som bor halva tiden hos respektive förälder. Vidare föreslår de att man kan se frågan i ljuset av ett samhälleligt rättviseideal där allt bör delas lika, så också barnen. Detta skulle bland annat vara kopplat till jämställdhetsfrågan och rättvisa mellan kvinnor och män, menar de. De såg i sina intervjuer med barn som bodde växelvis att frågan om rättvisa för och mellan föräldrarna var av största vikt. Författarna frågar sig hur det kan komma sig att barnen accepterar att bli "uppdelade" mellan föräldrarna precis som andra tillhörigheter efter en skilsmässa. Resonemanget förutsätter att man utgår från föräldrarnas perspektiv; att barnen delas lika mellan föräldrarna för att det ska bli rättvist för *föräldrarna själva*. Men om man ser det från barnens synvinkel? Handlar det då istället om en rättvis fördelning av tid med vardera föräldern, det vill säga att man vill ha lika mycket tid med båda? När föräldrarna inte längre bor tillsammans portioneras såväl deras som barnens tid upp i två delar, varannan vecka *med* och varannan vecka *utan* barn.

Enligt de här barnens berättelser är inte målet att fördela sig själva rättvist, genom att dela sin tid mellan föräldrarna. Enligt dem är målet snarare att få träffa båda sina föräldrar så mycket som möjligt, och uppdelandet av tiden är en väg för att nå målet. Även om det inte är barnen som från början har valt att bo växelvis, så är de fullt överens med sina föräldrar om att det är den bästa lösningen för dem *när det inte går att bo med båda föräldrarna samtidigt*. Från deras synvinkel handlar det snarare om ett medvetet tillvägagångssätt för att få tillgång till båda sina föräldrar.

Om vi återkommer till barnens rättvisa fördelning av högtider mellan föräldrarna, så är det intressant att betrakta dem utifrån Wade och Smarts tankar om rättvisa som ideologi. Vi kan uppmärksamma hur barnen ger uttryck för denna i sitt resonemang om rättvis fördelning av högtider och födelsedagar, om än utan att nämna ordet rättvisa. Men de för ändå moraliska diskussioner kring rättvisa, exempelvis när någon uttrycker att de tycker synd om mamma ifall de väljer att åka tidigare till pappa. I själva verket påverkas de, precis som vuxna, av tidens strömningar i sina moraliska tankegångar. I vår tid och vår kultur är rättvisa en viktig princip, men hur hade de resonerat i en annan tid? Wade och Smart frågar sig hur debatten hade sett ut för 20-30 år sedan. Om barnen hade fått uttala sig då, hade de då talat i termer av den tidens rådande moraliska uppfattning? Björnberg och Kollind (1997) diskuterar rättvisa mot bakgrund av ökad individualisering och mindre starka familjeband som de menar präglar vårt samhälle. Enligt dem har grunden för familjens organisering gått från att vara grundade i ett moraliskt samhällskontrakt till att bygga på ett personligt familjeprojekt som präglas av en *rättviselogik* som ständigt förhandlas mellan parterna.

Reflexivitet, förändring och flexibilitet

Barnen är väldigt medvetna om både fördelar och nackdelar med sin familjesituation. Alla utom två har lätt för att peka ut både goda och dåliga sidor. De beskriver bådadera och reflekterar kring sina upplevelser. Erik, som är den enda som skulle vilja att hans föräldrar levde tillsammans, kommer pliktstroget på någon fördel, men för honom uppväger den inte på långa vägar nackdelarna. Emma har svårt att över huvud taget komma på någonting negativt med sin familjesituation. De andra är överens om att det finns avigsidor, men reflekterar över att det mest är småsaker eller praktiska problem.

Svårigheter

Alltså det kan ju vara lite jobbigt att "nej, nu glömde jag den hemma hos mamma" men det är såna där småsaker...

Amanda

Man glömmar ju ofta sakerna hos pappa eller hos mamma och så måste man ringa och så kanske hon säger att "nä jag kan inte komma med dem, jag har inte tid".

Nina

Man måste åka ganska mycket.

Petter

Bland avigsidorna berättar barnen frimodigt om problemen med glömda tillhörigheter och jobbiga resvägar. Att ha två hem kräver skicklighet på många områden, inte minst organisatoriska sådana. Det gäller att hålla reda på vad man ska göra under nästa vecka och inte glömma att packa ner några viktiga saker. Citaten ovan beskriver några av de mest förekommande bekymren i barnens varannan-vecka-liv. Det där med att glömma saker beskrivs som ett ständigt gissel, men dock ett överkomligt sådant. Det myckna åkandet, framför allt för dem som har lång skolväg från ena hemmet, var ett annat problem som återkom i berättelserna. Och så var det jobbigt att behöva packa sin väska varje vecka. De flesta problem beskrivs däremot som "småsaker", sådant som inte är särskilt viktigt. Eriksson och Lindström (1998, i Socialstyrelsen 2004) som skrivit uppsats om växelvis boende, fann att barnen framför allt tyckte att det var jobbigt att packa och flytta medan fördelen var att få träffa båda sina föräldrar. Det tolkar de som att fördelarna ligger på ett emotionellt plan, medan nackdelarna framför allt återfinns på det praktiska planet. Det stämmer i stort sett också med de här barnens erfarenheter, dock med ett undantag; saknaden. Till de större svårigheterna med att bo varannan vecka hör längtan. Som nämnts tidigare i kapitlet talar flera om saknaden och längtan efter den föräldern som de inte är hos som den svåraste sidan av varannan-vecka-livet. Trots det benämner de själva nackdelarna med set växelvisa boendet som "småsaker".

Tiden som viktig faktor

*Alltså när jag var lite yngre, då tänkte jag hela tiden, eller då var jag så arg för alla barn sa "vi ska åka ut med våran familj" och jag hade ju två familjer så det var ju inte så enkelt då, jag ville hela tiden göra något med **både** mamma och pappa samtidigt. Fast nu är jag så van vid det och jag tycker det är mycket roligare.*

Nina

Alla barnen mindes det som jobbigt att bo växelvis den första tiden. Inte bara skilsmässan, utan även tiden efter var jobbig, berättar de. När föräldrarna skiljer sig är det oftast en väldig påfrestning för barnen, visar forskning (se exempelvis undersökning från Rädda barnen 2007). Med en skilsmässa följer ofrånkomligen en sorgprocess som dessa barn måste ta sig igenom (Rädda barnen 2007).

Barnen i den här studien är alla överens om att det krävdes tid för att vänja sig vid den nya situationen och att bo växelvis, olika lång tid för olika barn. Erik har bott varannan-vecka ett år nu, och han har fortfarande inte vant sig, även om han tycker att det är mycket bättre nu än vad han tyckte

i början. De andra barnen vittnar om en jobbig tid i början, men som sedan byttes ut mot vana och uppskattning.

Sammantaget visar barnen på en stor förmåga att inte bara vänja sig vid sitt nya boende, utan även uppfinna strategier för att hantera de svåra sidorna (som till exempel längtan) och utveckla nya kunskaper som är användbara i varannan-vecka-livet (till exempel självständighet). Det blir tydligt att tiden är en viktig faktor för hur varannan-vecka-livet upplevs.

Man är ju van med så som man har det, så man tänker liksom inte på hur det hade varit annars så mycket.

Linn

Samtidigt som alla beskrev den första tiden efter skilsmässan som jobbig, så var alla barn med ett undantag mycket nöjda med sin livssituation idag. Många tillskrev vanan stor betydelse. Med citatet ovan sammanfattar Linn på ett klart och tydligt sätt det många har gett uttryck för.

Att barnen visar en så stor anpassningsförmåga till nya förhållanden kanske delvis har att göra med att de känner stark motivation att bo halva tiden med varje förälder.

Skulle aldrig vilja byta

Jag skulle aldrig vilja byta. Även om det kan vara lite jobbigt ibland så är det bara smågrejer, inte så viktigt egentligen.

Petter

Trots att barnen beskriver problem och jobbiga situationer, så är det ingen som skulle vilja byta. För dem är det inget alternativ att bo hos en förälder och träffa den andre mera sällan.

Nä, det är inget jag vill göra i alla fall [om att bo bara hos den ena föräldern och träffa den andra på helger].

Erik

Vid frågan om de skulle kunna tänka sig att bo hos den ena föräldern och vara hos den andra på helgerna, blir det blankt nej. Det uppfattas inte som ett alternativ.

I Smart et als projekt (2001) uttrycker barnen en oro för att förlora kontakten med en förälder om de inte bor växelvis. En oro som också ofta besannas, om man ska tro statistiska undersökningar (SCB 2007). I Rädda barnens undersökning (2007) framkom att det som barn upplevde som allra svårast med föräldrarnas skilsmässa var just att de fick sämre kontakt med den förälder de inte bodde hos.

Båda föräldrarna är alltså viktiga, *lika* viktiga. Ingen av de här barnen skulle kunna tänka sig att träffa någon förälder mindre. Oavsett om det ibland upplevs jobbigt att bo varannan-vecka, så är det för de här barnen inget realistiskt alternativ att spendera mindre tid med någon av dem. Det är något som *inte* är förhandlingsbart i dessa förhandlingsfamiljer.

För de här barnen är det helt klart viktigast att behålla en god relation till båda sina föräldrar. De kan inte tänka sig att bo på något annat sätt än varannan-vecka, för det skulle innebära att de valde bort en av sina föräldrar. För dem är det så självklart att något alternativ inte existerar. Trots att det innefattar en hel del problem i form av långa resvägar, glömda tillhörigheter och andra praktiska bekymmer,

samt inte minst en ibland allvarlig längtan efter den förälder man inte befinner sig hos. Men ingenting av detta är ens i närheten av att uppväga den viktiga relationen till föräldrarna, om vi frågar de här barnen. Till och med Erik, vars föräldrar har svårt att samarbeta, föredrar ett ganska komplicerat växelvis boende före en mindre regelbunden kontakt med en av föräldrarna.

Barnens fasta beslutenhet att ha kvar en nära relation till båda föräldrar kan diskuteras i förhållande till ökad jämställdhet mellan män och kvinnor, eller snarare faders ökade involvering i familjen och barnen. Kanske har det att göra med att barn idag har en närmare relation till sin pappa *före* skilsmässan. Man kan fråga sig huruvida barn för 30 år sedan hade varit lika noga med att bo lika mycket hos båda sina föräldrar? Men detta är en fråga som inte ryms inom den här uppsatsen, utan kräver egen utforskning.

Kontexten påverkar de här barnen att reflektera kring sitt familjeliv, på ett sätt som kanske inte är självklart om man har levt i samma familj under hela sin uppväxt eller om ens familj stämmer överens med normen. De reflekterar över sin egen roll i familjen och över relationen till de andra familjemedlemmarna. Kanske har de lättare att tänka i termer av förändring än vad jämnåriga som levt hela sitt liv i samma familj har? De är väl medvetna om att de är förhandlingsparter i familjen, vilket i praktiken medför att de har stora möjligheter att påverka hur familjen utformar sitt liv, eller att förändra saker de inte längre är nöjda med. Det innebär också att de i viss mån har möjlighet att bestämma om de skulle vilja förändra sitt boende.

Senmoderna kännetecken

En mestadels positiv bild av barnens varannan-vecka-liv har framträtt genom deras berättelser. Alla barn tycks sammantaget väldigt nöjda med arrangemanget, även om de inte är nöjda med alla aspekter av det. De förfogar över en makalös förmåga att se fördelar, reflektera över möjliga alternativ och anpassa sig till nya villkor.

Det är roligt att komma till något helt annorlunda varannan vecka. Det är skönt, man tröttnar liksom inte. Jag tycker om att ha det så. /... / Det är stora kontraster. Jag gillar förändringar.

Molly

En åsikt som många ger uttryck för är den som Molly formulerar ovan. I den återspeglas tidsandan. Barnens värderingar är inte frikopplade från tid och rum, snarare speglar de den kontext de unga befinner sig i. Som barn i ett senmodernt samhälle utvecklar barnen de kompetenser som krävs. Senmoderna kännetecken brukar anges som bland annat rörlighet, flexibilitet, reflexivitet och individualitet (Giddens 1995, Bäck-Wiklund 2001). Barnen i den här studien tolkar rörligheten mellan sina två hem som något positivt, något som ger en extra krydda åt livet. De kontraster och den förändring varannan-vecka-livet innebär är någonting som uppskattas i de flesta situationer. Å andra sidan är barnen inte odelat positiva, som vi sett tidigare. Samma drag som upplevs positivt i ett sammanhang, kan uppfattas som svårt i ett annat. Så kan till exempel samma personer som uttrycker fördelarna med rörligheten uppleva en stor saknad eller tycka att det är jobbigt när tiden går för fort och det är dags att byta innan man känner sig ”färdig”. Det är en komplex bild som framträder, där barnen visar på många sidor av varannan-vecka-livet.

Senmodernitetens pionjärer?

Smart et al (2001) upptäckte att många barn som varit med om föräldrarnas skilsmässa uttryckte att deras uppskattning för föräldrarna hade ökat. De menade att de inte längre tog föräldrarna för givna

på samma sätt som tidigare. I den här undersökningen framkommer på liknande sätt att barnen reflekterar över relationen till föräldrarna och upplever den som viktig, kanske viktigare nu än före föräldrarnas separation. Linn uttryckte sin övertygelse att hon hade en bättre relation till föräldrarna nu än vad hon trodde att hon skulle haft om föräldrarna fortfarande levte tillsammans.

Men ifall vi hade bott tillsammans, eller ifall mina föräldrar hade bott tillsammans och hade vart vänner och så, och jämfört så som det är nu, så är det nog bättre och ha det så som det är nu, för... för det räcker med en vecka tycker jag, att vara med den ena och sen komma till den andra /.../det blir annorlunda... varje vecka. Och då har man saknat den ena efter en stund, eller en vecka... och då blir det att då är man mer med den personen då. Än om jag hade bott bara med dem [båda], då hade jag kanske inte varit med mina föräldrar lika mycket /.../ Jag hade nog inte tyckt om mina föräldrar lika mycket om de hade bott tillsammans.

Linn

Linn förmedlar bilden av en självständig person som har kontroll över tillvaron. Hon skapar reflexivt sin berättelse utifrån egna erfarenheter och tolkningar av tillvaron i varannan-vecka-familjen. Linn resonerar om att hon spenderar mer tid med föräldrarna nu än vad hon tror att hon hade gjort om de hade levt tillsammans. Hon drar slutsatsen att hon uppskattar dem *mer* just för att hon inte har tillgång till dem hela tiden. Utifrån hennes perspektiv är det en av vinsterna med att bo varannan-vecka, i form av mera tid och bättre relation med föräldrarna.

Vad blir då följden? Kan det växelvisa boendet rentav *förstärka* relationen mellan förälder och barn? Eller är det snarare insikten om att relationen till föräldrarna inte kan tas för given, som gör att barnen ser till att få ut så mycket det bara går av den? Linn drar resonemanget till sin spets genom att uttrycka att i hennes familj så har man så säga utökat kvaliteten något, jämfört med klassiska familjer där man inte kommer varandra lika nära. Hon framhäver den nära relationen mellan förälder och barn som hon uppger att man åstadkommer när man är ifrån varandra ett tag, saknar varandra och sedan "tar igen" genom att umgås mer intensivt när man träffas. Den nära relationen för med sig djupare känslor för föräldrarna, implicerar hon. Konsekvensen av att leva i en klassisk familj hade alltså blivit att hon tyckt mindre om föräldrarna, enligt hennes resonemang.

Genom sin diskussion förhandlar Linn familjens position i samhället och i förhållande till traditionella familjer. Hon omdefinierar på så sätt bilden av varannan-vecka-familjen som konstig eller sämre än andra "vanliga" familjer, genom att vända på föreställningarna och framhålla den som bättre i viktiga avseenden. Det blir också en del i att forma den egna självbilden.

Linn är den av barnen som drar resonemanget till sin spets, men också många av de andra barnen reflekterar på liknande sätt kring relationsvinsterna med varannan-vecka-livet. De framhåller att det faktum att man inte bor tillsammans gör att man uppskattar och tar tillvara relationen till föräldrarna på ett bättre sätt än tidigare. Liksom Linn formar de sin självbild utifrån en positiv bild av sin familjemodell. De är på så vis pionjärer då de ger ny innebörd åt begreppet växelvis boende.

Kärnfamiljsidealet kontra verklighetens familj

Så här svarar barnen på frågan: *Vad tänker du på när jag säger familj?*

Först tänker jag på typ idealfamiljen; mamma, pappa, två barn ... och en hund! (skratt). Sen tänker jag på att det finns andra familjer också, som vi till exempel.

Molly

Jag tänker typ att på kort så är det mamma, pappa och massa barn.

Anton

Jag tänker faktiskt på just en sån familj med typ en mamma, en pappa, två barn. Först gör jag det iallafall. Fast jag själv inte bor i en sån familj så tänker jag faktiskt så.

Petter

Mamma pappa och tre barn ungefär /.../ Ja, det beror på hur man ser det lite också ... För oss som har ganska stor familj så är det ganska svårt att säga liksom men...

Amanda

Jag tänker bara på våran familj då.

Emma

I alla fall det jag har tänkt på så är det två vuxna och barn.

Erik

Kärlek, att vara tillsammans.

Linn

Man är med varandra mycket, gör roliga saker, familjesaker, firar saker tillsammans, man lämnar inte varandra ensamma.

Nina

De flesta beskriver spontant en heterosexuell kärnfamilj när de får frågan. Några av dem reflekterar efteråt över att de själva inte lever så. Men ett par stycken associerar först till *relationerna* mellan familjemedlemmarna eller till *familjens praktiker*.

Ett liknande mönster framträder när barnen beskriver sin bild av sin möjliga framtida familj; då är det återigen kärnfamiljen som beskrivs. De flesta reflekterar inte över det, men någon uttrycker explicit att ”jag skulle helst inte vilja skilja mig”.

Idealbilden i form av traditionell kärnfamilj lever starkt. Trots att jag skrivit tidigare att barnen är fria i sin definition av familj, de har en öppen syn på familj och de fokuserar på relationen snarare än formen, så associerar de flesta ändå till traditionella mönster för hur en familj bör se ut när de själva ska tänka sig sin framtida familj. Det talar för att idealen är djupt rotade och inget som förändras i en handvändning. Däremot är det också några som talar om familjens *innehåll* och inte dess form när de föreställer sig sin framtida familj. Då nämner de istället egenskaper som familjen ska ha, som att det ska vara en lycklig familj och att man ska vara mycket med varandra.

Vid en första anblick kan det tyckas anmärkningsvärt att nästan alla direkt tänker sig en kärnfamilj. Trots att de själva lever i otraditionella familjer och deras egna erfarenheter befinner sig långt ifrån mamma-pappa-barn konstellationen, så lever bilden av kärnfamiljen i föreställningsvärlden. Vid närmare eftertanke kanske vi skulle vända på frågan; hur kommer det sig att inte alla barnen tänker i termer av familjestruktur, utan några framhåller familjens innehåll? Kanske hade det varit konstigare om barnen *inte* hade tänkt på kärnfamiljer? Deras svar visar vad barnen uppfattar som normalt och speglar således normen i samhället. Även om barnens familjer bryter mot normen, så betyder inte det att de kan ställa sig utanför normen.

Att bilda familj innebär per se att man tänker sig en konstellation som är varaktig över tid. Det ingår fortfarande i konceptet att man ska vara mamma-pappa-barn, trots att det finns många exempel på andra konstellationer. Det är relevant att förstå barnens familjebild även utifrån de idealbilder som existerar parallellt med den egna vardagens praktik. Det är ett av de områden där vi ser exempel på hur förhandlingar sker mellan de egna erfarenheterna och samhällets normsystem.

Omgivningens föreställningar

Samhällets normer, som förstås inte är entydiga, kommer till uttryck bland annat genom kompisars, lärares och andra människors föreställningar som barnen får höra.

*"Gud vad jobbigt för dig!" Alla säger bara: "Är det inte **tråkigt** att bo så?!"*

Anton

Alla barnen har erfarenheter av förutfattade meningar om växelvis boende, men de uppfattar fördomarna på olika sätt. Några av barnen upplever det som oerhört påfrestande att det finns negativa föreställningar om hur det är att bo växelvis, och i synnerhet att det förknippas med att det skulle vara väldigt jobbigt för barnen. Ett par stycken beskriver till och med att det *allra jobbigaste* med att bo varannan-vecka är just andras reaktioner och föreställningar. De nämner reaktioner i form av att folk tycker synd om en, förutsätter att det är jobbigt och tror att föräldrarna bråkar hela tiden. Men det finns en tydlig skiljelinje – andra barn håller visserligen med om att det finns många fördomar om att det skulle vara extremt jobbigt att bo växelvis, men det berör dem inte alls. Ytterligare någon har inte direkt märkt av några negativa föreställningar.

Folk tror att det är jättestressigt och så tror de att föräldrarna typ inte tål varandra.

Molly

När separerade familjer skildras framställs de ofta som konfliktfyllda och dysfunktionella (se t ex Wallerstein & Kelly 1980), men barns vittnesmål stödjer inte alls det antagandet (se t ex Bak 1996, Smart et al 2001, Larsson Sjöberg 2000). Hos Smart et al (2001) framträder istället en bild av skiftande erfarenheter, och i den här studien syns inga tendenser av dysfunktionella familjer. Tvärtom är de fullt funktionsdugliga familjer, men med sina problem och brister (som alla andra familjer). Liksom Smart et al drar jag slutsatsen att det inte är fruktbart att måla upp bilden av den dysfunktionella skilsmässofamiljen kontra den ideala kärnfamiljen.

Genom att uppmärksamma omgivningens negativa föreställningar om hur det är att bo växelvis, placerar barnen in sig i en grupp som de skiljer från barn som lever i kärnfamiljer. Några av dem uppfattar sig som lite annorlunda, att deras familj inte är som alla andras. Det kan ibland upplevas som jobbigt, "jag är inte som alla andra" medan det ibland kan kännas speciellt på ett positivt sätt. Här kan man se en viss ambivalens; samma personer som tycker det är roligt att vara speciella, kan också

lida av att ständigt vara annorlunda, beroende på sammanhanget. Flera uttrycker dock att de inte så ofta tänker på att deras familjeform skiljer sig från mängden. De är vana vid en mångfald av familjemönster runt omkring sig, och ser inte den egna familjen som särskilt originell.

Familjen är ett av många områden som omgärdas av föreställningar om att det bör vara på ett visst sätt. Trots att familjemönstren de senaste årtiondena har genomgått drastiska förändringar så lever fortfarande idealbilden av kärnfamiljen kvar både i människors medvetande . ”Familjen och den föreställningsvärld som omger den tillhör nog ett av de områden där värdestrukturerna är som segast”, säger Bäck- Wiklund (Bäck- Wiklund 2001:47). Detta får vi ha i åtanke då vi ser på förutfattade meningar om nya familjeformer som varannan-vecka-familjen.

En familjeform bland många

Parallellt med föreställningar och idealbilder av familjen, existerar verklighetens familjer i många olika modeller. Varannan-vecka-familjen är bara en bland många, och de här barnen upplever inte att deras familjer är konstiga eller väldigt annorlunda än andra familjer.

Jag kallar det bara varannan-vecka, för det är ju det det är. Hälftenboende låter typ som nåt med socialtjänsten. Växelvis boende låter konstigt.

Petter

De mer formella termerna växelvis boende, hälftenboende och halvtidsboende har uppenbarligen inte slagit igenom hos barnen. De verkar inte heller ha något behov av att sätta en etikett på sitt boende eller sin familjeform. ”Varannan-vecka” är det uttryck de flesta använder om de ska förklara för någon. Enligt flertalet är det ett allmänt känt begrepp hos unga.

Jag tror alla typ i hela världen har nån kompis som har skilda föräldrar.

Nina

Det är en vanlig företeelse att växa upp med skilda föräldrar idag (åtminstone där dessa barn växer upp, i storstadsområde). Att ha skilda föräldrar är accepterat, anser åtminstone de här barnen. Det verkar rimligt om vi har i bakhuvudet att ungefär en fjärdedel av alla barn lever i en icke-kärnfamilj. Om vi går tillbaka i tiden var siffran en annan; på trettioalet hade endast knappt en procent av barnen upplevt föräldrarnas separation (SCB 2009). Förhållandet var förstås ett helt annat när det var få barn i samma situation och omgivningens värderingar var mindre toleranta. Idag anses det inte på samma vis stigmatiserande att ha skilda föräldrar. Men det finns fortfarande många familjer som utsätts för fördomar eller diskrimineras på grund av sin form. Det påpekar Sveriges Makalösa föräldrar (2009), som är en intresseorganisation för ensamstående föräldrar.

Sammanfattningsvis kan vi säga att det är en vanlig företeelse idag, att växa upp med skilda föräldrar. Även om det inte är lika vanligt att bo växelvis, så upplever sig inte de här barnen som särskilt ovanliga i förhållande till andra barn. Det talar för att det har blivit mer accepterat med olika slags familjeformer, åtminstone bland barn. Samtidigt berättar de att de stöter på fördomar och föreställningar från människor i sin närhet, vilket ju faktiskt tyder på att det *inte* är helt accepterat med nya familjeformer. Men hur är det då? Kanske skildrar detta just precis frågans komplexitet; parallellt med att gamla föreställningar lever kvar, bland annat i form av ett kärnfamiljsideal och fördomar gentemot andra sorters familjer, växer nya bilder av familj fram i takt med att fler och fler barn lever och visar upp sin familjeverklighet.

Varannan-vecka-familjen är helt klart en familj som går i bränschen för att skapa - och visa upp - nya familjemönster och forma nya sätt att vara familj.

KAPITEL 7: SAMMANFATTNING OCH AVSLUTANDE DISKUSSION

Synen på barnet som medskapare av sitt eget liv och sin familj är en av utgångspunkterna för den här uppsatsen. Utifrån detta synsätt har vi undersökt hur varannan-vecka-familjens vardagspraktik ser ut och hur de *gör* familj. I följande kapitel kommer studiens resultat sammanfattas och diskuteras under olika teman.

Ur barnens berättelser träder en bild av en vardagsverklighet som på samma gång både liknar och skiljer sig från de flesta andra svenska barns tillvaro. De här barnen går i skolan, umgås med kompisar och tillbringar tid med sina familjer. De har glädjeämnen och problem precis som sina jämnåriga. Samtidigt finns det en dimension i deras familjeliv som inte alla andra delar – en dubbel familjetillhörighet. De är länken mellan två familjer eller två hushåll; av några uppfattas det som två olika familjer medan andra ser sig som tillhörande en och samma familj. Det betyder att deras familjeliv tar plats i två hem; nära eller långt ifrån varandra, lika eller olika varandra. Man skulle kunna säga att de här barnen lever ett komplext familjeliv, där de hanterar ständig förändring och manövrerar sina många nära relationer. Detta är å andra sidan något som blivit vardag och alldeles vanligt för de här barnen, i takt med att de har anpassat sig till sin nya familjesituation. De gör ingen stor sak av att de bor växelvis, vardagslivet ter sig självklart för dem.

I texten återfinns många av de särdrag som brukar karaktärisera senmodernitet. Till exempel framträder *förhandling* som en röd tråd som löper genom hela materialet, både då familjelivet organiseras och då man förhandlar om familjens värderingar och principer. Kort sagt; då familj *görs*. Förhandlingsparter är såväl familjens medlemmar som yttre och inre (det vill säga omgivningens och egna) föreställningar och normer. I dessa förhandlingsprocesser krävs *reflexivitet*, då olika sidor bollas mot varandra (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997). Det är en egenskap som barnen besitter i hög grad. Vi ser också hur de *ständiga förändringar* som sägs präglade en senmodern tid i allmänhet, karaktäriserar de här barnens vardagsliv i synnerhet.

Att skapa familj utan färdiga mallar

Så befinner de sig också i en tid när samhällsförändringarna har skett snabbt. Om vi ser till familjemönster så har en närmast radikal förändring skett de senaste årtiondena. Det har inneburit en allt större variation i familjemönstren, där varannan-vecka-familjen är en bland flera möjliga familjekonstellationer.

Giddens (1995) hävdar att i så kallade post-traditionella samhällen, blir människor tvungna att hitta egna lösningar och ”moral maps” när de står inför stora förändringar i livet. Han beskriver det som individens självreflexiva projekt, att individen skriver sin egen biografi istället för att följa givna traditioner. Om man tillämpar resonemanget på dagens familjer, kan man dra slutsatsen att det i så fall finns en enorm arena för att skapa nya former av intima relationer för att använda Giddens term. Med det menar jag att förändringen av ”familjen” – som har gått från en (nästan) allenarådande modell till en rad variationer – öppnar nya möjligheter att göra familj på nya sätt.

Varannan-vecka-familjen är fortfarande en relativt ovanlig familjeform, men som ökar snabbt i antal (SCB 2009, 2007, 2005). Å ena sidan innebär det att familjen befinner sig utanför normen, att den är udda och ibland uppfattas som konstig. Det skulle kunna få följderna att familjens medlemmar blir osäkra på sin roll eller extra måna om att passa in i samhället på andra sätt. Å andra sidan skulle det kunna medföra att, liksom Giddens resonerar, familjen känner sig fri att konstruera och förhandla sitt

familjeliv utanför de givna ramar och riktlinjer som ett kärnfamiljsideal för med sig. Än så länge är det en så pass ny företeelse att det inte finns så många färdiga berättelser att följa när man konstruerar sitt ”nya” familjeliv.

För barn, som kanske mindre än vuxna påverkas av, och kan ”vila på”, traditionella ideal och idéer om hur en familj bör vara, är det extra intressant att undersöka hur de *gör familj* och konstruerar sitt familjeliv. Efter föräldrarnas separation måste barnen hitta nya sätt att leva, i det här fallet växelvis lika mycket hos båda sina föräldrar, utan någon handbok som talar om hur det ska gå till. Det är både en stor utmaning och en möjlighet för barnen, samtidigt som det ställer stora krav på dem. Vad de här barnen gör är just att skapa familj utan färdiga mallar. Helt klart är att de här barnen är del(aktiga) i en förändringsprocess där nya familjeroller är under utveckling.

Barnens familjesyn

I samtalen med barnen visar sig en familjesyn som i flera avseenden skiljer sig från den syn vuxenvärlden tillämpar. Barnen framhåller tre viktiga egenskaper som kännetecknar en familj; ett *aktivitetskriterium*, ett *fysiskt* kriterium samt ett *emotionellt* kriterium. Det aktivitetskriteriet handlar om är själva görandet, vad familjen gör tillsammans. Det är här vi placerar familjelivets alla praktiker; allt ifrån att äta middag tillsammans, titta på tv och ha fredagsmys till att fira jul och gå på Liseberg ihop. Det handlar i hög grad om vardagliga rutiner som ger uttryck för samhörighet. Det fysiska kriteriet handlar framför allt om boendet; var bor man, var har man sina tillhörigheter och så vidare. Tilläggas bör att varken aktivitetskriteriet eller det fysiska kriteriet är frikopplat från relationer. De bär båda drag av det emotionella kriteriet i och med att de implicerar ett ”tillsammans”. Barnen uppger att en familj karaktäriseras av att man bor *tillsammans* och att man deltar i vardagens aktiviteter *tillsammans*.

Utifrån det tredje kriteriet betraktas familjen på ett känslomässigt plan, det vill säga att det är relationerna som avgör vilka som utgör en familj. En relation innefattar för dem kärlek, närhet och ömsesidig omsorg. Blodsband och juridiska band (som äktenskapsband) tillskrivs mindre betydelse. Faktum är att dessa knappt nämndes när barnen talade om familjens innebörd för dem. Deltagarna i den här studien fäster störst betydelse vid detta tredje och sista kriterium; det som handlar om relationer och känslomässiga band.

Det är intressant att jämföra ovanstående tre kriterier med en klassisk positivistisk definition av familjens olika funktioner: boende, ekonomi och reproduktion (efter Murdoch, Parson). Det är en ”vuxen” definition som mer handlar om praktiska funktioner än den innebörd barnen i den här studien ger familj. Forskning tyder på att barn generellt har en mer relationsorienterad uppfattning om familjens innebörd än vad vuxna har (Brannen 1996, Smart et al 2001).

Barnen vill ha en nära relation med båda sina föräldrar

Av ovanstående resonemang följer uppfattningen att relationen till föräldrarna är mycket betydelsefull.

En konsekvens av att de sätter stort värde på emotionella band blir att det är av högsta vikt att behålla en god relation till sina föräldrar. Om vi tänker oss att barnen endast skulle bo med en av föräldrarna, skulle också de vardagliga gemensamma aktiviteterna med den andre föräldern upphöra. Då återstår endast relationen; det emotionella kriteriet i barnens innebörd av familjeskap. En relation som, enligt barnen, inte kan bli densamma om man enbart träffas på helgerna.

I själva verket vittnar de unga om både positiva och negativa aspekter av varannan-vecka-livet. Däremot får de negativa aspekterna mindre gehör, eftersom samtliga barn gör tydligt att fördelen att de får behålla en nära relation till båda sina föräldrar överskuggar allt annat. Att behålla en god relation till dem båda medan man bor hos endast en av dem existerar inte i barnens världsbild. Det är uppenbarligen inte möjligt, i deras mening. Detta är en fråga som inte är förhandlingsbar, i den annars ständigt förhandlande familjen.

Barnen är kompetenta aktörer

Det empiriska materialet präglas i hög grad av barnens aktörskap. Barnen är involverade i familjelivet precis som vuxna är. Deras berättelser genomsyras av exempel på barns uppfinningsrikedom.

Inom stora delar av familjeforskningen tenderar man att tala om familjen när det i själva verket är *de vuxna* i familjen som åsyftas. Barnen i den här studien visar att familjen ingalunda konstrueras enbart av föräldrarna – barnen är i allra högsta grad medskapare. Även om de inte deltar i förhandlingar inom alla sfärer, precis som det finns områden där de vuxna inte deltar, så skulle familjelivet förmodligen sett helt annorlunda ut om barnen varit passiva åskådare.

Barn idag har förmodligen fler sammanhang att röra sig mellan i förhållande till tidigare generationer, och särskilt kan detta tänkas gälla för barn som bor växelvis. James och Prout (1996) föreslår att skicklighet att röra sig mellan dessa olika kontexter och att integrera förändringen i sin identitet blir avgörande för ett bra dagligt liv för barn idag. Så tycks de unga i den här undersökningen ha utvecklat kompetens att hantera, och ofta uppskatta, att röra sig mellan två olika hushåll. De har upfunnit strategier för att klara av de svåra sidorna, som saknaden, och dragit nytta av det som är positivt, som att umgås mycket med den föräldern de är hos. De har gjort varannan-vecka-livet till *sitt* vardagsliv som de behärskar med självklarhet.

Barnen visar inte bara prov på aktörskap och kreativitet, man slås också av reflexiviteten i deras berättelser. De bollar idéer fram och tillbaka, ställer fördelar mot nackdelar och förhandlar sin självbild i förhållande till normer och föreställningar, alltsammans under samtalet med mig.

Det är svårt att få ihop bilden de här barnen förmedlar med de kritiska röster som hörts om att växelvis boende skulle vara oerhört påfrestande och kanske rent utav skadligt för barn. Kritikerna har framför allt hävdad att avsaknaden av en fast punkt skulle leda till rotlöshet och en känsla av splittring på grund av de ständiga bytena av bostad och förälder (se exempelvis Gustavsson 1999, Ewerlöf et al 2004, Broberg & Broberg 2004). Det ansågs att barnet skulle fara illa av att pendla mellan två hushåll och att det inte skulle känna sig hemma någonstans (Öberg & Öberg 2002).

Om vi ser till de här barnen, är de på inga vis traumatiserade. Snarare visar de att de i allra högsta grad är kompetenta nog att hantera ett komplext familjeliv. Genom deras berättelser får vi motbilder till de inte sällan negativa uppfattningar som finns om växelvis boende. De här barnen känner sig inte som offer för olyckliga omständigheter (det vill säga föräldrarnas skilsmässa) utan de är tvärtom ofta glada och stolta över sina familjer. Något som har framkommit i den här uppsatsen är att dessa barn framhäver varannan-vecka-familjens särdrag som fylld av *positiva möjligheter* – möjlighet att forma en fördjupad relation till sina föräldrar, möjlighet till ökad autonomi, möjlighet till många nära relationer -snarare än som svår eller problemfylld.

Det betyder inte att detta är den enda bilden av barndom i en varannan-vecka-familj, säkerligen existerar andra bilder vid sidan om denna.

En annan fråga som aktualiserats under uppsatsarbetet är den om barns aktörskap kontra deras behov av beskydd, vilket tidigare diskuterats i metodkapitlet. Problemet att hitta informanter illustrerar detta dilemma. Det finns ännu inte så mycket familjeforskning som tar sin utgångspunkt i barns berättelser, varför det finns ett stort behov av sådan. Samtidigt har vi fått erfara hur komplicerat det kan vara att få tillträde till dessa berättelser. Sallnäs et al (2010) påpekar att det kan få till följd att grupper av barn inte får sina villkor belysta. Det kan gälla unga som är svåra att nå av olika anledningar eller ämnen som anses vara av en känslig natur. Det är problematiskt bland annat för att områden som omgärdas av starka ideal och föreställningar löper risken att inte bli undersökta, vilket riskerar att förstärka bilden av avvikelser.

Förhållandet mellan tradition och förändring

I det empiriska materialet kan vi urskilja flera olika bilder, som inte alltid stämmer överens och som ibland rentav pekar emot varandra. Det är skarpa kontraster mellan å ena sidan barnens syn på familj med öppna familjegränser och å andra sidan kärnfamiljsidealet, som trots allt finns närvarande i barnens föreställningar om framtiden och i spontana tankar om vad familj är. När de delger sin personliga uppfattning om vad en familj är talar de om en öppen och inkluderande familj, som baseras i första hand på nära relationer. På så vis kan bonusföräldrar och bonussyskon inkluderas, liksom i vissa fall ett vidare nätverk av relationer. Då blir familjen öppen för förändring – ytterligare medlemmar kan inkluderas, om de lever upp till kraven. Det är också så de flesta av barnen beskriver sin vardagsverklighet. Å andra sidan framkommer en annan bild då de spontant får svara på vad de tänker på när de hör ”familj”, och likaså då de tänker sig en eventuell framtida familj. Då är det konstellationen mamma-pappa-barn – alltså kärnfamiljsmodellen - som kommer upp. Det visar på ett komplext förhållande mellan personliga bilder och underliggande ideal. (Observera att barnen inte uttrycker det som ett ideal – jag formulerar det så eftersom kärnfamiljsmodellen tas för given i det här sammanhanget).

Ett utmärkande tecken för samhället vi lever i är just att det finns en mängd olika bilder av exempelvis familj, som människor har att förhålla sig till och reflektera över när de skapar sin egen tolkning av sin situation.

Familjen är ett av många områden som omgärdas av föreställningar om att det bör vara på ett visst sätt. Trots att familjemönstren de senaste årtiondena har genomgått drastiska förändringar så lever fortfarande idealbilden av kärnfamiljen kvar både i människors medvetande och i yttre bilder som exempelvis förmedlas via media. Inom det offentliga råder inte heller konsensus om vilken familjesyn man vill förmedla till medborgarna. Trots att många politiska företrädare står för en familjesyn där alla sorters familjer är inkluderade, återspeglas inte detta i familjepolitiska åtgärder eller i samhällsplaneringen. Från motsatt håll hörs röster som vill bevara kärnfamiljen som ideal och där ”splittrade familjer” betraktas som ett socialt problem. Dessa ambivalenta röster från politiskt håll är ytterligare ett exempel på bilder av ”familjen” som förmedlas. Så har barnen att förhålla sig till alla dessa skilda bilder av familj när de själva ger innebörd åt begreppet.

När barnen ger olika bilder av familj kan vi betrakta det som ett exempel på hur barnen förhandlar och förhåller sig till de normer och ideal som finns runt omkring oss. Kanske kan man säga att barnen företräder en modern familjesyn i sin vardag, medan de har att förhålla sig till en traditionell sådan i gestalt av människors föreställningar och underliggande samhällsideal.

På jakt efter ett vidgat familjebegrepp

Resultatet av den här uppsatsen ger implikationer för framtiden. Om vi ska lyssna på barnen av idag – och det tycker jag att vi ska göra – så innebär det att det vi måste ta till oss att begreppet familj inte längre kan begränsas till att gälla en mamma, en pappa och deras biologiska barn. Det behövs ett vidgat familjebegrepp.

Detta är naturligtvis ingen nyhet. År 2010 är begreppet kärnfamilj de facto inte längre speciellt aktuellt som mall för hur familjen bör se ut, utan det är istället en av många möjliga familjeformer. Om vi ser till samhället runt omkring oss så lever mer än en fjärdedel av Sveriges familjer utanför kärnfamiljsramen (Barnombudsmannen och SCB 2007). Det är således ingen grupp man kan bortse ifrån. Trots det lyder Nationalencyklopedins definition av familj: *”I de flesta kulturer basen för den samhällliga organisationen. Den är grundad på en kombination av äktenskap och blodsförvantskap mellan familjemedlemmarna”* (www.ne.se). Det är en definition som kan tyckas gammaldags i ett samhälle där samboförhållanden är lika legitima som äktenskap, där 26 % av barnen inte lever med båda sina ursprungliga föräldrar och där föräldraskap inte nödvändigtvis är biologiskt (SCB 2009).

Jag tror visserligen att det är få människor i Sverige idag som skulle ställa upp på att familj endast är lika med kärnfamilj, men faktum är att i praktiken är samhällets institutioner fortfarande uppbyggda för att passa just kärnfamiljen.

Man kan säga att kärnfamiljsnormen får negativa konsekvenser på både individuell och strukturell nivå: dels genom de föreställningar om hur en ”normal” familj bör vara, som i förlängningen leder till att de som tillhör andra sorters familjer kan uppfattas som avvikande och känna sig exkluderade. Dels genom att normer och föreställningar har betydelse för hur samhället och dess institutioner är uppbyggda.

Om vi först ser till den individuella nivån, så kan vi koppla det till uppsatsens empiriska material. Resultatet visar att alla barnen hade upplevt omgivningens fördomar och föreställningar kring att bo växelvis. Några av dem uppfattar det som mycket jobbigt att människor deras omgivning ger uttryck för negativa föreställningar. Ett par stycken uppgav till och med att det vanskligaste med att bo varannan-vecka var just människors negativa föreställningar. Slutsatsen är att det krävs ett aktivt arbete för att förändra normer och attityder i takt med att verkligheten ”pockar på”, det vill säga i takt med att olika familjmodeller blir allt vanligare. Kunskap om barns egna erfarenheter behöver spridas för att motverka fördomar, vilka kan påverka barnens välmående.

Om vi ser till den strukturella nivån, så har normer och föreställningar även betydelse för hur samhället ser ut i och med att de påverkar till exempel lagstiftning och politiska beslut. Som exempel kan nämnas föräldraförsäkring, barnomsorg, bostadsbyggande och flera andra av samhällets verksamheter som är anpassade efter ett liv i formen mamma-pappa-barn, utan att vi reflekterar över det. Även inom socialt arbete lever föreställningarna om den traditionella kärnfamiljen kvar som norm (Franséhn 2004, Johansson 2006). Socialarbetare möter i sitt arbete människor som bryter mot dessa normer, vilka då riskerar att överproblematiseras utifrån traditionella föreställningar. En annan viktig faktor är ekonomiska villkor; skillnaderna är stora mellan familjer med sammanboende föräldrar och ensamföräldershushåll. Andelen barn i fattiga¹¹ enförälderhushåll¹² har nästan

¹¹ Sverige talar man vanligen om relativ fattigdom. Fattigdom definieras som att hushållets disponibla inkomst per konsumtionsenhet är under 60 procent av medianinkomsten (SCB 2008).

fördubblats sedan 2006 (Barnombudsmannen och SCB 2007, Makalösa Föräldrar 2009). I slutändan drabbas framför allt barnen av familjens fattigdom.

Uppmärksamheten behöver av allt att döma riktas mot olika slags familjemodeller för att vi skall inse att vårt samhälle inte är tillräckligt flexibelt. Politiken, samhällsplaneringen och det sociala skydds nätet behöver uppdateras så att ingen form av familj diskrimineras, liksom norms system som behöver anpassas till verkligheten år 2010.

¹² Barn som bor växelvis räknas som tillhörande det hushåll där de är skrivna.

KÄLLFÖRTECKNING

Alanen, Leena (1992): *Modern Childhood? Exploring the 'Child Question' in Sociology*. Jyväskylä: University of Jyväskylä. Institute for Educational Research. Publication series A. Research reports 50.

Ariès, Philippe (1962): *Centuries of Childhood*. Harmondsworth: Penguin.

Bak, Maren (1997): *Enemorfamilien som senmoderne familieform*. (Avh). Aalborg: Institut for sociale forhold og organisation, Aalborg universitet.

Bang, Henning (1994): *Organisationskultur*. Lund: Studentlitteratur.

Bech-Jørgensen, Birte (1994): *När hver dag bliver hverdag*. Köpenhamn: Akademisk forlag.

Beck – Gernsheim, Elisabeth (2002): *Reinventing the family: In Search of New Lifestyles*. Cambridge: Polity Press.

Beck, Ulrich & Beck – Gernsheim, Elisabeth (1995): *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press.

Björnberg, Ulla & Kollind, Anna-Karin (2005): *Individualism and families*. New York: Routledge.

Björnberg, Ulla & Kollind, Anna-Karin (1997): Lojalitet, tid och pengar. Hur kvinnor och män argumenterar om jämställdhet i familjer. I: SOU 1997:138: *Familj, makt och jämställdhet. Rapport till Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män* (Kvinnomaktutredningen).

Broberg, Anders & Bohlin, Gunilla (2004): *Växelvis boende för små barn – utvecklingspsykologiska aspekter*. Bilaga i SOU:2004.

Brannen, Julia; Heptinstall, Ellen; Bhopal, Kalwant (2000): *Connecting children: care and family life in later childhood*. London: RoutledgeFalmer.

Brannen, Julia (1999): *Reconsidering Children and Childhood: Sociological and Policy Perspectives*. I: Silva, Elizabeth B & Smart, Carol (red) 1999: *The New Family?* London: Sage.

Brannen, Julia & O'Brien, Margaret (red) (1996): *Children in Families: Research and Policy*. London: The Falmer Press.

Brembeck, Helene & Johansson, Barbro (red) (1996): *Postmodern barndom*. Angered: Etnologiska föreningen i Västsverige.

Brembeck, Helene, Johansson, Barbro & Kampmann, Jan (red) (2004): *Beyond the competent child: Exploring contemporary childhoods in the Nordic welfare societies*. Fredriksberg: Roskilde University Press.

Bryman, Alan (2008): *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.

Bäck – Wiklund, Margareta (2003): Familj och modernitet. I: Bäck – Wiklund, Margareta & Johansson, Thomas (red): *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur och kultur.

Bäck – Wiklund, Margareta & Johansson, Thomas (red) (2003): *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur och kultur.

Bäck-Wiklund, Margareta (2001): Senmodernt familjeliv och barns vardag. I: Bäck – Wiklund, Margareta & Lundström, Tommy (red): *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur och kultur.

Bäck – Wiklund, Margareta & Lundström, Tommy (red) (2001): *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur och kultur.

Bäck – Wiklund, Margareta (1998): Fenomenologi: Livsvärld och vardagskunskap. I Månsson, Per (red): *Moderna samhällsteorier: Traditioner riktningar teoretiker*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.

Bäck – Wiklund, Margareta & Bergsten, Margareta (1997): *Det moderna föräldraskapet: en studie av familj och kön i förändring*. Stockholm: Natur och kultur.

Börjesson, Mats (2003): *Diskurser och konstruktioner – en sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur.

Cederborg, Ann-Christin (2000): *Barnintervjuer: vägledning vid utredningsarbete*. Falköping: Liber AB.

Cele, Sofia (2006): *Communicating Place: Methods for Understanding Children's Experience of Place*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis.

Cheal, David (2002): *Sociology of Family Life*. New York: Palgrave.

Corsaro, William (2005, 2nd ed): *The Sociology of Childhood*. California: Pine Forge Press.

Dencik, Lars; Schultz Jorgensen, Per; Sommer, Dion (2008): *Familie og born I en opbrudstid*. København: Hans Reitzels Forlag.

Djurfeldt, Göran; Larsson, Rolf & Stjärnhagen, Ola (2008, 2 uppl): *Statistisk verktygslåda - samhällsvetenskaplig orsaksanalys med kvantitativa metoder*. Stockholm: Studentlitteratur

Doverborg, Elisabet & Pramling Samuelsson, Ingrid 2000: *Att förstå barns tankar: Metodik för barnintervjuer*. Stockholm: Liber AB

Esaiasson, Peter; Gilljam, Mikael; Oscarsson, Henrik; Wängnerud, Lena (2007, 3 uppl): *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Nordstedts juridik.

Ewerlöf, Göran; Sverne, Tor & Singer, Anna (2004): *Barnets bästa: om föräldrars och samhällets ansvar*. Stockholm: Norstedts juridik.

Fangen, Katrine (2005): *Deltagande observation*. Malmö: Liber.

- Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red) (2009): *Handbok I kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.
- Finch, Janet (2007): Displaying Families. *Sociology* 2007; 41; 65. London: Sage Publications.
- Finch, Janet & Mason, Jennifer (1993): *Negotiating Family Responsibilities*. London: Routledge.
- Finch, Janet (1987): The Vignette Technique in Survey Research, *Sociology*, 21, pp.105-14.
- Franséhn, Mona (2004): *Den dolda triaden. Om ensamstående mödrar med söner och deras behov av stöd inom socialtjänsten*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Giddens, Anthony (1995): *Intimitetens omvandling. Sexualitet, kärlek och erotik i det moderna samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Greig, Anne & Taylor, Jayne (1999): *Doing Research with Children*. London: SAGE.
- Grönlund, Anne & Halleröd, Björn (2008): *Jämställdhetens pris*. Umeå: Borea.
- Gustavsson, Torgny (1999). Barn- och ungdomspsykiatriska synpunkter på vårdnad, boende och umgänge. I: *Gemensam vårdnad för ogifta föräldrar*, Ds 1999:57, bilaga 1.
- Halldén, Gunilla (red) (2007): *Den moderna barndomen och barns vardag*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Halldén, Gunilla (2001): *Barnet och boet: Familjen– drömmar om det goda, det spännande och det farliga*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Hemming, P J (2008): Mixing qualitative research methods in children´s geographies. *Area*, vol 40, nr 2, s. 152-162.
- Hester, Stephen (2009): Ethnomethodology: Respecifying the Problem of Social Order. I: Hviid Jacobsen, Michael (red): *Encountering the Everyday: An Introduction to the Sociologies of the Unnoticed*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Hill, Malcolm (1997): Participatory research with children. *Child and Family Social Work* 1997, 2, pp 171-183
- Hydén, Margareta & Hydén, Lars-Christer (2002): *Samtal om den nya familjen och det eviga föräldraskapet*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Höjer, Ingrid (2001): *Fosterfamiljens inre liv*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Höjer, Ingrid & Nordenfors, Monica 2006: *Att leva med fostersyskon*. Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- James, Allison; Jenks, Chris & Prout, Alan (1998): *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press.

- James, Allison & Prout, Alan (red) (1997, 2nd ed): *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood..* Oxon: RoutledgeFalmer.
- James, Allison & Prout, Alan (1996): *Strategies and Structures: Towards a New Perspective on Children's Experiences of Family Life. I: Brannen, Julia & O'Brien, Margaret (red) (1996): Children in Families: Research and Policy.* London: The Falmer Press.
- Jensen, An-Magritt & McKee, Lorna (red) (2003): *Children and the Changing Family: Between Transformation and Negotiation.* London: RoutledgeFalmer.
- Jergeby, Ulla (1999): *Att bedöma en social situation – Tillämpning av vinjettmetoden.* CUS-skrift, Stockholm: Socialstyrelsen.
- Johansson, Helena (2006): *Brist på manliga förebilder. Dekonstruktion av en föreställning och dess praktik.* Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Johansson, Thomas (2009): *Vardagsliv.* Malmö: Liber AB.
- Johansson, Thomas & Klinth, Roger (2007): *De nya fäderna. Om pappaledighet, jämställdhet och nya maskulina positioner.* Tidsskrift för genusvetenskap nr 1-2, 2007
- Knoll, Thomas & Witt, Ann-Katrin (red) (2005): *Ensam tillsammans: senmodernitet, gemenskap, individualisering.* Lund: Studentlitteratur.
- Kruk, Edward (2005): *Shared Parental Responsibility: A Harm Reduction-Based Approach to Divorce Law Reform. I: Journal of Divorce and Remarriage, vol. 43, no. 3-4 2005, s. 119-140.*
- Kvale, Steinar & Brinkmann Svend (2009): *Den kvalitativa forskningsintervjun.* Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun.* Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, Jörgen (2007): *Om föräldrars tidspress – orsaker och förändringsmöjligheter. En analys baserad på Statistiska centralbyråns tidsdata.* Forskningsrapport nr 139, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Larsson Sjöberg (2003): *Mamma, pappa, styvpappa – barn. Föräldraskap i länkade familjesystem. I Bäck – Wiklund, Margareta & Johansson, Thomas (red): Nätverksfamiljen.* Stockholm: Natur och kultur.
- Larsson Sjöberg, Kristina (2000): *Barndom i länkade familjesystem: om samhörighet och åtskillnad.* Örebro: Örebro universitet.
- Magnusson, Eva 2006: *Hon, han och hemmet: genuspsykologiska perspektiv på vardagslivet i nordiska barnfamiljer.* Stockholm: Natur och kultur.

Mc Auley, Colette (1996): *Children in Long-term Foster Care: emotional and social development*. Aldershot: Avebury.

Mayall, Berry 2002: *Towards a Sociology for Childhood: thinking from children's lives*. Buckingham: Open University Press.

Miller, Tina & Bell, Linda (2002): Consenting to What? Issues of Access, Gate –keeping and “Informed Consent”. I: Mouthner, Melanie; Birch, Maxine; Jessop, Julie; Miller, Tina: *Ethics in Qualitative Research*, s. 53-69. London: SAGE Publications Ltd.

Morgan, David H J (1999): Risk and Family Practices: Accounting for Change and Fluidity in Family Life. I Brannen, Julia och Smart, Carol (red) 1999: *The new family?* London: SAGE Publications.

Morgan, David H J (1996): *Family Connections: An Introduction to Family Studies*. Cambridge: Polity Press.

Moxnes, Kari (2003): Children coping with parental divorce. I: Jensen, An-Magritt & McKee, Lorna (red) 2003: *Children and the Changing Family: Between Transformation and Negotiation*. London: RoutledgeFalmer.

Naples, Nancy (2001): A Member of the Funeral: An Introspective Ethnography. I: Bernstein, Mary & Reimann, Renate (red): *Queer Families, Queer Politics: Challenging Culture and the State*. S. 21-43. New York: Columbia University Press.

Nelson, Margaret K (2006): Single Mothers "Do" Family. *Journal of Marriage and Family*; v68 n4 p781-795 Nov 2006. Malden: Blackwell Publishing.

Nordenfors, Monica (2006): *Ett reflexivt syskonskap*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

Näsman, Elisabet; Eriksson, Maria; Källström Cater, Åsa; Dahlkild-Öhman, Gunilla (red) (2008): *Barns röster om våld: att tolka och förstå*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Olsson, Gunilla Maria (2008): *Familj i förändring*. Nora: Nya Doxa

Ottosen, Mai Heide & Andersen, Dines (red) (2002): *Børn som respondenter: om børns medvirken i survey*. København: Socialforskningsinstituttet.

Qvortrup, Jens (red) (2005): *Studies in Modern Childhood: Society, Agency, Culture*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Rienecker, Lotte & Stray Jörgensen, Peter (2008): *Att skriva en bra uppsats*. Malmö: Liber AB.

Robinson, M; Butler, I; Scanlan, L; Douglas, G; Murch, M (2003): Children's experience of their parents' divorce. I: Jensen, An-Magritt & McKee, Lorna (red): *Children and the Changing Family: Between Transformation and Negotiation*. London: RoutledgeFalmer.

Sallnäs, Marie; Wiklund, Stefan & Lagerlöf, Hélène (2010 kommande): Samhällsvårdade barn, gate-keeping och forskning. *Socialvetenskaplig tidskrift*.

Salmson, Karin 2007: *Makalösa föräldrar – en bok med och om ensamstående familjer*. Stockholm: Bokförlaget DN.

Sandberg, Mattias (2009): *Barn och natur i storstaden. En studie av barns förhållande till naturområden i hemmets närhet – med exempel från Stockholm och Göteborg*. CHOROS 2009:1. Göteborg: Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi Handelshögskolan, Göteborgs universitet.

Sarkisian, Natalia (2006): Doing Family Ambivalence: Nuclear and Extended Families in Single Mothers' Lives. I: *Journal of Marriage and Family*. 2006: 68, s. 804–811.

Scott, Susie (2009): *Making Sense of Everyday Life*. Cambridge: Polity Press.

Silva, Elizabeth B & Smart, Carol (red) (1999): *The New Family?* London: Sage.

Smart, Carol (2004a): Changing Landscapes of Family Life: Rethinking Divorce. I: *Social Policy & Society* 3:4, 401–408 2004. Cambridge University Press.

Smart, Carol (2004b): Equal shares: rights for fathers or recognition for children? I: *Critical Social Policy*, Vol. 24(4): 484–503 2004.

Smart, Carol (2003): New Perspectives on Childhood and Divorce: an introduction. I: *Childhood: A global journal of child research*, vol 10 (2): 123-9 2003.

Smart, Carol, Neale, Bren & Wade, Amanda (2001): *The changing experience of Childhood: Families and Divorce*. Cambridge: Polity Press.

Smart, Carol & Neale, Bren (1999): *Family fragments?* Cambridge: Polity Press.

Smyth, Bruce & Moloney, Lawrie (2008): Changes in Patterns of Post-separation Parenting over Time: A brief review. I: *Journal of Family Studies*, April 2008, Vol. 14, Issue 1, s.7-22.

Solberg, Anne (1996): The Challenge in Child Research: From 'Being' to 'Doing'. I: Brannen, Julia & O'Brien, Margaret (red) : *Children in Families: Research and Policy*. London: The Falmer Press.

Thors Hugosson, Christina (2002): Barndomen har ett eget värde. Intervju med Jens Qvortrup i *Pedagogiska magasinet* (Läraryrskundets tidskrift för utbildning, forskning och debatt), nr 1/2002.

Tornstam, Lars (1996): Separationsbarns boende. *Nordisk Socialt Arbeid*, 1996:3.

Trost, Jan (2005, tredje uppl): *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Tursunovic, Mirzet (2002): "Fokusgruppsintervjuer i teori och praktik". I: *Sociologisk Forskning*, nr 1/2002, s. 62-89.

Wade, Amanda & Smart, Carol (2003): *As fair as it can be? Childhood after divorce*. I: Jensen, An-Magritt & McKee, Lorna (red) 2003: *Children and the Changing Family: Between Transformation and Negotiation*. London: RoutledgeFalmer.

Wallerstein, Judith S & Kelly, Joan Berlin (1980): *Surviving the breakup. How Children and Parents Cope with Divorce*. London: Grant McIntyre Limited.

Wallerstein, Judith & Blakeslee, Sandra (1989): *Lyckligt skilda?* Falkenberg: Bonnier Fakta Bokförlag AB.

Warberg, Fredrik & Larsson, Jörgen (2005): *Rik på riktigt. En värdefull vardag är möjlig!* Stockholm: Natur och Kultur.

Wibeck, Victoria (2000): *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Öberg, Bente & Öberg, Gunnar (2004, fjärde uppl): *Att skiljas – men inte från barnen*. V Frölunda: Mareld.

Uppsatser:

Alstam, Kristina (2010): *Göra plats - Om trångbodda barns vardagspraktiker*. Masteruppsats i socialt arbete, Göteborgs universitet.

Bjereld, Ylva (2010): *Vikten av vikten – en studie av gymnasieungdomars syn på förhållandet mellan ätstörning, normalitet och den ideala kroppen*. Masteruppsats i socialt arbete, Göteborgs universitet.

Eriksson, E. & Lindström, B. (1998): *"Och du är hos din mamma eller hos din pappa den här veckan?"*. C-uppsats i socialt arbete, Örebro universitet.

Glennhammar, Malin & Ols Åström, Hanna (2006): *Växelvis boende och stress - "man vill ju inte vara en bricka i spelet"*. C-uppsats i socialt arbete, Örebro universitet.

Hegstam, Jenny (2004): *Barnets bästa i vårdnadstvister*. C-uppsats i rättsvetenskap, Luleå universitet.

Johannesson, Torbjörn (2007): *När man släpar sin väska – en kvalitativ studie om socionomers erfarenhet och uppfattning om skilsmässors effekter för barn*. Magisteruppsats i socialt arbete, Göteborgs universitet.

Karlsson Mårtensson, Pira & Ramberg Ahlström, Ulrika (2008): *Föräldraskap i konflikt - en studie av konfliktens följder för separerade föräldrar och deras barn*. C-uppsats, Göteborgs universitet.

Rapporter och dylikt:

Études et Statistiques Justice n° 23: *La résidence en alternance des enfants de parents séparés*.

Föräldrabalken: Prop. 1997/98:7 *Vårdnad, boende och umgänge*.

Föräldrabalken: Prop. 2005/06:99 *Nya vårdnadsregler*.

Regeringskansliet (2007): *Föräldrar och barn - information om gällande lagstiftning*. Stockholm: Justitiedepartementet.

Rädda barnen (2007): *I skilda världar. Barns upplevelser av skilsmässa – en enkätundersökning*. Stockholm: Rädda barnen.

SCB (2009a): *Barn i dag – En beskrivning av barns villkor med Barnkonventionen som utgångspunkt*. Temarapport 2009:2. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

SCB (2009b): *Välfärd: SCB:s tidskrift om arbetsliv, demografi och välfärd*. 2009:4. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

SCB (2008): *Välfärd: SCB:s tidskrift om arbetsliv, demografi och välfärd*. 2008:3. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

SCB (2007): *Barn och deras familjer 2006*. Demografiska rapporter 2007:4. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

SCB (2005): *Barns villkor*. Levnadsförhållanden rapport 110. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

SCB och Barnombudsmannen (2007): *Upp till 18- fakta om barn och ungdom*. Barnombudsmannen rapporterar BR 2004:06. Örebro: Barnombudsmannen, Statistiska centralbyrån.

SCB och Barnombudsmannen (2004): *Upp till 18- fakta om barn och ungdom*. Barnombudsmannen rapporterar BR 2004:06. Örebro: Barnombudsmannen, Statistiska centralbyrån.

SCB (2004): Barns kontakter med separerade föräldrar: Växelvis boende ökar. I: *Välfärd: SCB:s tidskrift om arbetsliv, demografi och välfärd*. 2004:3 s. 4-5. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

Socialstyrelsen (2006): *Att skiljas – när man har barn*. Brochyr, artikelnr 2006-114-32. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2004): *Växelvis boende. Att bo hos både pappa och mamma fast de inte bor tillsammans*. Kunskapsöversikt, artikelnr 2002-110-14, 3 uppl. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2003): *Vårdnad, boende och umgänge*. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 2005:88: *Vräkning och hemlöshet – drabbas också barn. Utredning om vräkning och hemlöshet bland barnfamiljer*. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 2001:55: *Barns och ungdomars välfärd*, Kommittén Välfärdsbokslut. Stockholm: Fritzes.

SOU 1997:138: *Familj, makt och jämställdhet*. Red: Ahrne, Göran & Persson, Inga. Rapport till Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män (Kvinnomaktutredningen).

Sveriges Makalösa Föräldrar (2009): *Kommunalpolitiskt handlingsprogram för ensamföräldrar. En rapport från Sveriges Makalösa Föräldrar 2009*. Stockholm: Makalösa Föräldrar.

Sveriges Makalösa Föräldrar (2007): *Vi vill också ha rättvisa och flexibilitet – en rapport om arbetsmarknad och barnomsorg för ensamstående föräldrar*. Stockholm: Sveriges Makalösa Föräldrar.

UNICEF Sverige (2009): *Barnkonventionen. FN:s konvention om barns rättigheter*. Stockholm: Unicef Sverige.

Elektroniska källor:

www.alltforforaldrar.se (Allt för föräldrars forum på internet)
www.cidp31.free.fr (Centre d'Information sur les Droits des Peres)
www.codex.vr.se (Vetenskapsrådets etiska riktlinjer)
www.familjeliv.se (Familjecommunity)
www.famratt.se (Familjerätten på nätet)
www.fk.se (Försäkringskassan)
www.justice.gouv.fr (Études et Statistiques Justice n° 23)
www.kdu.se (Kristdemokraternas Ungdomsförbund)
www.makalosa.org (Sveriges Makalösa Föräldrar)
www.ne.se (Nationalencyklopedin)
www.raddabarnen.se (Rädda barnen)
www.scb.se (Statistiska centralbyrån)
www.unicef.se (Unicef)
www.vr.se (Vetenskapsrådet)

Övrigt:

Om en familj – En film av Sveriges Makalösa Föräldrar. (DVD)

Om en familj – Ett studiematerial med artiklar och diskussionsfrågor till filmen "Om en familj", sammanställt av Sveriges Makalösa Föräldrar.

Radioprogrammet *Heliga Familjen*. Program 1, 2008-06-27. Sveriges Radio, P1. (Finns att ladda ner på www.sr.se).

Radioprogrammet *Tendens*, Tema: *Pingpong-barnen*. 2010-04-27. Sveriges Radio, P1. (Finns att ladda ner på www.sr.se).

Barn- och ungdomslitteratur, skönlitteratur:

Bjar, Stephen & Landgren, Tina (2008): *Hellre tusen myggbett*. Halmstad: Vilda Förlag.

Edvall, Lilian (2007): *Botilda Bengtssons nya liv*. Stockholm: Alfabeta Bokförlag AB.

Edvall, Lilian (2007): *Botilda Bengtsson och den där Sofie*. Stockholm: Alfabeta Bokförlag AB.

Edvall, Lilian (2007): *Botilda Bengtsson och brorsan*. Stockholm: Alfabeta Bokförlag AB.

Gesén, Pernilla (2005): *Alva rymmer*. Finland: B. Wahlströms Bokförlag AB.

Gran, Rasmus (2006): *Varannan vecka utan*. Stockholm: Epix.

Lidbeck, Petter (2000): *Vinni här och där*. Falun: BonnierCarlsen.

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

BILAGA 1

DELTAGARE SÖKES TILL STUDIE OM VÄXELVIS BOENDE OCH MODERNT FAMILJELIV!

Jag söker barn mellan 9 och 12 år som bor växelvis hos sina föräldrar (sedan minst två år), och som vill träffas i grupp för att diskutera och dela med sig av sina kunskaper.

Information om studien

Syftet med studien är att ta vara på barnens erfarenheter för att öka kunskapen om hur det är att bo "varannan-vecka". Förhoppningen är att studien ska medverka till att synliggöra andra familjeformer än den traditionella kärnfamiljen.

Undersökningen bedrivs inom ramen för masterprogrammet i socialt arbete vid Göteborgs universitet, och handlar om familj och vardagsliv för barn som bor varannan vecka hos sina föräldrar.

Jag som kommer att leda gruppträffarna heter Rakel Berman. Jag är socionom som för närvarande läser masterutbildningen i socialt arbete, med inriktning barn och familj.

Vad innebär det för barnen? Mitt önskemål är att göra två gruppintervjuer om högst en timme vardera (inklusive fikapaus), med 1-2 veckor mellan de båda intervjuerna. Det kommer att vara fem till sex barn i gruppen. Intervjuerna kommer att påbörjas i december och äga rum på skolan under dagtid. Exempel på frågor som kommer diskuteras i gruppen är vad en familj är och hur barnens vardag ser ut. (Om ni vill veta mer om vilka frågor som kommer tas upp kan jag gärna maila dem till er).

Det finns även möjlighet för barnen att intervjuas individuellt om de hellre vill det.

Sekretess

Jag följer naturligtvis de forskningsetiska principerna (fastställda av Vetenskapsrådet) som bland annat innebär att barnen är helt anonyma, de har rätt att avbryta sin medverkan närsohelst, och att materialet enbart kommer att användas till forskning.

Välkomna att höra av er om ni undrar över något.

Hälsningar Rakel Berman

Rakel Berman
Institutionen för socialt arbete
Göteborgs universitet
rakel.berman@gmail.com
0736-58 36 46

Handledare Helena Johansson
Institutionen för socialt arbete
Göteborgs universitet
helena.johansson@socwork.gu.se
031- 786 57 21

Kontaktperson på skolan: ████████████████████

Du som är intresserade av att vara med i studien kan fylla i talongen nedan och lämna till ██████████ senast tisdagen den 8 december.

Ja, jag vill vara med i studien!

Barnets namn:.....Ålder:.....

Föräldrars namn:

Telefonnummer:.....

.

.....

Mailadresser:.....

.

.....

Förälders
underskrift:.....

BILAGA 2

Sök

UTBILDNING

MATERIAL

PRESS

OM OSS

BLI MEDLEM

 ANSLAGSTAVLAN

Det här inlägget är publicerat på [anslagstavlan](#).

GÖTEBORG

DELTAGARE SÖKES TILL STUDIE OM VÄXELVIS BOENDE OCH MODERNT FAMILJELIV!

Vi söker barn mellan 9 och 12 år, som bor växelvis hos sina föräldrar och vill träffas i grupp för att diskutera och dela med sig av sina kunskaper.

Studien bedrivs inom ramen för masterprogrammet i socialt arbete vid Göteborgs universitet, och handlar om familj och vardagsliv för barn som bor lika mycket hos båda sina föräldrar. Syftet är att öka kunskapen om varannan-vecka-livet, utifrån barns perspektiv. Förhoppningen är att studien ska medverka till att synliggöra andra familjeformer än den traditionella kärnfamiljen.

Jag som kommer att leda gruppintervjuerna heter Rakel Berman. Jag är socionom som för närvarande läser masterutbildningen i socialt arbete, med inriktning barn och familj.

Gruppintervjuerna kommer att äga rum i december. Det finns också möjlighet för barnen att bli intervjuade individuellt. Barnen bör bo i Göteborgstrakten och ha bott växelvis under minst två år.

Har du barn som vill vara med i studien?

Ring mig: 073-658 36 46 eller mejla till: rakel.berman@gmail.com

Sveriges Makalösa Föräldrar, % 1Kontorshotell i Sverige, Götgatan 100, 118 62 Stockholm
Bankgiro: 5447-5892 kansli@makalosa.org
Vi på kansliet

BILAGA 3

FRÅGEGUIDE

Introduktion

Presentation av mig själv och studien.

Information om de forskningsetiska principerna

Vad ska vi diskutera idag? Två teman; FAMILJ och HUR DET ÄR ATT BO VARANNAN VECKA.

Tidsram: ca 45-60 min

Frågor till mig?

Barnens åsikter om vad som är viktiga kunskaper? Vad tycker de är viktigt att veta om växelvis boende?

OM FAMILJ

Vad tänker du på när jag säger familj? Berätta fritt.

Vad är en familj egentligen?

Vad är det som gör en familj till en familj? (Vilka kriterier måste uppfyllas för en familj?) Kan man säga att en familj ska vara på ett visst sätt? I så fall; hur då?

Vad tycker du är viktigast med en familj?

Vad gör en familj? (Finns det något man gör om man är familj som man t ex inte gör om man är kompisar?)

Biologiska – sociala band? Vad är viktigt? Varför?

Om det finns ”bonusföräldrar”, vad kallar du dem? Är de som en extra mamma eller pappa?

Hur ska en bonusförälder vara? Bonussyskon?

DIN FAMILJ

Vilka ingår i din familj?

Hur skulle du beskriva din egen familj?

Vad är det bästa med din familj? När känns det som bäst?

Vad är det sämsta med din familj?

Vad betyder familjen för dig? Är familjen viktig för dig? På vilket sätt?

Spenderar du mycket tid med din familj?

Om du fick önska något för din familj, vad skulle du önska då?

VARDAGEN

Beskriv en dag hemma hos dig: vad händer på morgonen, vid middagen, på kvällen? (hos respektive förälder) Alternativt berätta om igår; beskriv hela dagen från att du gick upp på morgonen tills du gick och lade dig.

FRAMTIDEN

Om du tänker dig hur det är när du blir vuxen – hur vill du ha det då? Vill du ha en egen familj? Hur ska din familj se ut och vara?

→Vad är det som är bra med en sådan familj? Varför just så? Utforska!

OM VÄXELVIS BOENDE

Vad kallar man det egentligen att bo så här (lika mycket hos sina båda föräldrar)? Finns det något namn? (Hitta på!)

Vet alla vad växelvis boende/ varannan-vecka är? Vad tror de? Har du många kompisar som bor varannan-vecka?

Vad tycker du är viktigast att berätta för dem som inte vet vad växelvis boende är?

Vad är det bästa med att ha två hem? Sämsta?

Hur tror du det skulle vara att bo hela tiden på samma ställe?

Hur länge har du bott växelvis? (Vem bestämde? Delaktighet?)
Kommer du ihåg hur det var förut?
Vad är den största skillnaden?
Tror du att det har förändrat dig på något sätt, att bo så här?

Regler och sådant

Vad har ni för olika regler hemma hos mamma/pappa? Hurdå?
Skiljer reglerna sig? Ex?
Hur är det? Är det svårt att komma ihåg vad man får göra på de olika ställena? Är det bra eller dåligt att ha olika regler?
Har ni olika vanor hos mamma och pappa? Ex?

Högtider

Hur bestämmer ni var du ska fira olika högtider, t ex julen, midsommar, din födelsedag?

”Byten”

Hur gör ni?
När byter ni? Varför just då?
Vad måste man tänka på de dagarna?
Är det alltid bestämt, eller ändrar ni ibland? När då?
Hur känns de dagarna?
Tänker man på ena föräldern när man är hos den andra? Hurdå? Vad gör du i så fall?

Jämförelse

Vad har ni som inte era kärnfamiljskompisar har? Vad är de avundsjuka på?
Vad har de som inte ni har? Finns det något som ni saknar?
Finns det några situationer när det är jobbigt att bo växelvis?
Finns det några som är extra bra?

Råd till någon som ska bo varannan vecka?

Har du några råd att ge till barn som ska börja bo varannan vecka? Är det något särskilt man ska tänka på?

Övrigt

Är det något mer du kommer att tänka på? Något att tillägga? Vad är viktigt att veta?
Pseudonym – vad vill du kallas? Ålder?